

Sretne ulice : osječka čitanka

Edited book / Urednička knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2001**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:301991>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Osječka čitanka SRETNE ULICE

Helena Sablić Tomić – Goran Rem

MATICA HRVATSKA
OSIJEK

književna
REVIJA br. 3-6 '99.
MATICA HRVATSKA OSIJEK

SEPARAT

GDJE JE ŠTO

književna REVIJA

SEPARAT

OSIJEK
br. 3-6 '99.
39. god.

Matica
hrvatska

Doba Florijana Dražića (18. st.)

Priča o gradu, prva	8
Pripovijest o autorima, prva	11
Tekstuarij, prvi	13
Knjigopis, prvi	16

Jeka od Osijeka (1800. - 1950.)

Priča o gradu, druga	21
Pripovijest o autorima, druga	22
Tekstuarij, drugi	27
Knjigopis, drugi	80

Sretne ulice (1950. - 2000.)

Priča o gradu, treća	91
Pripovijest o autorima, treća	94
Tekstuarij, treći	100
Knjigopis, treći	155

Čuvari buke (slavonsko ratno pismo, 1991.-1994.)

Priča o gradu, četvrta	163
Pripovijest o autorima, četvrta	167
Tekstuarij, četvrti	169
Knjigopis, četvrti	192

Prilog

Osječka knjiga - prepoznatljiva i po dobroj opremi	193
--	-----

NAPOMENE, VODIČ KROZ ČITANKU

1.

Ova je čitanka složena iz četiri dijela ili poglavlja, koja slijede kronologiju od početka književnoga uvođenja Osijeka u tekstualnu toponimiku, pa sve do 2000. godine.

Svako od četiri poglavlja složeno je od četiri potpoglavljia. Poglavlja nose i svoje specifične 'n' ludišćine naslove, a potpoglavljia su (unutar svakog poglavljia) naslovljena uvijek istim provodnim i kompozicijskim "naljepnicama": Priča o gradu* Pripovijest o autorima, TEKSTUARIJ te KNJIGOPIS.

2.

Uvijek rado očekivani vrijednosni sud - pri izboru pjesama te fragmenata proze i drame - u ovoj je Čitanci zamijenjen tematskim ključem potrage za međusobnim zrcaljenjem grada i čovjeka, zabilježenim u književnim tekstovima.

3.

Prvo je poglavljie naslovljeno *Razdoblje Florijana Dražića* (a moglo se zvati i *Divalentova galaksija*!), prema imenu autora posve zagubljena opusa i životopisa, pjesnika kojega Martijan Jaić, u dodatku znamenitom Jankošićevu spisu o piscima međurječja, prepoznaje po sljedećim značajkama: "rođen u Vukovaru, uglađen pjesnik, ranije je više godina radio kao profesor u kraljevskoj osječkoj gimnaziji". U tome prvom poglavljju, previđajući "Predturski i turski Osijek", te arapsku "slavonicu", samo se dvama autorima daje tekstualni prostor, ne zaboravljajući da je osamnaesto stoljeće prostor posebno složene molitveničke književnosti, početaka dječje i mladežne literature, te pretoplenosti niza poetika od vjerskoga prosvjetiteljstva do pretklasicizma, baroka, rokokoa i klasicizma te predromantizma. Školske drame, katekizmi, spjevovi, duhovnost...

Iz Osijeka u književnost stići će lik Smrti...

Drugo je poglavljie - *Jeka od Osijeka* - širokoga vremenskoga raspona, od početka 19. stoljeća do sredine dvadesetoga. Nižu se kasni prosvjetitelji, pučke tendencije, predromantizam i romantizam te produljeni romantizam, klasicizam i bidermajer, pa napokon secesija, uz fragmente realizma i jakoga impresionizma, nagovještaji ekspresionizma i dolazak egzistencijalizma. Lirika, drama, pokušaj romana, Klub hrvatskih književnika i umjetnika, književni periodici i projekcija filmova Fritza Langa ...

Treće je poglavljie naslovljeno *Sretne ulice, dakle, označiteljski istovjetno* ukupnoj čitanki, prema neusporedivoj zbirci pjesama Delimira Rešickog (iz 1987.). Benčekov almanah *Mi*, postimpresionizam i konkretizam ujedinjeni, moderniteti, jeans u prozi, romani Mirka Jirsaka, Stjepana Tomaša, monodrame i drame (!), intermedijalna proza i poezija, visoka dječja književnost, bogat nastavak publicističke baštine, Vrbaci, Mladice, Rijekovci i Alephovci, nepredvidivo mjesto Književne revije ... jačanje osječke kroatistike ...

Četvrto je poglavljie *Slavonsko ratno pismo*, prilog uvidu u ratnu stvaralačku privatnu gestu, nastavak uvjerljivoga djelovanja već afimiranih pisaca, kao i nastup većega broja novih talenata. Stvaralaštvo - u hrvatskom kontekstu - specifičnoga žanrovskoga sustava, iznimno osjetljivoga, recepcijski interrefleksivnoga.

TEŠKO PONOVLJIVE POVEZANOSTI MASSMEDIJSKOGA, KULTURNOG I UMJETNIČKOG pisma, koje je uz afirmirane književnike (B. Mesinger, J. Cvenić, S. Tomaš, D. Rešicki, J. Matanović) potaknulo i novi spisateljski val.

4.

O naslovima potpoglavljia ima se napomenuti kako naljepnica *Priča o gradu* podrazumijeva kratku kulturnu povjesticu, *Pripovijest o autorima* niz je poetičkih skica o većem broju autora djelatnih unutar koje- ga od razdoblja (strategija, smještenih u noseća poglavljia), *Tekstuarij je odjeljak u kojemu slijedi IZBOR iz tekstova napisanih O GRADU (pa je time i vrijednosni sud ionako slučajnog IZBORA ustuknuo pred sentimentalno-nostalgijским)*, a *Knjigopisi* su temeljni bibliografski podatci o produkciji svih autora spomenutih u Pripovijesti o autorima.

5.

Osijek kao tema znanstvenoistraživačkih skupova (Krlježini dani, Književni Osijek, Dani hrvatskog jezika, Zlatni danci, Dani Ivana Slamniga) ide tragom trostoljetne refleksije o jeziku, književnosti i prostoru.

6.

Zahvaljujemo se na osobitoj pomoći mr. sc. Veri Erl, prof. Marini Vinaj, prof. Dubravki Brunčić, prof. Kristini Peternai i Valentini Majdenić.

* Posveta Siniši Glavaševiću

Veleštovani čitatelju!

Pred tobom je jedna moguća i slučajna Čitanka. Ništa u njoj nije nezamjenjivo osim činjenice da su Osijekom, od početka njegove pisane povijesti, ostavljali tragove i znakove brojni autori. I ovom će Čitankom oni ostati u svojoj povijesnoj odsutnosti, tek ponešto približeni izabranim stihovima i retcima.

Jesu li silhete književnog prostora Grada bile razaznatljive već u periodicima 18. stoljeća, posve zagubljenim, a tiskanim u Divalentovoj tiskari, zasada ne ćemo saznati.

Iz 19. stoljeća periodici stižu i pokazuju ponešto samosvjescni Grad, ali u 20. stoljeću niz čitanki Rudolfa Franjina Magjera potvrđuju specifičan osječki produžetak prosvjetiteljskoga projekta.

Non prosvjetiteljski, pak, projekt, ostvaruje krajem osamdesetih Julijana Matanović, višekratno najavljujući svoju slavonsku čitanku, te ju konzekventno predmetku non – ne otiskuje.

Rat ili ne, ali nešto ipak mobilizira Stanka Andrića, kada 1992. priređuje i, 1993. u Književnoj reviji, otiskuje blok Slavonija - zavičajna čitanka.

I ova će Čitanka biti sljedbenica Magjera, Matanovićeve te Andrića, kompozicijski posve svoja, a recepcijski, dragi čitatelju, posve – tvoja. Mi smo prikupili neke podatke, ponešto autorskih tekstova koji izravno tematiziraju prostor Grada, te priložili i neki neobranjiv selekcijski uvid.

U Osijeku, veljače 2000.

Helena Sablić Tomić / Goran Rem

GDJE JE TKO

TEKSTUARIJ – PRVI	13
1. Antun Ivanošić: Opivanje	13
2. Antun Josip Turković: Ljetopis.....	14
 TEKSTUARIJ – DRUGI	 27
1. Sebastian Karl Redlstein: Osječki dnevnik	27
2. Krunoslav Johanides: Osijek	31
3. Isidor Kršnjavi: Osiek – Stare uspomene	34
4. Vladimir Jelovšek Teharski: Za maglovitog jutra	39
5. Lujo Varga Bjelovarac: U slavu Franje Kuhača	41
6. Roda Roda: Plesna škola	44
7. Ivan Kosor: Pod osječkim lipama	47
8. Jagoda Truhelka: U Labudovoj ulici	48
9. Martin Dragolić: Razbojnici iz osječke okolice	49
10. Julije Benešić: Osijek	57
11. Ksaver Šandor Gjalski: Tako sam morao u Osijek	61
12. Slavko S. Diklić: Tamo amo po Osijeku	63
13. Rudolf Franjin Magjer: Osijek, Osijek-gradu	65
14. Marijan Matijašević: Osijek	67
15. Miroslav Feldman: Osijek	69
16. Viktor Vida: Bilješka za životopis	70
17. Iso Cepelić: Bilo na rastanku s Osijekom	72
18. Dobriša Cesarić: Lađa u noći	77
19. Mirko Jirsak: Pred slikom staroga Waldingera, Moj grad, Osijek	78
 TEKSTUARIJ – TREĆI	 100
1. Vilma Vukelić: Tragovi prošlosti	100
2. Pavle Blažek: Osječka zvona, Krežma u noći	105
3. Milivoj Polić: Okrenut gradu u svitanje	107
4. Dragan Mucić: Grad	108
5. Saša Benček: Parkovi	109
6. Bogdan Mesinger: Podzemni grad	111
7. Anto Gardaš: Izum profesora Leopolda, Zimska luka	112

8. Fabijan Šovagović: Putovanje kompom	113
9. Boro Pavlović: Osijeku	115
10. Zvonko Maković: Poslije	116
11. Divna Zečević: Na ulici, Ne znam zašto	117
12. Kruna First Medić: Mom gradu ljubavi	118
13. Duško Maričić: O sasvim rijetkom voću ubranom na snijegu	119
14. Josip Velebit: Uz Babićev crtež	120
15. Ljerka Antonić: Dravski sprudić za Emila C.	121
16. Antun Šimunić: Kad kažem Osijek, Esek i Mursa	123
17. Drago Hedl: Osijek na dnu čaše	124
18. Stjepan Tomaš: Hofkaplan,	126
19. Zdravko Čuljak: Nervoza	128
20. Josip Cvenić: Tekla rijeka Drava	129
21. Vjekoslav Boban: Osijek, ti i ja	132
22. Julijana Matanović: Podravka express	134
23. Delimir Rešicki: Sretne ulice	136
24. Denis Ostrošić: Osječki triptih	141
25. Krešimir Pintarić: Osječka maskerata	143
26. Marinko Plazibat: Balkon	147
27. Elio Panella: Malo je nedostajalo da prešutim ovaj dan	148
28. Marijana Radmilović: U prolazu	149
29. Ervin Heine: Nebo nad Osijekom	150
30. Kornelija Pandžić: Čuvar praga	152
31. Dražen Stojčić: Zabranjeno područje	153
32. Stjepan Dujmović: Nebo iznad Osijeka	154

TEKSTUARIJ – ČETVRTI	169
1. Davor Špišić: Metafora brisanog prostora Dobrodošli u rat	169
2. Dario Topić: Osijek, petak, 13. rujna	174
3. Tea Gikić: Otisak grada	176
4. Brmba: Riža	177
5. Branko Vrbošić: Gori grad	178
6. Branko Maleš: Slavonski noisekunst	180
7. Lady Dabilly: ti si tu	184
8. File: vidio sam grad bez svjetlosti	185
9. Zlatko Kramarić: Kako se to može biti Osječanin?	186
10. Goran Rem: Na rubu pameti, Osijek-Vinkovci	188
11. Stjepan Tomaš: Mali ratni dnevnik	190

KNJIŽEVNI OSIJEK

Studije i eseji

Priredio
Stanislav Marijanović

Osijek
800
1196 - 1996

1996.

Što se pako čistoće namjere tiče, nemože se dosta mladosti preporučiti, da se već od malenih nogu privikne poslovat vazda čistom i plemenitom namjerom. Čista namjera pravo je zlato duševno, kojim sve naše djelovanje pozlaćujemo. U čistoj namjeri je najbolji bio cieni i slavi života našega.

J. J. Strossmayer, 1875.

Ma kud krenuo u Osijeku, uvijek sam bio pred slastičarnicom ili pred starim spomenikom protiv kuge. I pred kućama sa stepenicom ljubičastom kao stari budimpeštanski sapun.

Matko Peić, 1971.

Čudni smo ljudi mi Osječani!

Ne znamo, što hoćemo, a sve bi htjeli. Nezadovoljni smo sa svačim, a koješta nas zadovoljava. Sve podvrgavamo kritici, a ništa nismo u stanju do kraja izvesti. Po vremenu uvijek smo u zadocnjenju, a vazda nam se žuri. Očuvaj Bože, da su baš svi takovi!

Slavko S. Diklić, 1932.

Dugo sam hodao nekim nepoznatim gradom opustjelih ulica popločanih kamenom, kada ste mi se opet pridružili.

Edo Popović, 1993.

... metropola Slavonie ...

Antun Tomašević, 1754.

... Sretne ulice ... niječu pedagošku diktaturu čitanke i zauzvrat neštedimice nude himnizirani i ekstatični "prijepis" ulice i njenih (rock) - heroja ...

Branko Maleš, 1992.

DOBA FLORIJANA DRAŽIĆA - 18. stoljeće

Priča o gradu, prva

Tragovi se nastanjivanja osječkoga područja mogu pratiti od ranoga neolitika. Kao rimska Mursa, Osijek doživljava veliki procvat, postavši jedno od najznačajnijih obrtničkih, trgovačkih i kulturnih središta Donje Panonije s cjelokupnom infrastrukturom velikih rimskih gradova. U srednjem je vijeku Osijek u posjedu slavonske plemićke obitelji Körogyi te je do turskih osvajanja jakim središtem srednjovjekovne Slavonije. Iz toga je razdoblja sačuvana nadgrobna ploča Filipa Körogya, preminuloga 1394. i pokopanoga u gotičkoj crkvi Sv. Trojstva na mjestu današnje crkve. Dolaskom pod tursku vlast Osijek i dalje zadržava svoj status važnoga urbanog središta. Turski putopisac Evlija Čelebi svjedoči o orijentaliziranoj urbanoj strukturi Osijeka sa svim vojnim, upravnim i kulturnim objektima. Franjevačka crkva Sv. Križa pretvorena je u džamiju. Iz toga je razdoblja sačuvan mali dio bedema, tzv. Filibejeve utvrde.

Nakon odlaska Turaka mijenja se etnički sastav stanovništva u Osijeku, koji naseljava stanovništvo hrvatskoga i austrijsko-njemačkoga podrijetla. Vršiti se preustroj civilnoga prostora, izuzetoga iz Vojne krajine te je Osijek, uz Viroviticu, sjedište Virovitičke županije. Vlastelinstva se dijele austro-ugarskim plemićkim obiteljima koja na svojim imanjima grade dvorce: grofovi Pejačevići u Osijeku i Našicama, Prandaui u Valpovu, Eugen Savojski u Bilju.

U Osijek s vojnim trupama 1687. dolaze isusovci koji u Tvrđi, na mjestu Kasim-pašine džamije zidaju crkvu Sv. Mihaela u baroknom stilu, a franjevci obnavljaju svoju crkvu Sv. Križa. 1701. godine u Osijek dolaze kapucini i grade samostan i kapelicu, a 1727. dovršili su crkvu u baroknom stilu. Na mjestu spaljene i razorene Tvrde gradi se, prema nacrtima Maksimilijana de Goseaua, nova Tvrđa (1712.-1721.) s vojnim i civilnim sadržajima. Središnji je Trg sv. Trojstva prepoznatljiv po kipu Sv. Trojstva, zavjetnom spomeniku koji je dala 1729./30. podići udovica generala Petraša. Zbog vojnih razloga i gradnje utvrde preseljeno

je stanovništvo iz podgrada te nastaju dvije nove gradske četvrti: Gornji i Donji grad. Uslijed gospodarskoga i kulturnog razvoja tri se odvojene cjeline 1786. ujedinjuju u jednu.

Početkom 17. stoljeća našički je franjevački samostan, uz onaj u Velikoj, središtem franjevačke školske djelatnosti u Slavoniji sa sjemeništem i gimnazijom za redovnike i svjetovnjake te novicijatom i studijem za redovnike. Poslije odlaska Turaka donesena je 1708. odluka o osnivanju gramatičke škole u Našicama za buduće franjevačke redovnike. U drugoj se polovini 18. stoljeća u samostanu također učila filozofija.

Prvu su pučku školu u Osijeku 1690. osnovali isusovci u Tvrđi. 1708. u Osijeku su osnovani teološki i filozofski studij, 1729. isusovci su osnovali gimnaziju, koja je djelovala do 1737. godine, a 1735. u franjevačkom je samostanu počeo djelovati Studium generale theologicum, prva visoka škola u Slavoniji. 1765. obnovljen je rad osječke humanističke gimnazije koju nakon ukinuća isusovačkoga reda preuzimaju franjevci (1778.-1855.). 1787. osnovana je u Osijeku prva gradska Crtarska škola.

Uz osnutak je škola i studija vezano i osnivanje prvih knjižnica. 1699. osnovana je Knjižnica Franjevačkoga samostana, 1703. Knjižnica Kapucinskoga samostana.

Rad osječke isusovačke i franjevačke gimnazije prati i kazališna djelatnost njihovih polaznika, dok o pojavi prvoga svjetovnoga kazališta - njemačkoga - postoje različiti podatci o početnoj godini djelovanja, no jedan pisani dokument potvrđuje da je već 1750. u Tvrđi djelovalo kazalište.

Istovremeno osnutkom Studium generale 1735. je osnovana i Franjevačka tiskara, na čiju su izdavačku djelatnost utjecali dekani osječkoga generalnog veleučilišta. S prestankom rada Franjevačke tiskare u Osijeku počinje 1775. djelovati Divaldova tiskara, prva necrkvena tiskara u Osijeku. Izdanja su ove tiskare društveno uvjetovana trojezičnom podlogom te su dala trojezičnu književnost u Slavoniji (na latinskom, hrvatskom, njemačkom). Nakladničkom djelatnošću ove tiskare Osijek je postao središtem književnoga i kulturno-prosvjetnog napretka u Slavoniji. U Divaldovoj se tiskari tiskaju za ono doba važne knjige, primjerice drugo (prvo u domovini) izdanje *Satira* (1779.) Matije Antuna Relkovića, teološka studija Antuna Kanižlića *Kamen pravi smutnje velike* (1780.), a od 1792. ovdje se tiska *Novi i stari/Svetodanik/illiti Kalendar illyricski*.

U 18. stoljeću književno djeluje niz autora, od kojih su neki i rođenjem i dužnostima u Osijeku, a neki su tu poglavito zbog Franjevačke i Divaldove tiskare.

U 18. stoljeću djelatni su: Josip Mihić, Matija Petar Katančić, Stjepan Vilov, Antun Papušlić, Antun Josip Turković, Antun Ivanošić, Aleksandar Tomiković...

Pripovijest o autorima, prva

Prvi poznati osječki pjesnik **Josip Mihić** (1693.? - 1769.?) radi u Iloku, Požegi i Petrovaradinu, pisac je propovijedi i pjesama, pripada franjevačkoj književnosti u njezinoj pragmatičnoj dimenziji. Pjesme kojima se javlja u jedinoj poznatoj knjizi *Krepodne pismice* (1735.) zapravo su intonirane ritmom biblijskoga verseta, a opsegom u koji se slijevaju izrazito molitvenim i prijekornim motivima tek ponegdje zaklanjaju i pojačavaju temeljne moralno-didaktične pouke.

Stjepan Vilov (krajem 17. stoljeća - 1747.) rođen u Budimu, poslovima je vezan uz Osijek. Svoju prvu teologijsku knjigu objelodanio je u Osijeku, točnije pisano priredio ju je u obliku predavačkoga priručnika naslovljenoga *Tractatus de Deo uno et trino* (1727./28.). Knjižica *Razgovor prijateljski megju kerstjaninom i ristjaninom* (1736.) kronologijski je gledano treći njegov opsežniji autorski rad. Njezin je utjecaj na niz drugih autora molitvene književnosti velik, a bjelodano iskazan u pitanjima pravopisa.

Antun Josip Knezović (1693? - 1764.) Osječanin i kaločki kanonik, autor molitvenika i hagiografskih spjevova. Ostavio je iza sebe drugi, nakon đakovačkog Grličićeva, slavonski molitvenik naslovljen *Put nebeski* (1746.).

Emerik Pavić (1716.-1780.) rođeni Budimlija, pisac je velikoga broja molitvenika i katekizama, teologijskih rasprava, propovijedi, duhovnih pjesama i psalama. Djelujući na "krajnjem sjeveru hrvatskoga kulturnog utjecaja" (E. Hoško) pisao je na hrvatskom i latinskom, a prevodio je s njemačkoga i talijanskog jezika. Prevodio je i na latinski izvorno hrvatske tekstove. U svojem se teologijskome poslu autorski javljao u širokom žanrovskom polju. U književnomu je užem smislu prepoznat kao slavonski sljedovatelj Andrije Kačića Miošića, osobito po knjizi *Nadodanje glavnih dogadjajah razgovoru ugodnome naroda slovinskoga* (1768.).

Antun Papušlić (oko 1706. - 1766.) rodnom iz Lipika, franjevac, mariolog, autor latinskih i hrvatskih knjižica nabožnoga značaja. Latinskim jezikom piše i tiska svoju prvu u Osijeku objelodanenu knjigu, teologijsku raspravu *Sacer mons Alverniae...* (1748.), koja, međutim, pokazuje solidno strukovno obrazovanje i literaturnu upućenost.

Josip Antun Vlašić (? - 1786.). Knjiga prijevoda *Innocentii tertii, pontificis maximi Contemptus Mundi in carmen illyricum versus* (1785.) nakon uzoritoga predgovora koji upozorava na autorove pravopisne odluke, odnosno pravopisna rješenja, te na autorovu nedostojnost veličine djela koje se odvažio prevoditi, donosi tri glavna poglavlja, podnaslovljena kao "promišljanja".

Josip Pavišević (1734. - 1803.) rođen u Požegi, predavačkom karijerom vezan uz Našice i Osijek, većinu je svojih knjižica objelodanio u Osijeku. Prevodio je s drugih jezika na hrvatski te s francuskoga, njemačkoga, talijanskoga na latinski jezik. Iza njega je ostalo petnaestak naslova, između kojih se autorstvom u najužem smislu daje prepoznati *Pet panegirika svetome Josipu* (1776.) i svezak ratničke književnosti *Polazjenje na vojsku prusko-bavarsku...* (1779.).

Aleksandar Tomiković (1743. - 1829.), Osječanin koji studira u Vukovaru i Osijeku, te Rimu, a predaje u Petrovaradinu i Baji. Tomiković je ugledan franjevački propovjednik i autor knjige propovijedi *Sveta govorenja petdeset* (1797.). U rukopisu ostavlja latinske sveske priprema za predavanja *Logica et Metaphysica* (1774.) i *Physica* (1775.), dok književno mjesto u slavonskoj književnosti osamnaestoga stoljeća stječe dramskim tekstom *Josip poznat od svoje braće* (1791.).

U tome se tekstu nalazi cjeloviti tiskani prijevod na hrvatski jezik inače iznimno popularnoga dramatičara osamnaestoga stoljeća, talijanskoga pisca bečke književne slave *Pietra Trapassa Metastasia*.

Nakon Matije Antuna Relkovića, najpoznatiji je svjetovni pisac slavonske književnosti 18. stoljeća Petrijevčanin, **Adam Tadija Blagojević** (oko 1746. - 1797.) dvorski službenik, prepoznat kao najistaknutiji i književnom riječju najizravniji zagovornik austrijskoga prosvjetiteljstva. Zanimljivo je da se Blagojevićeva autorska pozicija smješta toliko blisko austrijskoj svjetovnosti, što će se krajnje oštro pojaviti u stihovima *Pjesnika - putnika* (1771.) koji brane Relkovića od napada nekoga duhovničkog pisca.

Antun Ivanošić (1748.-1800.), Osječanin, autor prigodnica, nabožno-molitvenih knjižica, ratničke lirike, satirične epike, dijelom je nastavljatelj Kanižličeva baroka. Školuje se u Požegi, Bologni i Zagrebu, a poslom upoznaje Brodsku Posavinu, od Gradiške do Kopanice i Orubice, te napokon radi u valpovačkom spahiluku da bi bio i vojnim svećenikom u durđevačkoj graničarskoj regimenti pa je, dakle, dao jednim dijelom svojih stihova uvjerljiv prilog tzv. slavonskoj ratničkoj književnosti (N. Andrić).

Ivanošićevo je pjesništvo raznoliko s jednim od najpoznatijih rokokojunaka *Zvekana* (1784., dugo se širio u prijepisima, da bi otiskan bio tek nakon Ivanošićeve smrti (osječko izdanje, 1879.), uza zadržane dvojbe oko autorstva).

Jedan je od rijetkih intencionalno humornih pjesnika osamnaestoga stoljeća, uza svu pedagošku humornost predgovora u Kanižličevim molitvenicima, te Relkovićeve anegdotalnost, Došenove groteske, i nepronađenoga Tamburaša slavonskog, svoje je autorstvo karikature i minimalistične igre sakrivao, a to mu po svemu sudeći nije pomoglo, jer je svoj *običaj nepotpisivanja* već "potpisao" u "ozbiljnom" *Opivanju sličnoričnom groba Josipa Antuna Čolnića* (1785.).

Alegorijska dramska skladba prožeta je baroknim indikacijama.

Nedvojbeno najznačajniji slavonski klasicist je **Matija Petar Katančić** (1750.-1825.). Valpovčanin, osječki student i osječki predavač poetike i retorike prve je svoje kasnije poznate pjesme slagao upravo u vrijeme osječkih godina, prvu je pjesmu objelodanio u Osijeku 1788. godine (S. Marijanović). Neko vrijeme radi i u Pešti, a zbirku pjesama *Fructus auctumnales* bjelodani u Zagrebu 1791. Posljednjih dvadesetpet godina, kao zatočenik samostanske ćelije u Pešti pa zatim u Budimu, piše i pripravlja poetiku naslovljenu *De poesi illyrica libellus*, te prevodi Sveto Pismo priređujući tako povijesno značajan – prvi cjelovit tiskani prijevod Biblije u Hrvata!

Osječanin, **Antun Josip Turković** (1758. - 1806.), pjesnik i prevoditelj, prvo gornjogradski pa zatim župnik u Tvrđi u literaturi se javlja u samome kraju osamnaestoga stoljeća. Prvi od sedam poznatih naslova prijevod je, odnosno izravno se prijevodom najavljuje već u naslovu: *Retfale i Kravice pisme dvi u sličnoričje iz latinskoga jezika u ilirički prinešene* (1791.). Već je od prve knjige Turković sklon stihovima i kada 1795. objelodani svoj opsežan spjev *Život svetoga Eustakije*. Tamo će se pokazati i stihotvorno umijeće i bogata citatna oslonjenost.

Tekstuarij, prvi

Antun IVANOŠIĆ

Alegorijska dramska skladba prožeta je baroknim indikacijama. Ivanošić je ludist iz inače ozbiljnoga slavonskog 18. stoljeća. Poznatiji po *Zvekani* i po "ogovaranju" duhovničkih "vrlina", napisat će i uvjerljive stihove ispraćanja štovanoga Čolnića... mjestimično, ne u ovome fragmentu, isplećući zgusnutije ornatuse.

OPIVANJE

Ja sam ona strašna vila,
Kojoj ime smrt nemila
otkuda sam, želiš znati?
Nemoj mi se pripadati.
Uprav kažem, da sam sada
Iz Osika došla grada. (...)
Poletile jesu svigda
Od udarca moje kose
baš i glave, kojeno se
Do oblaka podigoše,
Od udarca mog padoše.
(...) Livada je svit široki,
A ljudi su svikoliki
Kano trave, koje moja
Kosit mora bez pokoja,
Britka kosa od pokoja (...).

(Opivanje sličnorično groba J. A. Čolnića, 1785.)

Antun Josip TURKOVIĆ

Duhovnik Turković, svojim mučeničkim gnjevom, kruni završetak strategije 18. stoljeća, uvo-
deći neke složene stihotvorne poteze, rabeći povremeno i događajnu napetost, u detaljima se
"preuranjeno" radujući svjetovnim ljepotama, nagoviješću individualiteta.

(LJETOPIS OD 1798. DO 1806. GODINE)

1797.

20. XI. Primio sam od Visoke kralj. mađarske komore dopis da sam postavljen za
župnika Nutarnjeg grada u Osijeku.

25. XI. Primio sam župničku službu od preuzv. g. dakovačkog biskupa Matije
Krtice, a sljedećeg sam dana u Đakovu ja, Antun Josip Turković, položio zak-
letvu vjernosti i poslušnosti pred prepoštom i gener. vikarom Đurom Pleše.
Pretposljednog dana mjeseca prosinca, prethodno se oprostivši od župljana: u
filijali Retfala 25. XII. popodne, a u Gornjem gradu, kamo sam 1784. g. direktno
došao iz Generalnog sjemeništa u Budimpešti za vikara i suplenta, a 1786. g. sam
postao upravitelj župe, te sam 26. XII. 1789. g. bio kao prvi župnik instaliran u
ovom mjestu, 26. XII. popodne s propovjedaonice župne crkve. Uz plač svih
svojih dotadašnjih župljana, prebačen sam u Nutarnji grad Osijek bez ikakvih
svojih troškova. Naime, župljani i matične i filijalne crkve iz Retfale spremno
su došli da posvjedoče zahvalnost i ljubav koju su gajili prema meni. S preko
70 kola 27. XII. prevezli su moje stvarčice. Mnogi drugi, koji nisu imali konje i
volove za vuču, nudili su pomoć. Kad su donijeli moje stvarčice, nastala je pri-
lična hrpa pa su sve to spakovali i izvezli iz kuće. 1789. godine su mjesta Retfa-
la i Kravice, kojima su tada upravljali oci kapucini, pripojena kao filijala župi
Gornjeg Osijeka. Pred svoje preseljenje pobrinuo sam se da se župna kuća u
Nutarnjem gradu očisti od stjenica, sva obijeli, te da se neke sobe, koje su bile
prljave, temeljito očiste. Nečistoću s podova, gornjeg kata, staja i dvorišta iz-
vezli su oni isti koji su mi prevezli stvari s preko 80 kola. Našavši slike po raz-
nim neprikladnim uglovima, očistio sam ih te sam, dodavši i svoje vlastite, uk-
rasio gornji hodnik.

Preostale knjige koje su nakon dokinuća Družbe Isusove 1773. g. bile bačene
i porazbacane u drugoj sakristiji crkve, a koje još nije uništila trulež i vlaga i
koje nisu pokrale zle ruke, prenio sam u župni dvor te sam ih u sobi, prethod-
no pripremljenoj za knjižnicu, svrstao u red te snabdio omotima i naljepnica-
ma. Pobrinuo sam se da se sve posude svete crkve, očisti, obnovi i dopuni, jer
od ukinuća Družbe Isusove u crkvi nije bilo ništa nabavljeno, obnovljeno ili
dopunjeno.

Misnice, albe, odjeću i drugi crkveni ornat dao sam urediti, dopuniti, popraviti i
obnoviti.

Odmah sam morao nabaviti šest svijećnjaka, uskrsnu svijeću kao i svijeće za
crkvu, a dao sam i uskrsne cedulje. 1796. godine moj se prethodnik pobrinuo da
se stavi novi krov iz šindre iznad dviju sakristija crkve te da se crkva obijeli iznu-
tra i izvana, no na veliku štetu crkve. Naime, nemarni su zidari upropastili krila
na prozorima, osim dvojih, čak su i njih oštetili te su poradi toga prozori bili ot-
voreni, a trebali su se ipak nekako zatvoriti. Njih ću morati urediti sljedeće, 1799.
godine, makar imao i dugove. Osim toga, za ličenje i krov sakristija ugovoreni
dugovi crkve su iznosili 34,14 forinti, a isplatio sam ih 1798. godine.

Od pobožnih zaklada i dužnosti prema crkvi bilo je raspršeno i izgubljeno preko
1300 for. glavnice, dok sam samo nešto uspio sačuvati, svojim velikim izdacima i
radom u župnom dvoru, i to putem Komisije gospoštijaskog suda koju sam za to za-
molio (kako se to vidi iz crkvenih računa za 1797. g.). Primio sam zaostale kamate
za crkvu i za mise koje su se trebale čitati, nešto za četiri, a nešto za dvije godine.

Za vrijeme mojeg prethodnika župa je 1796. g. izgubila vrt kojeg je imala od strane
pošt. otaca franjevac. Njega su dobili franjevci da povećaju svoje dvorište.

1798. godine isposlova sam kod g. zapovjednika Tvrde da u blagdanske dane i
nedjelje misu čita jedan franjevac u pol 9 u župnoj crkvi. Na taj sam način uspio
vratiti vojsku od franjevac da sluša misnu žrtvu u župnoj crkvi.

Nakon smrti blagopokojnog g. Josipa Fischera 1795. g., nekadašnjeg superiora
misije Družbe Isusove u Osijeku, ostalo je u župi 30 akova dobrog vina. To je
vino blagopokojni moj neposredni prethodnik, mnogopošt. g. Jakov Jelenić,
rođen u Donjem gradu u Osijeku, ondje našao kao prethodnik župnik, te je posli-
je svoje smrti 8. V. 1797. upravo toliko ostavio crkvi. No kad sam ja došao u
crkvu nisam našao ni jednu jedinu kap, niti sam zatekao ijedan naramak drva, niti
sam što iz desetine ove 1797. g. primio, niti sam našao jedno zrno žita. A pokojni
je g. Jelenić, došavši oko srpnja 1795. g. u ovu crkvu, ipak odmah vukao cijelu
desetinu iz tekuće godine. Nisam se htio "natezati" sa svojim starčićem o. Kristi-
janom Monspergerom koji je sve odvuкао k sebi, a koji je u oba navrata, prili-
kom ispražnjenog mjesta, privremeno vršio župničku službu kao umirovljeni
svećenik Družbe Isusove.

1795. godine dao sam tiskati o vlastitom trošku Život Sv. Eustazija i drugoga
mučenika koji sam napisao u stihu na hrvatskom jeziku.

1796. g., kada su došla braća milosrđa iz Pečuha preuzeti samostan otaca kapuci-
na, izdao sam pjesmu Pozdravljenje.

Knjigopis, prvi

Josip MIHIĆ

Kreposne pismice za spas duše... - Budim, 1735.

Stjepan VILOV

Philosophia naturalis...- (rukopis).- Calissiensis, 1715., 1723.

Tractatus de Deo uno et trino.- (rukopis).- Essekini, 1727./28.

De sacra Scriptura.- Buda, 1735./36.

Theologia dogmatica... secundum ordinem Quattuor Librorum Sententiarum.- (rukopis)- Buda, 1735./36.

Razgovor prijateljski meju kerstjaninom i ristjaninom...- Budim, 1736.

Scripta theologica.- (rukopis).- Buda, 1736./37.

Životopis otca Lovre Bračuljevića. (s. l.; s. a.)

Rasprava vjeka. (s. l., s. a.)

Antun Josip KNEZović

Duhovno nemoi se zaboravit od mene, iliti knjixica molitvena, koia se zove Put nebeski. - Budim, 1746.

Kruna odberxavajuchu slanje apostolsko. Izpovidnika sviju ogledalo. Xivot svetog Ivana od Nepomuka ... - Pešta, 1759.

Xivot svete Olive, kchieri Juliana cesara ... - Pešta, 1759.

Xivot svete Genuveve rodite Hercegovice od Brabant ... - Pešta, 1761.

Emerik PAVIĆ

Jezgra nauka kerstjanskog. - Budim, 1754.

Kalendar ilirski. - Budim, 1754.-1758.

Obširni nauk krstjanski s nadodanim duhovnim pismom. - Budim, 1755.

Ogledalo temelja i vire i zakona katoličanskoga, tj. Sveto pismo, iliti jezgra sviuh dogadjajah starog i novog zakona. Iz franceskoga od Rayanmonta u ilirički složen. - Budim, 1759.

Ogledalo dogadjajah Sv. pisma staroga i novoga zakona. - Budim, 1759.

Prišašće. - Budim, 1762.

Epistole i Evangjelija priko sviju godišnji Nediljah i svetkovinah, s dvima mukama, po Mateu i Ivanu. - Budim, 1764, 1808.

Descriptio soluta et rythmica regnum ... - Budim, 1764.

Ramus viridantis olivae in arcam militantis ecclesiae relatus seu paraphrastica ... - Budim, 1766.

Dalmatica. -1768.

Nadodanje glavnih dogadjajah, k Razgovoru ugodnome naroda slovinskoga A. Kačića. - Pešta, 1768.

Putovanje duhovno, u stazice različitog bogoljubstva razdiljeno. - Pešta, 1769.

Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka karstjanskoga za mladež još novoga i glasovitoga barda bečkoga godine 1767. u njemački jezik na svitlost dana, a sada prevedena i tiskana. - Budim, 1772.

Novi i glavni u dvanaest stazicah razdiljeni *Put nebeski*, iliričkom pravovirnom narodu prikazan. - Budim, 1772.

Psaltir iliti pisme Davidove. (s.l., s.a.)

Antun PAPUŠLIĆ

Sacer mons Alverniae ... -Essekini, 1748.

Dužna sinovska zahvalnost pobožnosti prema slavnoj nebeskoj kraljici i prečistoj Djevici Mariji, izražena kroz 7 propovijedi kroz 7 godina njezinih blagdana. - Budim, 1751.

Tres sacri sermones ... - Budim, 1754.

Josip Antun VLAŠIĆ

Innocentii tertii, pontificis maximi Contemptus Mundi in carmen illyricum versus / J.A. Vlasich (et al.) -Essekini: Typis Joannis Martini Divalt, 1785.

Aleksandar TOMIKOVIĆ

Logica et Metaphysica.- Bajae, 1774.

Physica.- Bajae, 1775.

Propositiones philosophicae.- Calocae, 1776.

Govor u čast Leopolda II., kralja Ugarske, Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.- Osijek, 1791.

Josip poznan od svoje braće...- Osik: Kod Martina Divalta, 1791.

Sermo in laudem Leopoldi II.- Essekini, 1791.

Život Petra Velikoga cara Rusije.- Osijek, 1794.

Sveta govorenja petdeset na veću slavu gospodina Boga sabaoth...- Osik: Ivan Martin Divalt, 1797.

Josip poznat od svoje braće...// Hrvatska drama do narodnog preporoda II/ priredili Slobodan P. Novak i Josip Lisac.- Split: Logos, 1984., str. 289-298.

Adam Tadija BLAGOJEVIĆ

Pjesnik-putnik. Nikoiji događaji pervo i posli puta Josipa II. Cessara Rimsko-Nimačkoga u Slavoniju.- Beč, 1771.

Khinki, nikoiji kokhinkhinezianski događaj drugima zemljam hasnoviti.- Beč, 1771.- (prijevod djela G. F. Coyera)

Izkušani nauk, kako se ovce kroz dobro upravljenje k' najboljemu stánju dovesti, î u takvom uzdržati mogu.- Požun, 1774.- (prijevod J. V. Paula)

Predika od jedinstva u krstjanstvu.- Beč: J. Kurzböck, 1774.?

Pjesnik-putnik. (odlomci)// Zbornik stihova i proze XVIII. stoljeća. - Zagreb: Matica hrvatska (etc), 1973.- (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 19)

Antun IVANOŠIĆ

Opivanje sličnorično groba Josipa Antuna Čolnića od Čolke, biskupa dakovačkoga i bosansko-ga.- Zagreb, 1785.

Svemogućí neba i zemlje Stvoritelj. - Zagreb, 1788.

Pjesma od junačtva viteza Peharnika... (s.l., s. a.)

Pisma od uzetja turske Gradiške iliti Berbira grada. - Zagreb, 1789.

Sličnorični natpis groba Zvekanovog. - (s.l.), 1812.

Antun Ivanošić// Pjesme Antuna Kanižlića, Antuna Ivanošića i Matije Petra Katančića./ priredio Tomo Matić. Zagreb: JAZU, 1944.- (Stari pisci hrvatski; knj. 26)

Antun Ivanošić// Zbornik stihova i proze XVIII. stoljeća.- Zagreb: Matica hrvatska (etc), 1973.- (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 19)

Izabrana djela// Izabrana djela./ Vid Došen, Antun Ivanošić. - Vinkovci: Privlačica, 1994.- (Slavonica; kolo 14, knj. 67)

Matija Petar KATANČIĆ

Poemata lyrica, (rukopis). - Franjevački samostan u Budimu, 1788./89.

In veterem Croatorum patriam indagatio philologica. - Zagreb, 1790.

Plausus ab Archi-Gymnasio. - Zagrabiae, 1790.

Fructus auctumnales in iugis Parnassi Pannonii. - Zagrabiae, 1791.; 2. izd. 1794.

Specium philologiae et geographiae Pannoniorum, in quo de originis, lingua et literatura Croatorum disseritur. - Zagrabiae, 1795.

De poesi illyrica libellus ad leges aestheticae exactus. - Budae, 1817.

Fructus auctumnales i različite pjesme iz Katančićevih rukopisa // Pjesme / Antun Kanižlić, Antun Ivanošić, Matija Petar Katančić; priredio i uvodnu studiju napisao Tomo Matić. -Zagreb: JAZU, 1940. - (Stari pisci hrvatski; knj. 26)

Jesenski plodovi= Fructus auctumnales // Hrvatski latinisti=Croatice auctores qui Latine scripserunt: Pisci 17-19. stoljeća=auctores saec. XVII-XIX., knj. 2. - Zagreb: Matica hrvatska (etc.), 1970.- (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 3).

Izbor iz djela /priredio i predgovor napisao Stanislav Marijanović. - Erasmus naklada, 1994. - (Školska knjižnica; Hrvatska književnost od Bašćanske ploče do naših dana; knj. 9)

Knjižica o ilirskom pjesništvu izvedena po zakonima estetike - De poesi illyrica libellus ad leges aestheticae exactus /Izvornik preveo i priredio za tisak Stjepan Sršan. - Osijek: IC Revija, 1984.

Izabrane pjesme. -Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica; kolo 18; knj. 87)

Antun Josip TURKOVIĆ

Retfale i Kravice pisme dvi u sličnoričje iz latinskoga jezika na ilirički prenešene. - Osijek, 1791.

Život svetoga Eustakije...- Osik: Ivan Martin Divalt, 1795.

Život svetoga Eustakije... Knjiga druga...- Osik: Ivan Martin Divalt, 1795.

Pozdravljenje... po prigodi ulazenja u Pečtu mlogo poštovanih Braća od milosrda...- Osik: Ivan Martin Divalt, 1796.

Pridavak knjigi od života s. Eustakije s naukom krstjanskim sličnoričjom složenoj...- Osik: Ivan Martin Divalt, 1798.

Appendix ad opus, continens vitam s. Eustachii martyris.- Essek: Joann Martin Divalt, 1798.

Zeca priponizna tužba.- Osik, 1802.

Diarium Parochialis Ecclesiae Interioris Civitatis Essek Sancto Michaeli Archangelo dicatae. (s. l.; s. a.) (rukopis)

Dijarij župne crkve unutarjnega grada Osijeka// Osječki ljetopisi 1686.-1945./ Stjepan Sršan.- Osijek: Povijesni arhiv, 1993., str. 257-299.

Klub hrvatskih književnika i umjetnika osnovan je
1909. godine.

JEKA OD OSIJEKA (1800. - 1950.)

Priča o gradu, druga

U 19. stoljeću reformira se nastavnička osnova Osječke humanističke gimnazije i ona prelazi u ruke svjetovnih profesora. Otvorena je 1831. prva glazbena škola u okviru Osječškoga glazbenog društva. Od 1843. do 1848. djelovala je u Osijeku prva poznata Ilirska čitaonica. U 19. stoljeću izgrađuje se Gornji grad, podiže se županijska palača 1846. HĀKD *Javor* počinje djelovati 1865. na osječkoj gimnaziji koje će tijekom dugoga vremenskog razdoblja (djelovalo je do 1925.) hrvatskoj književnosti dati galeriju književnika. Kazalište u Osijeku je izgrađeno 1866., a dvije godine kasnije (1868.) Tiskara Dragutina Lehmana pokreće *Die Frau*, prvi dnevni osječki list, na njemačkom jeziku. Realna gimnazija otvorena je 1870. Istodobno s Muzejom Slavonije, 1877. osnovana je i knjižnica Muzeja. U Tiskari Julija Pfeiffera izlazi 1878. *Branislav*, prvi osječki hrvatski list. Prvi književni list Osijek će dobiti 1881. kada počinje izlaziti *Zvezda* kao književni tjednik, no objavljeno je svega 12 brojeva. Djevojačka viša škola otvorena je 1882., a 1893. Muška učiteljska i viša trgovačka škola. Na mjestu stare župne Crkve sv. Petra i Pavla gradi se nova (1894. - 20. svibnja 1900.) u neogotičkom stilu, a na prijelazu iz 19. u 20. u rasponu od Tvrde do Gornjega grada grade se objekti u secesijskom stilu, među kojima se posebno ističu kino *Urania*, zgrade glavne pošte i suda. Osječka grupa bečkih studenata 1896. pokreće časopis *Mladost*, najznačajniji časopis moderne. Za osječko je tiskarstvo 19. stoljeća važna i djelatnost Tiskare Dragutina Laubnera u kojoj su objavljena dva sveska Hrvatske enciklopedije (1887. i 1890.), čiji su priređivači bili dr. Ivan Zoch i Josip Mencin. Taj poduhvat ujedno predstavlja i začetak hrvatske enciklopedistike. *Narodna* (kasnije Hrvatska) *obrana*, prvi osječki dnevnik na hrvatskom jeziku s književnom suradnjom i priložima pokrenut je 1902. Klub hrvatskih književnika i umjetnika osnovan je 1909. Njegova prvotna funkcija bila je književna izdavačka djelatnost pa već godinu dana nakon osnivanja (1910.) izdaje almanah *Mi*. U izdavačkoj je i uređivačkoj djelatnosti Kluba također izdvojiti časopis *Književni prilog* koji izlazi od 1910. do 1915. te književni kalendar *Jeka od Osijeka* koji se nadostavlja na *Književni prilog* i izlazi od 1918. do 1924. godine. Klub hrvatskih književnika i umjetnika utemeljio je Rudolf Franjin Magjer, a neki njegovi članovi su: Franjo Bartuš, Bratoljub Šram, Jelica Belović Bernardzikowska, Marijan Rudolfo Devide, Miroslav Hirc, Stjepan Jobst, Vjekoslav Kljemen, Ivan Krnic, Ferdo Stražimir Kulundžić, Nikola Maraković, Ferdo Živko Miler, Spiridon Petranović, Ivan Richter, Franjo Sudarević, Marija Tomšić Im, Lujo Varga Bjelovarac, Josip Žerav, Pavao M. Rakoš, Josipa Glembay, ... *Put*, časopis za književnost i kulturu, priložima i suradnicima srodnik Krležinoga *Pečata* izlazi 1940. Od 1944. do 1945. izlazi *Hrvatski sjever*, prvi suvremeni književni časopis u Osijeku, a pokrenuo ga je osječki Pododbor Matice hrvatske.

Osijek šalje hrvatskoj književnosti sljedeće autore: Antun Stojanović, Isidor Kršnjavi, Ferdo Živko Miler, August Harambašić, Franjo Sudarević, Josipa Glembay, Ante Miroljub Evetović, Dragan Melkus, Jagoda Truhelka, Rudolf Maldini Wildenhainski, Lujo Varga Bjelovarac, Guido Jeny, Pavao M. Rakoš, Bratoljub Šram, Vladimir Jelovšek, Iso Cepelić, Rudolf Franjin Magjer, Antun Matašević, Josip Cazi, Miroslav Feldman, Marijan Matijašević, Ante Jakšić, Slavko S. Diklić.

Pripovijest o autorima, druga

Osječki gradonačelnik i podžupan Virovitičke županije **Antun Stojanović** (1822. - 1896.), autor je memoarskih zapisa *Opisanje moga života* (1866./2000.) u kojima oslikava vrijeme i prostor Osijeka sredinom devetnaestoga stoljeća vrlo finim i detaljnim pristupima sličicama iz života. U tekstu se zavičajni bidermajer okuplja oko iskaza u prvome licu, a u trećemu licu tekst prelazi u blizinu realističke poetike. Stojanovićev tekst memoarsko je vrelo za oslikavanje političkih portreta i medaljona domaćih novogradanskih političara, narodnjaka- iliraca te mađarona- slavonskih (plemenitaša) i purgara (S. Marijanović).

Isidor Kršnjavi (1845. - 1927.), slikar i organizator umjetničkog života, prvi pravi historičar umjetnosti, osnivač Društva umjetnosti i Obrtne škole, utemeljitelj Muzeja za umjetnost i obrt, pokretač prve prave znanstvene biblioteke u Hrvatskoj, prevodilac i tumač Dantea – začetnik sustavnijeg objavljivanja prijevoda antičkih klasika, graditelj i obnovitelj škola, crkvi, slikarskih ateliera i starih zgrada širom Hrvatske, a posebno u Zagrebu, osnivač kinokazališta *Urania*, pisac polemika, pamfleta i novinskih članaka, književnik i esejist, skupljač narodnoga blaga, naručitelj i mecena, estetičar i teoretičar, političar i govornik, 1882. objelodanjuje putopis *Listovi iz Slavonije*.

Ferdo Živko Miler (1853. - 1917.), rodom iz Gornje Austrije, gimnaziju završio u Osijeku gdje je poslije radio kao profesor, pjesnik, prozaist, autor dramskih tekstova, prevoditelj, pojavio se 1877. godine komedijom *Lijepo li ga zaludiše*. Izrazito pozitivan odnos prema svakodnevju, vedar duh i vrlo lucidan i prepoznatljiv humor čita se i u ostalim njegovim djelima. Razvijen osjećaj prema hrvatskom nacionalnom biću ponajbolje se ogleda u njegovom dramskom radu. 1881. godine Matica hrvatska objelodanila je i nagradila Milerovu tragediju *Cvieta i Miljenko*. Pisao je novele, bajke (*O malom Ivici, koji je htio da postane zvijezda*, 1878.) pjesme za djecu (*Perunovi konjici* 1878.), a poznate su i njegove prigodnice posvećene npr. Marku Maruliću, Josipu Jurju Strossmayeru.

Članom je osječkog Kluba i **Dragan Melkus** (1860. - 1916.), autor novela objelodanjenih u knjizi *Moj plavi prijatelj i druge pripovijesti* (1908.), u kojima se realistička strategija prepoznaje osloncem na najjednostavniju idejnu psihologijsku motivaciju. Svaka novela autorov je komentar zbilje i ljudi tematski usmjerena poantiranome, često puta ludističkom završetku (*Vjerna- nevjera*, 1908.).

Rođen u Donjem Miholjcu **August Harambašić** (1861. - 1911.), osječki gimnazijalac, autor je niza zbirki pjesama, od kojih su najnježnije *Sitne pjesme* objelodanjene 1884. u Osijeku. Također je autorom pjesničkih pripovijesti i priča, te uz niz govora i nekoliko opernih libreta (*Zlatka, Kraljev hir, Armida*). U povijesti književnosti, ali i povijesti hrvatske politike poznat je kao autor niza pjesama s projekcijom pravaške politike, a kao član hrvatskoga Sabora i izravno je djelovao kao pravaš. Zbirke će mu pjesama izlaziti i u po nekoliko izdanja, bit će popularan, rado objavljivan i rado čitan. Jasnoća Harambašićeve pjesničke etike očito je bliska široj recepciji, kao što i osjećajna izravnost i jednostavnost lako dolazi u sentimentalnu pučku sućut.

Pjesme će mu se, dakle, tematski dijeliti u dva veća polja, rodoljubno domoljubne i ljubavne.

Franjo Sudarević (1861. - 1944.), Osječanin, prozaist i autor dramskih tekstova. Njegovi spisateljski interesi usmjereni su prema ruralnoj tematici (npr. pripovijetka *Djed Marijan*, 1893.)

kao i prema tematiziranju urbanoga prostora unutar kojega želi literarno obraditi svakodnevne životne pikanterije (npr. šala *Svadbene neprilike*, 1903.). Novele iz zbirke *Mladi svijet* (1903.) obično započinju in medias res i u pravilu završavaju vrlo didaktičnom poantom. Sudarević, dakle preko književnoga teksta nastoji prenijeti mladim čitateljima temeljne životne stavove vezane uz odnos prema učenju, radu, bližnjima. Sve to čini jednostavnim, dopadljivim izrazom upisujući u njima primjere i situacije iz svakodnevnoga života. Riječ je o zakašnjelom proznom didaktiku posve stilizirano realističnih pouka.

Josipa Glembay (1861. - 1941.), istaknuta pedagoška i kulturna djelatnica, književnica za mladež koja se prvotno pojavljuje u književnom prostoru pod pseudonimom Ružica Bajinić. Njezina kulturna djelatnost usmjerena je prema stvaranju uvjeta za književni i kulturni rad na hrvatskom jeziku. Vlasitom energijom željela je "osvijestiti našu ženu i grad Osijek pridići kulturno za sva područja" (R. F. Magjer), pomagala je i stvorila zakladu za siromašne učenike koja je nosila ime Glembayeva zaklada. Napisala je knjigu aforizama *Iskre pod pepelom* (1924.), a njezin rad u praksi nastojala je literarno oblikovati u dužoj pripovijesti napisanoj za mladež naslovljenoj *Za narod svoj* (1929.). Preko lika učiteljice Danice Marinić iznijela je svoje pedagoške, političke i socijalne stavove vrlo jednostavnim izrazom, a što i je u funkciji didaktičnoga djelovanja na one koji će knjigu čitati. Okušala se i u impresionističkim interpretacijama tekstova drugih autora.

Franjevac i pjesnik **Ante Miroljub Evetović** (1862. - 1921.), rođen je u Bač - Aljmašu, a najveći je dio kapelanskoga i župničkog vijeka proveo u Valpovu i Valpovštini. Uz lirske pjesme pisao je i dva spomen lista, uglazbljivanih je stihova, a bio je suradnikom *Kola i Vijenca* te posebice djelatna u osječkom Klubu hrvatskih književnika. U periodici pjesme tiska u samome završetku stoljeća, a knjigu *Sretni i nujni časi* bjelodani u Osijeku 1908. Njegove su pjesme, uglavnom, lirski dnevnik osjetljivoga motritelja svijeta i mjesta rodoljubnoga i religioznoga pojedinca u tome svijetu. Kroz pjesme razvija i osvjetljava lik trpnoga, ali rodoljubno zabrinuta subjekta, često i identitetom upravo pjesnika. Pjesme Evetovićeve ispovijedaju svoju nuždu javljanja stihovima, ali i napominju kako već znaju i osjećaju nerazumijevanje na koje će te pjesme naići.

Najpoznatija osječka književnica s početka dvadesetoga stoljeća, **Jagoda Truhelka** (1864. - 1957.) prozna autorica, prosvjetna djelatnica, urednica (uz Mariju Jambrišak) časopisa *Na domaćem ognjištu* (List za porodicu) kojega izdaje Hrvatski pedagoško-književni zbor u Zagrebu s prvim se brojem pojavljuje 1901. Truhelka je svoj književni rad temeljila na sentimentalnim zapisima o prošlim vremenima koji u cjelini funkcioniraju autobiografski. Piše autobiografskim diskursom preko kojega je moguće uočiti stvarne likove u provjerljivim prostorima. Na tome tragu funkcionira posebno već prva njezina knjiga, nevelik roman, *Tugomila* objelodanjena 1894., zatim epistolarna ispovijed *U carstvu duše* (1910.), osječka trilogija koju čine *Zlatni danci* (1918.), *Gospine trešnje* (u prvom izdanju Matice hrvatske knjiga je izašla u dva dijela, prvi dio pod imenom *Bogorodičine trešnje* (1929.), a drugi pod imenom *Dusi domaćeg ognjišta* (1930.) i *Crni i bijeli dani* (1944.). *Plein air* (1897.) je svojevrsni ženski roman kojim Truhelka dovodi na scenu intelektualno superiornu ženu koja feminističke preokupacije lagano gura u prvi plan (K. Nemeč). *Vojača* (1899.) je povijesni roman koji progovara o ženama i o njihovom položaju i ulozi u društvu kroz lik bosanske kraljice Vojače, žene Stjepana Tomaša.

Rudolf barun Maldini Wildenhainski (1870. - 1926.), gimnaziju završio u Osijeku, piše pjesme, pripovijetke, basne i aforizme. Zbirku aforizama naslovljenu *Iskrice i aforizmi* napisane u razdoblju 1895. - 1900. godine objelodanjuje u Osijeku i kroz njih se predstavlja kao autor vrlo

lucidna duha, oštih zapažanja i duhovitih dosjetki. U stihovima je izražen osjećaj za prostor, društveni moral i sudbinu bezimenog pojedinca.

Lujo Varga Bjelovarac (1871. - 1917.), službovao je u Osijeku, pjesnik, prva pjesma *Jadna ptica* objelodanjena mu je 1889. godine u časopisu *Bršljan*. Tematski okvir njegove poezije usmjeren je prema domoljubnim motivima koji variraju od eksplicitnoga opisivanja vlastitoga zanosa nacionalnim identitetom do implicitnoga, fino nijansiranoga izraza koji preko motiva iz prirode govori u prilog vezanosti subjekta lirskoga zapisa uz prostor ne samo zavičajnoga već i nacionalnoga ozračja (*Bršljanu na očinskome krovu*, 1906.).

Slikar, likovni kritičar, esejist, prozaist, **Guido Jeny** (1875. - 1952.) jedan je od hrvatskih bečkih đaka (uz Dušana Nikolajeva Plavšića i Vlodoja Schmidta Jugovića) koji uređuje časopis *Mladost*. Pisao je crtične zapise socijalne tematike (S. Marijanović). Upotreba realističko-naturalističke pripovijedne strategije publicističkoga stila obično je u funkciji poantiranoga kraja. Proza urbanoga karaktera ocrtava radnički život (npr. *Ein Mensch, Pozdrav, Blago onom, koj se nije ni rodio, Siromak i Sveti Petar*). Vlastitu kreativnu energiju usmjeravao je prema kulturnome i publicističkome radu.

Pavao M. Rakoš (1877. - 1966.), prevoditelj, autor proza i pjesama, u novelama (zbirke *Svijet sanjara*, 1929., *Dušice*, 1931.) ispituje dimenzije osobnih svjetova svojih junaka utiskujući u njih vlastite odnose prema zbilji. Realistička matrica njegovih novela didaktično djeluje na čitatelja, a autorov komentar kreće se od romantičarskoga zanosa isprepletenog religioznim pa sve do blago modernističkih težnji vezanih uz naglašavanje uloge pojedinca u prostoru i vremenu. U zbirci *Svijet sanjara* nailazi se na retke koji nagovještaju dolazak simbolizma.

Bratoljub Šram (1877. - 1933.), Osječanin, književnik i književni kritičar vrlo provokativna i ironična pera. Zbirkom svojih literarnih i esejističkih zapisa *Štipanja i milovanja*, 1920. predstavlja se kao urbani pisac sklon duhovitim i fantastičnim parabolama, koji bez dlake na jeziku, publicističkim stilom komentira život u urbanoj, građanskoj sredini, ali pokazujući osjetljivost i prema mentalitetu raspojasane Slavonije. Subjekt njegovih proza je redovito u prvome licu, što govori u prilog blagim modernističkim implikacijama.

Vladimir Jelovšek (1879. - 1934.), pjesnik, feljtonist, novelist, kritičar često je pisao pod pseudonimom Vladimir J. Teharski. Pojavio se zbirkom *Simfonije* (1898.) nastojeći u stihovima romantičarskim motivima pridati svojevrstu pričljivu inkoherenciju. Povremeno zanesen veličinom kulturnog prostora na kojem žive različiti slavenski narodi u manjim stihovnim odjeljcima svojem neoromantizmu (S. Marijanović) pridaje zatamnjene i zgusnute signale ekspresionistične destrukcije, smještajući se u poetičkom prostoru između S. S. Kranjčevića i J. P. Karmova.

Na pragu avangardnih strujanja Jelovšek žanrovski pretapa strukture slobodnog stiha, pjesme u prozi i višestruko vezanog stiha.

Iso Cepelić (1880. - 1956.), književnik, jezikoslovac i leksikograf, odvjetnik u Osijeku poznat je kao autor crtica, novela, humoreski i koserija tematski usmjerenih prema događajima iz slavonskih lovišta. Esekerskim izrazom protkanim, finim, blagim humorom u novelama koje tematiziraju Osijek (*Iz nedavnoga Osijek, Gvardijana nadmudrio, Bilo na rastanku s Osijekom, A sutra je Uskrs, Magistar Ilija*) Cepelić oslikava urbani prostor i ljude, obično ih završavajući dosjetkom koja kao takva postaje poetičkom odrednicom njegova stila.

Slavko S. Diklić, (1883. - 1939.), autor izuzetno uspješnih kratkih priča o svakodnevlju u Osijeku objelodanih u zbirci naslovljenoj *Tamo amo po Osijeku* (1932.). Svaka priča (ima ih pet-

naestak) anegdotalna je sličica koja nastoji preslikati dinamiku urbanog prostora u tekst, ne za-boravljajući pri tome komentirati ulogu i mjesto pojedinca koji taj prostor oblikuje.

Njegove kratke priče svoju pripovjednu strategiju usmjeravaju prema tematiziranju urbanoga pejzaža ludistično reflektirajući zapažanje.

Rudolf Franjin Magjer (1884. - 1954.), pjesnik, pripovjedač i kulturni djelatnik, od 1914. godine piše i pod pseudonimom Čika Ruda, a 1920. počinje uređivati najstariji osječki hrvatski list, ilustrirani polumjesečnik za kulturno-prosvjetnu smotru *Vjesnik za prosvjetu i za upravu*, urednik je i književno-umjetničkog zbornika *Mi* (1909./1910.), *Književnog priloga* (1910. - 1915.), kao i almanaha i kalendara *Jeka od Osijeka* (1918. - 1923.). Utemeljitelj je Kluba hrvatskih književnika i umjetnika (3. listopada 1909.). Književno se javio 1899. u zagrebačkom *Pobratimu i Bršljanu*. Autor je pjesama, pripovijedaka u kojima opisuje život hrvatskog seljaka u Slavoniji (*Iz naših sela*, 1913.), fantastičnih priča (*Zlatna ribica*, 1928.), spisa za mladež (*U pjesmi i priči*, 1906.), putopisa (*Hrvati u Srbiji*, 1922.), priređivač je i pogovaratelj prigodnih izdanja i knjiga, polemičar koji sustavno prati rad omladinske književnosti, sastavljač učiteljskih i drugih epigrama, aforizama, zagonetki, bilježnik rada Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku, predavač i promicatelj hrvatske i slavonske književnosti i kulture. Sveukupnim svojim angažmanom nastojao je afirmirati Osijek kao zasebno kulturno središte.

Antun Matasović (1893. - 1986.), katolički književnik, autor dramskih tekstova, prevoditelj (sa španjolskoga i danskoga jezika), zapisivač narodnih običaja (*Hrvatske uskrsne pisanice*, 1917., *Slavonske graničarske tikvice*, 1922.), vinkovački đak koji u Osijeku započinje književnu djelatnost. Najčešće objelodanjuje u izdanju HKD Sv. Jeronima iz Zagreba nastojeći tom književnom gestom raditi na širenju katoličke prosvjete, a kao jedan od hrvatskih katoličkih pisaca svojim je javnim i privatnim životom, također, išao tim tragom. Jednostavnim izrazom, Matasović svoja književna djela gotovo uvijek završava u maniri vjerskoga didaktizma.

Miroslav Feldman (1899. - 1976.), rođen u Virovitici, a gimnaziju polazio u Osijeku, pjesnik, značajan hrvatski dramatičar, predsjednik Društva hrvatskih književnika, 1962. izabran za predsjednika PEN kluba u Zagrebu. Od 1917. godine objelodanjuje pjesme po časopisima, nakon tri godine izlazi mu prva zbirka pjesama *Iza sunca* (1920.). Prvi njegov dramski tekst jednočinka je *Pierrot i Colombina* (1920.), a prvi tekst igran na pozornici zagrebačkog HNK bila je 1927. godine tročinska sentimentalna groteska *Vožnja*. Antologijska je njegova pjesma *Osijek* u kojoj pomalo suzdržanim tonom nastoji prizvati sjećanje na grad svojih gimnazijskih dana.

Josip Cazi (1907. - 1977.), Čepinčanin, autor izrazito socio-ideologijskih pjesama objelodanih u zbircama *Pjesme borbe* (1951.) i *Jaram i tamnica* (1969.) u književnost nastupa pod utjecajem ekspresionističke lektire izvodeći je u svojim stihovima u transparentnoj socijalnoj motivaciji. Povremeno poseže u pretraživanje arhetipskog seoskog početka društva u kojemu živi i prepušta slikama sela povremena sentimentalna svjetlucanja. Piše često slobodne stihove, pokušava se približiti M. Krleži i A. Cesarcu, a nedostižan stilski uzor opus je I. G. Kovačića.

Mirko Jirsak (1909. - 1999.) rođen u Slatini, prosvjetarskim poslom stiče i u Osijek, upućuje mu i stihove i prozu, što će i inače biti prostor njegova autorskog stvaralaštva. Njegov roman *Karneval cvrčaka* (1974.) zanimljiva je povjesnica mučninskih i ideologijski osjetljivih slatinskih i osječkih slika sredine dvadesetoga stoljeća. Zbirkom *Pjesme* (1928.) javlja se dvije godine prije D. Cesarića i D. Tadijanovića, ako je riječ o prvijencima, a poetički se dijelom bliži onome što će oni pisati, međutim, njegova tradiranja moderne i dodir s ekspresionizmom, ne će niti u jednom dijelu opskrbljivati svoju motivsku zalihu folklornom slikovnošću. Problemi zvuka i kretanja razotkrivat će njegovu bliskost i njegovu udaljenost od simbolizma i ekspresionizma.

Naime, zvuk će Jirsak preuzimati u dimenziji njegove mističnosti, ali će ga radije ostavljati u odgodu, u zaustavljenom obliku, u tragu. Iskrenost i ozbiljnost, dakle posve neironijska perspektiva koncentrirana je strategija Jirsakova pjesništva u blizini nastupa egzistencijalizma.

Rodeni Aljmašanin **Marijan Matijašević** (1910. - 1945.), pisao je drame (Aljmaš, 1931.) i pjesme, gimnaziju završio u Osijeku, a prvu zbirku pjesama *I licu gnjevnom* (1936.) objelodanio u Slavonskom Brodu. Kao i Josip Puzstay, "nestao" je, odveden je nekud u noć svršetka rata, očito suvišan kao djelatni književnik i kulturnjak u NDH. Prevodio je i pisao novele, u dramama blizak Krležinim egzistencijalističkim temama, ali je kao pjesnik za života najjasnije prepoznat i uvrštavan u *Hrvatsku modernu liriku* (1933.) i u zbornik *Između dva rata* (1942.). Matijašević je pjesnik modernog nasljeđa, avangardnih tendencija i neotradicijske osjetljivosti.

Njegova jednočinka *Aljmaš* potaknuta je u svojemu postavu idejom socijalnoga angažmana, nepovjerenjem u instituciju pučkoga prosvjećenja apliciranom na djelatnost crkve.

Ante Jakšić (1912. -) pjesnik i prozaist, radi kao gimnazijski profesor u Osijeku, prvu zbirku pjesama *Biserni derdan* objelodanjuje 1931. godine. Jakšićeve pjesme tematski su usmjerene prema ljubavi, majci, religiji, kao i prostorima egzistencijalne intime. Njegova poezija temeljena je iskustvom bačkoga zavičaja koji se kao ozračje prepoznaje u svim njegovim pjesmama bez obzira kojemu tematskom ciklusu one pripadaju. Ljubavna čeznuća preko niza simbola postaju refleksivni okret prema osamljenosti kao unutarnjoj praznini pjesničkoga subjekta koji pokušava preko univerzalnih kategorija kao što je ljubav ili putem uspostavljanja harmonije s prirodom dostići potrebni mir i sklad.

Tekstuarij, drugi

Sebastijan Karl REDLSTEIN

Dnevnik Sebastijana Karla Redlsteina (1778.-1835.) priređuje Stjepan Sršan 1997. i sve retke koje piše o tome autoru preuzima upravo iz njegova dnevnika, dakako pojačane provjerama u matičnim knjigama.

Pripada staroj osječkoj gornjogradskoj obitelji, a piše tekst dnevnika uglavnom tijekom prvih godina 19. stoljeća. Ovdje ga čitamo dijelom priče o prethodećem, 18. stoljeću jer se kao prvo javlja u onom civilizacijskom i kulturnom hrvatskom dobu "pretapanja kadrova" jedne dolazeće i jedne odlazeće paradigme.

Većina, naime, autohtonijih autora 18. stoljeća vrlo malo doživljajno prikazuje lik svojega gradskoga prostora, pa premda ih velik broj izravno imenuje grad Osijek kao mjesto kakvoga svojega poslovnoga angažmana, posebice u uvodničkim predgovaračkim tekstovima molitveničkoga slavanskog korpusa, malo ih zanima opisati locus. Ta žudnja za Osijekovim locusom, žed preostala iz ukupnoga 18. stoljeća, odlučno poseže za tijekom Redlsteinovih zapisa, držeći ga solidno obojanim antropologijskim likom toga izmičućega vremena.

NEŠTO O DJEČJOJ DOBI, KOLIKO SE JOŠ MOGU PRISJETITI, DO MOGA POSLA

Moja najdraža igra u mladim godinama, bila je igra oltara. Imao sam svoju misnu odjeću, kaleže, kandila, kaležne rupce, ispovjedaonice, kadionicu, zdjele i sve za to potrebno. Budući da sam od prirode imao dobar glas za pjevanje, morao sam uvijek izigravati učitelja, a izvjesni Georg Dobay sin bojnika, znao je dobro čitati misu, itd. Održavali smo i procesije te sahrane na kojima su djevojčice morale plakati. Imali smo naš zvonik s četiri zvona, uz četiri mala zvonca. Igrali smo se i vojske, pa smo bili snabdjeveni kašketama, torbama za streljivo, mačevima, puškama, bubnjevima i lulama.

NAPOMENE O NOVIM KUĆAMA I DRUGIM POBOLJŠANJIMA U OSIJEKU

Navodim redom kuće prema svome sjećanju:

- 1) Na mostu starog Šefera pokraj Hartla Lezeldera, koju je nakon njegove smrti kupio gospodin von Kugler, generalni blagajnik, zatim gosp. von Ivanošić, koji ju je izgradio do 1804. godine.
- 2) Kuća Bijeli golub, koju je kupio gosp. Kazentaler i dao je lijepo urediti.

- 3) Novakova, koju je nakon Novakova bankrota kupio gosp. Freytag i gosp. Ivanošić, upravitelj iz Našica, te ju izvana uredio.
- 4) Garajeve, koja je i Čivićeva - obje su podjednako i lijepo izgrađene.
- 5) Ivanošićeva u Dugoj ulici (danas Strossmayerova).
- 6) Novopodignuta Spekschneiderova.
- 7) Bravarova novopodignuta.
- 8) Gostionica Zelenom lovcu, nova.
- 9) Hafnerova, novopodignuta pokraj Svilare, koju je uskoro kupio gosp. von Sapl.
- 10) Pekar Franzl, Lovro, šeširdžija Čivić, bačvar Mosner, dekar, koji su 1798. godine izgorjeli te su izgradili nove kuće, kao i vojarna koja je izgorjela, ali do danas nije izgrađena.
- 11) Od Tri zvijezde do Retfale s obiju je strana sve naseljeno.
- 12) U Podravini je naseljeno sve što se nalazi u dolini.
- 13) Drvena solara od Theuerera i drvene carske pojate.
- 14) Gospođa Stepfkin podigla je svoju novu kuću.
- 15) Pokraj Rokove kapele izgradio je svoju novu kuću Johan Velić.
- 16) Postolar Moschi izgradio je novu kuću.
- 17) Čizmar Tadijanović također novu.
- 18) Ana Marija, koju sada ima sedlar - novoizgrađena.
- 19) U Šamcu obje kuće.
- 20) U Njemačkoj ulici (danas Pejačevićeva) podigao je gosp. von Kos svoju kuću sve do završetka. To je tzv. Barićeva kuća.
- 21) Stolar i duhanar, puškar i gostionica kod Gavrana, sasvim nove.
- 22) Zidar Hartman i Josip Guberer - novoizgrađene, prva 1804., a druga 1802. godine.
- 23) Gosp. je Herman svoju kuću koja je bila loša koliba sasvim iz temelja obnovio - izgradio novu.
- 24) Schmittnaze je svoju izgradio novu.
- 25) U Ulici Divljeg čovjeka (danas Hrvatske Republike) gosp. von Sombori i gosp. županij. inženjer Sasum izgradili su nove kuće.
- 26) Postolar Bergauer podigao je sasvim novu kuću.
- 27) Gabis Ruf izgradio je sasvim novu.
- 28) Krčelić je svoju kuću sasvim obnovio.
- 29) Gostionicu *Kod tri ševe*, koju je moj otac Jurame 1793. godine dao izgraditi držao sam ja u istom stanju još sedam godina dok na kraju nisam od gostioni-

ce 1804. godine načinio majur za stoku, svojim rukama zasadio vinograd, drveće, djetelište i mnogo toga.

- 30) Postolareva kuća pokraj majura, koju je on isprošenim novcem podigao nakon požara, a nakon dvanaest godina, pola godine nakon ženine smrti, prešla je na nasljednike.
- 31) Šeširdžijinu kuću pokraj mojega majura nakon muževe smrti (koji je padajući slomio nogu i umro) podigla je udovica s djecom.

To su kuće za koje znam da su od moga djetinjstva do sada novoizgrađene.

*Ovo nabranje novih kuća, kao i obnavljanje starih, dokaz su da se Osijek početkom 19. st. razvijao. Zbog gubitka arhive grada Osijeka do 1809. godine, ovakvi su izvori vrlo značajni za povijest Osijeka. (S. Sršan)

PRIPOMENA O NABAVLJENIM STVARIMA I POPRAVCIMA KUĆA

Nakon očeve smrti, proljeće 1797. godine bilo je tako suho da nismo mogli ni kositi, ali za vino je to bila jako dobra godina.

Godine 1797. dao sam napraviti ogradu i komoru za vapno.

Godine 1800. pokrio sam krov kuće, nabio hodnik i stavio blanžane daske, u srednjoj i velikoj sobi načinio troja nova vrata i pōd te sam isto zajedno s kuhinjskim vratima dao bojati. Istovremeno sam dao načiniti ormarić u slijepom prozoru srednje sobe.

Godine 1797. dao sam od prednje sobe načiniti dućan, a u njemu police, te sam ga iznajmio na pet godina Isajlu Jozkoviću. Godine 1802., kada su Osječani tražili slobodan grad, činilo se da se više ne će moći izdržati, te sam tu prostoriju opet dao preurediti u sobu.

Iste sam godine, 1802., dao načiniti gvozdena vrata na podrum i dućan, a 1799. godine prozore, kao i nadstrešnicu na gornjem tavanu. Dao sam načiniti dva stola, jedan mojoj sestri, a jedan meni, nadalje krevete u sve četiri sobe, zatim sam kupio 27 stolica, dva kanapea, dao napraviti 14 pari slika, ormare u sve četiri sobe i četiri nove boje, dao napraviti dvije nove jame, jednu novu kočiju, dvojica kola, četiri para ormi za konje. Kupio sam novi lanac za bunar i kabao, vinograd, četiri krave, pet jutara zemlje, sedam otkosa livade, jedan sobni sat i zlatni sat. Dao sam napraviti tri perine, deset jastuka, tri madraca, jedan kožni jastuk, pet tuceta cina, tucet srebrnih žlica i dvije soljenke. Dao sam uzidati i kotao za pranje i načiniti novi zahod.

Kuću sam ožbukao sprijeda, kapke zeleno obojao te nabavio jedno ogledalo i nekoliko brušenih čaša. Godine 1804. dao sam izvana sasvim opločiti radionicu i staju i načiniti novu kapiju. Sve je iznosilo 2.620 for.

NEŠTO O NAŠEM SLOBODNOM GRADU OSIJEKU

Osijek je od 1803. godine tražio svoju zasluženu slobodu. S velikim troškovima i uz mnoga podmazivanja 28. kolovoza 1809. došao je konačno žudeni dan kada je uz veliku svetkovinu proglašeno ustoličenje. Dao Bog, da se to nikada nije dogodilo jer su manipulacije našeg novog magistrata (poglavarstvo) samo štetile cijelom građanstvu. Ukoliko se to ne poboljša, grad će za koju godinu propasti. To ostavljam svojim nasljednicima kao putokaz za budućnost. Spomenuta općina, odnosno vanjsko vijeće - njih četrdeset, upozoravali su i svakoj su deputaciji naglasili da tako ne može biti dalje, molili su, ali sve uzalud, danas je tek sedam mjeseci, a grad je već zadužen za 17.000 for. Bože sačuvaj, ako jedan grad želi postati slobodan, a ima ovako uređenu upravu i organizaciju.

Godina 1809. inače je bila vrlo plodna i blagoslovljena. Ceres (božica plodnosti) je svoj rog obilja nažalost istresla baš ove godine, kad nitko nije mogao ostati kod kuće raditi, već se moralo voziti palisade, dati zapregu, raditi na utvrđenju, stražariti u Tvrđi i tomu slično, što je spriječilo seljaka da radi svoje poslove.

Zemunski su građani morali u Osijeku pomoći čuvati utvrđenje. Srebrne i zlatne ploče koje su stigle iz Engleske preko Rijeke morali smo mi, osječka i njemačka konjica, u pratnji od tristo graničara voziti u Petrovaradin. Bilo je to 23. srpnja 1809. godine. To nikada neću zaboraviti jer sam jašući oderao stražnjicu. Bilo je šezdeset kola natovarenih srebrnim i zlatnim pločama.

Osječki dnevnik, fragmenti 1804. - 1832.

Krunoslav JOHANIDES

Johanides, varaždinskoga i mađarskoga te glumačkoga rodoslovlja, kroz ukočene svoje retke gdjekada dohvaća i lirsku dušu stiha. Na početku 19. stoljeća otvara niz ovdje neuvrštenih autora koji su svoje dekorativne prigodnice odložili u neuknjigovljeni latinitet (vidjeti kod Stjepana Sršana!)

OSIJEK

Jeste l' vid'li one tam ravnine,
Gdje grad slavni stojeć od tri glave
Ko s visine žarko sunce sine,
Uz njegov pako šumi voda Drave,
Jeste li ih vid'li?

Ah, živit tamo, mogu ja samo!

Jeste l' bili u tom slavnom gradu?
Ki nad starim sjedi Mursom gradom
Sagrađenim od Rimskog, u hladu,
Silnog junaka u rukama s vladom,
Jeste l' ond' bili?

Ah, srce tamo, kuca mi samo!

Jeste l' vid'li uz grad mjesto ono,
Gdje su se potukli s mačem lavi
Istočni i zapadni smiono,
Da je krvno bilo lice Dravi.
Jeste l' ga vid'li?

Ah, tamo, tamo, živim ja samo!

Veliko i malo
Mirno je spavalo
Blijedo s neba sjaše
Mjesec. Noć bijaše.

I ja mirno spava'
Morfej (bud mu slava)
Kad me stavi slavna
U vremena davna.

Ah, tu vidih krasnu
Krajinu i jasnu
Gdje vijek cvate cvijeće,
Vijek je pramalijeće!

U toj pokrajini
Sta u veličini
Lav, i oči oh'lo
Bacih uokolo.

Al' nit' dugo staše
Dugo nit' gledaše,
Tak se uokolo
Vrti sreće kolo.

Jer ga divlji vuci
Azijatski puci
Sasvim uništiše,
Udes tako htiše.

Ali eto toga
Čuda golemoga,
U mah lav razorit
Sta cijel i pretvorit.

Pretvorit u zmaja
Troglavog sred gaja
Ki straga i sprijeda
Opet se razgleda!

Oj, gradu, oj, troglavi gradu!
Ljubav prema tebi me tira,
Moja da romoni lira
Tebi na slavu!

Oj, gradu, oj, zlatni moj gradu!
Primi dakle ove moje
Želje, lira pjeva koje
Tebi na slavu!

Nek umjetnost,
Svako znanje
U teb' cvate i
Blagostanje!

Nek te ravna
Sveta sloga
Kâ dolazi
Gor' od Boga!

Nek te ljube
Sini i brane,
Kad te vuci
Strti kane!

Bog nek čuva
Tvoje vjerne!
Drava odnijela
Sve nevjerne!

(Zora Dalmatinska, 1846., Krunoslav Johanides, Revija 1989.)

J a h r
D i w a l d ' s c h e n - B u c h d r u c k e r e y
z u E s s e c k
sind folgende gedruckte Artikeln für beigesehten Preis in W. W.
zu bekommen:

Andachtsübung des Kreuzweges nebst der Aftanz des Leidens Jesu Christi 8 1822 gebunden	15 fr.	Misto od Ocsistenja, to jest: Purgatorium poboznosti zivih otvoren, illiti kratko svagdahnje obvershivanje za pomochi dushe purgatorijuma.	10 fr.
Gebet der Einweihung in die fromme Gesellschaft des heiligen Herzens Jesu	6 fr.	Ujedinjeno u pobozno Društvo prisvetoga serca Isusovog.	6 fr.
Das die Andacht der Lebendigen geschickte Besenre	6 fr.	Dilorednik za kriptostjahnju Zabhavu i korist 8. 1825. gbb.	50 fr.
Andere werksiebene deutsche, slavonisch und ungarische geistliche Lieder und Gebete das Buch	54 fr.	Kuchnik shto svakoka Miseca prikogodine: u Polju, u herdu, u Bashcsi, oko Harve i Xivadi, oko Kuche, i u Kuchichestini, i kako zdevlje razloxno uderxati ima. 8. 1796. gbb.	1 fr. 15 fr.
Altar - Blätter	24 fr.	Nekje Svachta illiti zabavne pametnih Ricsi, i kriptostnik Dilalah ljudskih, iz najbolih posetnikah izvuceno, i ukoristno zabavljenje Slavonacah na svitlost dato. 8. 1805. ung.	18 fr.
Willard - Regeln	2 fl.	Razgovor Priposti, illiti Vertlar s' Povertajemse razgovara. 8. 1822. ungb.	24 fr.
Bedürfnis für das mittlere Viehpfl correspondierende Publikum 16. 1817. ungb.	20 fr.	Satir illiti Divji Csovik 8. 1822. gebunden	40 fr.
Kurzer Unterricht Maulbeer - Bäume zu ziegeln und zu vermehren dann wie die Seidenwürm nützig mit Nutzen auszufüttern, und die Walfen mit Vortheil zu erzeugen 8. 1798. ungb.	10 fr.	ungebunden	50 fr.
Reisebeschreibung für 12 Personen sammt dazu gehörigen Gläser und 90 Kugeln in Schuber	2 fl. 50 fr.	U Pogibelnom Dogadaju naglo Saterete kakose pomochi more. 1825. 2 Tafeln	40 fr.
Unterhaltungs - Karten welche in 50 Fragen und 50 Antworten bestehen, in Schuber	18 fr.	Xivot Petra Velikoga Czara Rusie 8. 1794. ungb.	1 fl. 30 fr.
Blepharen zur geistlichen Unterhaltung, in Schuber	20 fr.	Pât prisvetoga krixa, illiti pobozni Kerstjanim prid XIV. Stajalichnih Muku Isusovu promishljaje, i Isusa sebe priporucavaje; s' Molitvicami, Premishljanjem Litaniamih, i Pismicom xalostnom.	10 fr.
Kranki Nauk kerstjansko-katolicesanski s' Molitvami koje duhovni Pastiri s' Bogoljubnim Pukom Duhovnoj Brigi zaslanim ocito moliti imadu ungb.	5 fl.		
	2 fl. 50 fr.		
	1 fl. 15 fr.		
Četiri Pisma Cerkvena, od pokorne Dushe Isusa Spasitelju ispirane 8. 1822. gbb.	6 fr.		

Popis knjiga i tiskarske galanterije što ga je izdala Divaldova tiskara najranije 1823. g.

Isidor KRŠNJAVI

Isidor Kršnjavi, lirik protoantropologijskoga putopisa, u detaljima u odjeljcima neprikriveno piše poeziju, primjerice uz opis požara kod Đakova... Umjetnička i prije svega autorska sudbina koja upozorava kako je slabo biti autorom teksta kulture, jer se njegove stotine poteza u tome tekstualnom prostoru vrlo teško dadu pronaći i u solidnije napisanim povijestima hrvatske kulture. Moralistički romani, putopisi, likovna kritika koja ispisuje uvjerljivijih redaka o poetici moderne. Iako ju ne voli.

I.

Osiek. — Stare uspoméne.

Kako to, da mi se je Osiek ovaj put tako milio? Što se je u njem promienilo? Zar nisu isti još bedemi, kao nekada, bedemi, koji ti se čine kao zidovi tamnice, kad zapadne kiša u jesensko doba, bedemi, koji su ti granicom svieta, kad se mostovi pretvore u močvare, kroz koje se neznaš provući neomrljan, pa da ti vlaga neprodre u tielo, do duše. Zar nije na daleko i široko pukla ista ona prašna i močvarna ravan, zar nije gradić kao nekada, razderan, kao prosjački plašt, u 4 diela? Kako to, da mi se sve to sada mili, pa baš gdje dolazim iz Beča, iz Pešte, dvajuh takmacah velegradah, gdje se gomila toliko blaga i ljepote, nepitajte me od čijih žuljevah, gdje se palača niže do palače, gdje se sabire silno blago ljepote i znanosti. Kako to, moj Osieku grade, da si ti ovaj put podnio prisposobu sa ta dva velegrada, da su mi kućarice tvoje maljušne i gole, pričinite se ipak prijazne — da sam blagim okom gledao nove tvoje arhitektonske pokuse; kako to, da mi je srdce igralo, ma da sam se tresao, na tvojoj se kaldermi vozeć, treso, bože dragi, ko vrećica u mlinu. Široko pustare medju tvojimi gradovi, čudne, slamom pokrite kolibe i povrtlje na ledinah sred grada, konji na paši u gradu, baš ko u sred kakve slavonske šume, zašto mi se je sve to činilo idilično, zašto sam se tomu veselije nasmijeo, nego kad u velegradovih prodjoh krasnim kićenim perivojem? Moj Osieče, dok sam u tebi živio, mnogo sam poboljevao od svakojake boli, rad tvoje loše vode od groznice, rad tvojih liepih djevojakah od česte ljubavi, pa sam to se sjećao kad kad grozom, govorio da bih rad izbrisao one tri godine iz mog života, koje sam bio bačen u tvoj naručaj. Kako li

*

sam se sad okajao, pa evo javnu pokoru činim, moj Osieče, grade bieli i široki, pokoru činim, pak te molim, da mi prostiš, što te nisam poznavao. Ta Dravom teče srebro, zlatni su ti bedemi, a dugi redovi stabalah po tvojih livadah puni su čarolijah, svaki tvojih nebrojebih komaracah pjeva kao slavulj, svaki prašak tvoje suncem pozlaćene prašine liek je i melem pun čudotvorne sile. Srebrno lišće tvojih jablanovah, koji su poredani baš vojničkim redom, liepo i suglasno šapće, pa što šapće? Same pjesme, pune najljepšeg sadržaja, pjesme žarke o ljubavi i te kakove ljubavi! Kakav li je Osiek liep i čaroban grad! Tko ga pozna, pa je u njem živio, valjda će se malo nasmiešiti ovomu oduševljenju i mojoj hvali, ali tko sazna, da sam tamo proživio vrijeme od moje osamnaeste do dvadeset i prve godine, taj će razumjeti, kakove li se uspomene uzburkaše, probudiše u mom srdcu, obuzeše moju dušu, kad Osiekom prodjoh.

O mladosti, mladosti, ti cviete čovječjeg života, svaki dan bih rado umirao, kad bi te tim obnoviti mogao, o mladosti, blago neznano za onoga, koji te ina, blago izgubljeno za onoga, koji ti vriednost cieni, liepa mladosti moja! Kako li sam bio tad naivan i sretan. Najozbiljniji muževi, sve u liepih plaćah, pa pametni, do zla boga pametni, tebi su Milko udvarali, a ti si volila mene cjelivati, a ja toga nerazumijeh; najbogatiji starci tebe su obilazili, liea tudjinkop, a ti si mene dozivala siromaka, a ja nisam išao, jer te nisam ljubio, liepe djevojke poručivale, koliko imadu miraza, a ja sam i to odklanjao, pa sam ljubio tri druge; jer sam s jednom pjevao, s drugom plesao, a trećoj sam sladke usne cjelivao. Mlado moje srdce, kud god si došlo, procvalo ti je cvieće, pa te pozivalo, da na njem odpočineš, mlado srdce moje, kud god si došlo, sipalo si ljubav oko sebe, mrziti, nevjerovali još nisi znalo. Kad susrete koga mrka lica, kad ču kakovu tvrdu rieč, nepomisi nikad, da se to tebe tiče, tebe ticati može, kad doču, kakovu crnu nezahvalnost, nisi gledalo, nisi slušalo, nisi vjerovalo, srdce puno povjerenja, mladosti puna liepe tlapnje.

Nije dobro ostati vazda na onom mjestu, gdje si mladost svoju, sreću svoju proživio; iz poezije se prelazi po-

malo u prozu, izgubi se svaka lijepa uspomena, nemožeš nikad više obnoviti si onu krasnu dobu. Žalostni i ozbiljni doživljaji izbrišu ti iz duše trag one dobe, u kojoj, pravo rekuć, nedoživiš ništa, ali koja ti ostane ipak najljepšom na svijetu uspomenom. Kad si znauci od mladosti pripoviedaju male sgrade iz lijepe prošlosti, a drugi ih sluša samo uhom, a ne srcem, taj se čudi, kako je moguće, da ozbiljne ljude zanimati mogu taki mali, neznatni doživljaji. Ta, dragi, nepripoviedamo ti mi, što smo doživili, da se tomu veselimo, već si pripoviedamo, kako smo osjećali mladi, sretni i veseli. Ona čuvstva nam u srcu ožive, pa zato se od srca smijemo i veselimo riečim i sgradam, koje tebe, moj čitaoče, nezanimaju, ako se sam nesjetiš vremena, gdje je i tebi dvadeset godina bilo.

Prijateljstva, što ih čovjek sklapa u ono doba, trajnija su, nego ljubav u mladosti. Ljubav mladića je kao ružica, koja samo jedan dan cvate, ah, ali vam je ljubav mionirisna, žarka, čista, poetična, ljubav kojoj poslie neima para.

Moja ljubo, one dobe, koju sam opjevao u sto loših pjesamah, bože, gdje si i šta si, stotinu je izza tebe bilo procvalo novih ružah u mom srcu, a ti valjda više neznaš ni mog imena; prijatelji moji od onda, vi ste još isti, koji ste bili, vi ste mi probudili vašom nepromienjenom ljubavi svu mladost u duši, medju vami bilo mi, kao da smo opet sred sredine one krasne dobe bili. A moj Osieku grada, tvom idiličnom miru, nepromienljivosti tvojoj, sladkom snu, koji evo snivaš već toliko lietah, tebi imam zahvaliti, da smo prošlost toli liepo i podpuno obnoviti mogli. Da su moji prijatelji bili na malom poprištu, gdje se velike ideje bore, na uzkoj areni, gdje se ljudi otimlju za komad krušca kao biesni, pa samo mrmrljajuć i buljeć oči gledaju kad je tko uspio glodati kakvu košticu, na takom mjestu, Bog zna, nebismo li se već sukobili bili, nebi li se razišli, nebi li svoju prošlost, svoju mladost zaboravili bili. Kao što je Pompeji pod pepelom ostao čitav, tako naše uspomene, naša ljubav u tebi, moj Osieku grada.

Kako su se raztepli i promienili drugi moji od starine, ili da bolje rekнем, od mladosti prijatelji.

Jedan, sentimentaln, zanosan, oženio se, raztao se od žene, uteko, pa je negdje u dalekom svijetu trgovac, drugi veseljak i ljubimac djevojakah, sada je debelom trbušinom filistar u nekakom gradiću, sanja ob dan, a po noći spava, treći, čudo božje, uzor mladić u svakom obziru, propio se, pa od pijanstva propao i tako cieli niz još drugih, tko bi ih nabrojio! Samo vi, moji dragi osiečki prijatelji još ste isti onaki, kakovi ste bili jedan dobar, drugi duhovit, treći sviuh nas mezimče, naš stari, šaljivi, pohrvaćeni Tirolac. Svi su se razišli, vi ste ostali na okupu, svi su se promienili, vi ste oni, koji ste i bili, nepromienjeni, kao i sam liepi moj stari Osiek grad, kad sam došao medju vas, zar je čudo, da sam zaboravio sve ote godine, što se nevidjesmo, da sam se pomladio, da se je proljeće u moje srce vratilo? Ti, moj stari družo, nešto imaš sjajnu bradu, uvijek ti se je sjala u ljepoti, valjda si ju zato malo srebrom izprepleo i nakitio, — jel, ta to nije promjena; a ti, moj prijane, nešto si se malo ko ugojio, ali se krećeš isto tako živo i okretnoj ko i onda, dok si bio tanak; a treće moja dobra dušo, zašto držiš šešir na glavi, ah, ah jer si posto osjetljiv na propuh, istina, istina, pravo je, pokri se, sakri mi siedu kosu na glavi, da nekvariš iluzije. Vidiš, tako, sad smo isti, koji smo bili. Sjećaš li se toga — onoga — sjećaš li se ote — one — te — ne — ah — a ti? — haha! I pred očima nam se diže cieli onaj niz liepih milih licah, punih njedarah, sjajnih očuh.

Kao što hodočastnik obilazi crkve, tako podjoh vidjeti i te moje mile uspomene, ali zlo i naopako, te su se doista vrlo promienile kraj sve čarobne sile Osieka grada. Jedna, ha, kako sam nekoč protrnuo, kad me je od šale poljubila, sad je udovica, ostara, mršava i mala, i sad me je poljubila, i sad me je protrnulo, ali drugačije. Druga, udata, tamo negdje za nekakvog trgovca; ljepota ženska, vatrenih očuh, crne kose, krasnog stasa, a sad široka, mutnog oka, siede kose. Treća. Podjoh kroz drvored oko tvrđe. Na klupi sjedila, pa plela nekada meni nepoznata mala stara ženica. „Eno vidiš: to ti je liepa Anka, koja te je toli žarko ljubila“. — Jel moguće, gospodjo ili gospojica Anko — „gospojica, gospojica“ uzdahnu ona — s kim? . . . „zar

me više nepoznate, mene, ja sam taj i taj. Nesjećam se više imena, prosti bože — ali kad joj krstno ime rekoh, tad porumeni, skoči pa mi ruku pruži. Poljubio sam tu uvehlu ruku, pa sam bio tronut. Podjismo dalje, zamišljeni, a ona osta, pa je dalje plela. Za mala nam se uhvati u lice duga srebrna nit, ko paučina. Što je to? — ah — Njemci to zovu „Altweibersommer“, a mi? — „Vilinske niti“. Koliko li je taj izraz poetičniji i ljepši. Je li si ti Anko, dušo, one niti prela?

Dodjismo opeta u tvrđju. Tu se je ipak nešto promienilo od onda. Na jednom je dimnjaku roda načinila gnjezdo. Šteta, da se je častna ta obitelj, koja močvarna i mirna mjesta traži, već odselila bila.

Vladimir JELOVŠEK TEHARSKI

Vladimir Jelovšek Teharski, na samome kraju devetnaestoga stoljeća posve bezrazložno i preuranjeno piše mnoge retke stihovne proze i stihove naglašenog gradskog osjećaja, i isto takve mučninske priprave. Nepriznati hrvatski oftalmolog, pokretač *Liječničkog vjesnika*, veliki ljubavnik i putnik, velike i nepročitane ostavštine.

ZA MAGLOVITOG JUTRA

ELEGRADSKO maglovito jutro;
Vlažna, studena polutama
Električno svjetlo se teško probija
kroz gustu maglu,
Kô mamurne oči razbludnog starca
Kroz nevino b'jelo od'jelo
Ljepušne djevojčice.
Ljudi se žure na posô:
I velikim košarama, -
I lopatom, sjekirom, batom,
I spisima mudrim,
I važnim birokratskim izražajem
Na blijedom odugom licu,
Uz jednoliki ponosni korak.
Vrludam.
Vrludam, onako ludo
Kroz sitnu, bijelu maglu,
A prsi mi se nadimaju,
I srce kuca ...
Mora da sam čudno izgledô
I svakake misli prekapô
U bolesnoj, nemirnoj glavi,
Jer mališ jedan s tablom i spužvom,
I prljavim bukvarom
Zagledô se čudno u me,
Šmrknuo čestito punim nosom,
I obrisô usta zamusana
Rukavom poderanim -

A svedjer me gledô.
Nevoljko, gnjušanjem, sam se okrenuo
I bljutavo pljunuo -
Ko da je bilo to estetičnije!
I vrludô sam dalje,
Ni sam ne znajuć kuda, -
Tek naprijed, naprijed,
Teškom glavom i prepunim srcem . . .

Osijek, 18g

Lujo VARGA BJELOVARAC

Lujo Varga Bjelovarac jedan je od uglednijih likova iz priče o produljenoj i poučnoj osječkoj secesiji, kao i okružju Kluba hrvatskih književnika i umjetnika.

U SLAVU 70-GODIŠNJICE FRANJE S. KUHAČA

I.

Oj, velika Te ide, dični starče, dika
I velja slava, velja čast:
Spomenik jer si nama sazdô spomenika
S kog ime će ti vijekom cvast.

Protekô život sav Ti je u radu
I danas jošte sustao nam nisi;
Uz pjesmu žarku božansku i mladu
Sav lijep svoj vijek izvio nam Ti si!

U velebnome pjesme jugoslavске hramu
Naš svećenik si prvi Ti,
Kom uklesano ime mermernom u kâmu
Sav rod će vijekom tuj da zri.

Nad pjesme vrutkom Tvoj se genij vije
I sve do groba tuj će crpsti slasti;
U vilin- carstvu Tvoje sunce sije,
Gdje Ljepost cvate, gdje će vječno cvasti.

Gdje god se lije zlato naše riječi zlate,
Gdje Hrvat svojim zove dom;
Gdje javorove gusle bol i radost prate:
Ti nagje hrane duhu svom:

Ko marna cvijetom lijetao si pčela
Po bilju kupeć jugoslavskom meda -
Sve prošô Ti si gradove i sela,
Gdje goder živi raskoš nam i bijeda.

Gdje god se pravo štuje, vjera gdje je sveta,
Gdje srcim' vlada višnji Bog;

Gdje junak mnogi pade a na udiv svijeta
Slobodu braneć praga svog;

Gdje brižljiv seljak uza plug svoj kroči
Od zore težeć sve do noći kasne:
Tud bistre tvoje vodile te oči,
Da skupiš blaga: pjesme naše krasne.

Da, pjesme naše krasne, zvonke, slatke, drage,
Dragocjen biser za naš dom;
Te molitvice svete, pune rajске snage,
Što Bog ih našim prosu tlom.

Što poput vrela katkada žubore,
A katkad gromom urnebesnim grme;
Što tihim dolom umilno se ore
I povrh liti što se viju strme.

U svjež i ubav vijenac Ti ih, diko, splete,
Da jugoslavski diče kraj;
S njim dičit svak će Tebe, starac ko i dijete,
Jer u tim pjesmam naš je raj.

Od sniježnih Alpâ sve do Crna mora,
Od Morave do tvrda Cetinj- grada,
Po kolibama i sred sjajna dvora:
Tuj naša pjesma kraljicom svud vlada.

Svud ovud, starče divni, Tvoja slava cvate,
Tvog lijepa rada zrî se plod,
S kog Ti se brojiš prve slavne med Hrvate
S kog cijenit mora sav Te rod.

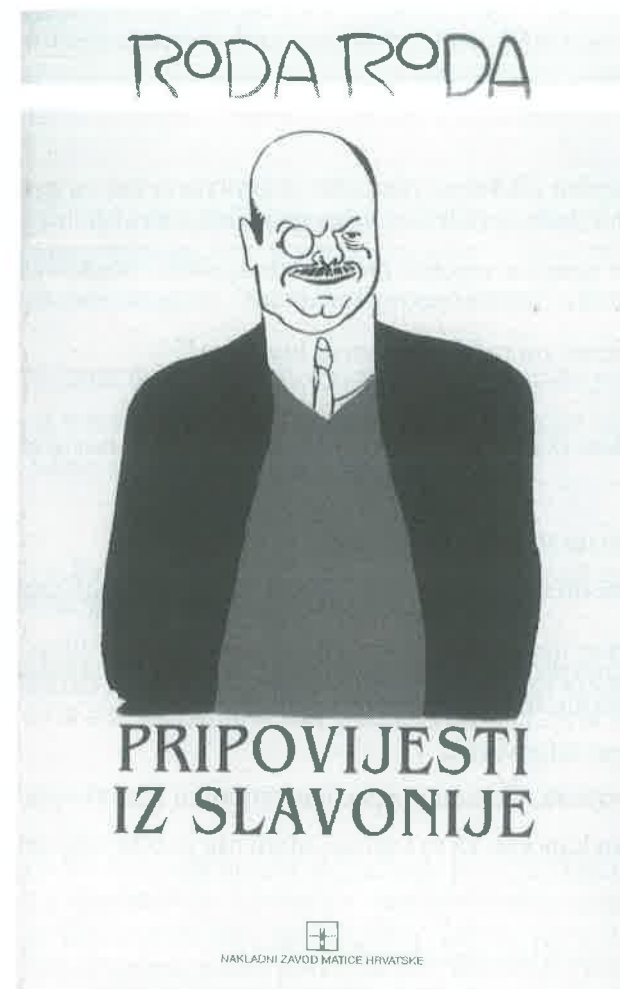
I zipka tvoja, bijeli Osijek- grade
Sa slave tvoje sav se blažen niježi,
Kad gleda sina miljenika sade,
Gdje čelo kiti lovor list mu svježi.

I dok god bude pjesme, Kuhaćevo ime
Uz njen će živjet jek i sklad,
Vas jugoslavski svijet će ponosit se njime
Veličat njegve duše rad,
I svak trudbenik, što nas vodi k sreći,

U povijesti će našeg živjet roda
Ko velik Kuhač, što će bit još veći,
Kad s pjesme jednoć grane nam sloboda!*)

Lujo Varga Bjelovarac

*) 1. prosinca 1906. Tim povodom primio je pismo autor pjesme
(za onda: natporučnik) od samoga Kuhača.

Roda RODA

Roda Roda je prozni zafrkant, rođen u ozračju austroapokaliptičnih humorizama prijela stoljeća. U dvorištu Gradske knjižnice njegov je skulptorski lik sačinjen rukom Franje Molnar,

PLESNA ŠKOLA

Škola

Kao dijete dvije sam godine u Osijeku pohađao školu. Desno su sjedili dječaci otprilike nas dvadeset - lijevo, manje i veće djevojčice, u golemoj brojčanoj pramoći. Jedan jedini učitelj, stari Schleimer, podučavao je nas i njih; obično je tu kao samo dječake.

Fijaker

Jednom se u Osijeku održavao plemićki dobrotvorni bal za gradnju katedrale dame razgolićenih leđa, u Odboru jedna grofica s uzbuđljivim parfemom...

Dvojica mladića neko su vrijeme promatrala košmar, dosađivala se, pa će jednog drugome:

“Znaš što? Hajdemo mi radije do *Vesele bludnice!*”

Uzeli su ogrtače.

Vani je lijevalo kao iz kabla. Na sreću, bio je tu fijaker s navučenim krovom.

“Hej, kočijašu!”

Čovjek je spavao na stražnjem sjedištu.

Mladići nisu remetili njegov san, sami su sjeli na bok, potegli uzde i fijaker je krenuo.

Sada su kola stajala pred *Veselom bludnicom* i svi koji su napuštali lokal, suočeni sa stravičnom kišom, redom su budili kočijaša.

Ovaj je opetovano odgovarao:

“Ne mogu vas povesti. Čekam gospodina kanonika Krauthappela.”

Kada je gospodin kanonik za to saznao, afera mu je bila vrlo neugodna.

Razlog

“Gospode Bože, što Mira izgleda *nobless!*”

“To je zato što sada održava odnose s plemenitim Pleiningerom i s baronom Rosenbaumom.”

Bezobzirnost

“Vi se više ne družite s Bumckeom?”

“Ne. Taj bezobraznik doveo me u najgore novčane neprilike. Prvo mi je posuđivao i posuđivao - a sada odjednom sve traži natrag!”

Iskrenost

“Gospodine grofe, vi mi već mjesecima dugujete dvadeset tisuća guldena. Konačno bi bilo vrijeme da mi barem ispostavite mjenicu na navedenu svotu. Evo, formular sam donio sa sobom.”

“Sa zadovoljstvom, gospodine Silberstein. Ali vas upozoravam: takav formular stoji pet guldena. Onoga časa kada ja na njega stavim svoj potpis, postat će bezvrijedan.”

Trgovina

Dok sam još službovao u Osijeku, morao sam jednom prodati konja i utrapio sam ga čovjeku po imenu Kuhner.

“Što?”, povikali su moji drugovi. “Kuhneru si prodao konja?” Od njega nikada nećeš dobiti novac.”

Poslijepodne je Kuhner došao i isplatio dogovorenu cijenu do posljednjeg helera.

Pritom je širom otvorenih očiju gledao novac i imao tugaljiv izraz lica:

“Znate - ovo je samo za slučaj da opet trgujemo.”

Agram i Essegg

U Vojnoj krajini uz Savu prekrizilo bi se i staro i mlado na sam spomen Njegovog apostolskog i carskog Visočanstva: Franje Josipa I.

Oni u Agramu bavili se politikom i zanovijetali; u Slavoniji pak, u Esseggu, vladalo je samo jedno uvjerenje: “ljubav prema preuzvišenoj vladarskoj porodici u Beču.” U tome su se nadmetali hrvatski građani i časnici, Srbi i Nijemci.

(Roda Rodas Roman)

Plesna škola

Osječka tvrđava u Vaubanovoj maniri uključivala je veliku kasarnu, vojni špital i nekoliko uličica s građanskim kućama - najvjerojatnije najmanje tvrđavsko okruženje koje je ikada postojalo, namijenjeno zaštititi dvaju dravskih mostova koji su, jedan blizu drugoga, vodili preko široke, nemirne rijeke u Ugarsku. Na drugoj obali, među trskom i rogozom, istaknuta pred mostovima stajala je Krunska utvrda.

Nekoć su u vlažnim kazamatima čamili veleizdajnici; stari ljudi još se sjećaju nekog otmjenog Francuza koga su svakodnevno u pet sati izvodili iz tamnice da časničke kćeri podučavao plesu - u teškim verigama...

(Roda Rodas Roma)

Kazalište

Dok je Osijek još bio važna utvrda, postojalo je ondje garnizonsko kazalište. Utemeljio ga je knez Dietrichstein - anno 1776. - "na uživanje garnizonu."

Već odavno u Tvrđi nema kazališta, zgrada sada služi za stanove štapskih časnička. S prozora gleda gospoda majora- aditora Maschkea. A iznad prozora još stoji: "Posvećeno uživanju garnizona."

(*Der Schnaps, der Rauchtabelle
und die verfluchte Liebe*, 1906)

Prijevod: prof. dr. Vlado Obad

Ivan KOSOR

Ivan Kosor, slučajnik je emocionalno magnetiziran uz vlastitu biografsku nostalgiju.

POD OSJEČKIM LIPAMA...

Divne lipe sred Os'jeka mire,
Zgodna hlada, za me momka mlada:
Bol i tugu s miline mi šire -
Sa srdašca što j' prepuno jada...

O doklem će tako sve da bude?
O doklem ću tako sve da gledim?
O doklem će da mi želje blude?
Oj! ta sv'jetu - za kim žedno žudim...

Oj Osiječe sunce ogrijano,
Ljubim tebe, kao nebo plavo...
U tebi je danak moj ogran'o -
U tebi sam čudan san prospavao.

Krasne dane, ali pune tuge,
Pod lipama tvojim sprovodio;
Uz momice kô sestre i druge -
Duh poletan posvuda je bio...

Zbogom sunce moje ogrijano,
Zar ćeš danas ti ovako zaći;
Nad Osijekom tako meni rano -
Gdje sam l'jeka rani mogo naći...

Zbogom mome, zbogom bašte meke;
Zbogom lipe moje mirisave:
Još par dana, jošte samo teke, -
Pa od mene ni sanku - ni jave...

Jagoda TRUHELKA

Jagoda Truhelka, izvrsnih odjeljaka o odgoju i šibanju, nehotične humoreske i uvjerljive lirike, jednoga krhkoga grada, njegovu realnog djetinjstva.*

U LABUDOVOJ ULICI

To je bila sasvim obična ulica ili bolje: uličica, podalje od gospodske sredine grad Okratka i ravna te široka dosta, da su u njoj dvoja kola mogla uporedo voziti. Na jednom joj je kraju veliki križ prema podravini, a na drugom se protegla u grad. Kuće su niske, jedna kao druga. Među njima pružile se dugačke tarabe, s dvorištima baščama. Pred svakom kućom jedan do dva duda, kao stražari prave hlada. Ispod visokih krovova, većinom od mrke trske, visila su sve po dva prozorca kao dva oka prazna i začuđeno, vratašca postrance činila se kao iskrivljena usta i eto, vide ti se svugdje te kućice kao golema lica nekakvih čudesnih bića, što se mirno i tiho godine i godine izgledaju, a ne mogu se sastati.

I mada je ulica nedugačka, našli se u njoj malne svi zanati koji su ljudima potrebiti za život. Tu na uglu sjedi trgovac Majer; u njega ćeš naći sve kućne potrepštine, počev od kolomaza i sapuna pa sve do najfinijih čipaka i slatkiša. Uz njega brine se za obuću stanovnika Labudove ulice postolar Stipić; preko puta mu kroji haljine i kapute majstor Terzić. Kraj ovoga se nastanio od pamtivijeka pekar, a sada idu redom bačva kovač, papučar, tesar, dva seljaka gospodara i napokon dva učitelja kojima je na bratovodnjem odgoju mladeži čestitih majstora i domaćina čitave ulice i grada.

Ali, koliko god su ti ljudi marljivo radili svoj zanat, ipak je ulica bila obično tiha i prazna kroz velik dio godine. Samo kad svane proljeće, onda se u njoj najednoma nade mnogostruk i bučan život. Već iza prve tople kišice osvanula bi jata gusaka i patkova, a brzo iza njih i djeca što bi sretno utekla ispod očiju svojih starijih. I kola su učestala, dakako većinom kao od nevolje zalutala, jer su se inače kočijaši rado ulazili u labudskoj vratolomiji.

I ta vratolomna cesta bila je kriva da su se stanovnici Labudove ulice s jedne i s druge strane tako rijetko sastajali. Pola godine bilo je gotovo nemoguće prelaziti preko ceste. Od kiše i snijega stvorio bi se crn i mastan glib u kojemu bez pomoći propadahu noge do koljena. Onda ti bude do susjeda, što si ga mogao inače sa dva skoka stići, odjedared daleko kao što je u drugom selu. Valjalo je da podeš uzanim taracom od opeke uskraj kuća sve do nakraj ulice, gdje je načinjen kakav-takav prijelaz od povaljenih kamenova, pa otud opet isto tako mnogo liko natrag s druge strane, da se porukuješ sa susjedom kojemu bi mogao inače čak zaviriti i u lonac na ognjištu. I zbog toga bili su stanovnici Labudove ulice dosta ozlojeđeni, jer im se činilo kao ruglo što im se ulica zvala baš ovako i nikako drukčije.

Martin DRAGOLIĆ

Dragolić je jedan od brojnih likova iz široke i slabe galerije osječkih prosvjetitelja početka i početaka dvadesetoga stoljeća.

Razbojnici iz osječke okolice prije 170 godina.

Bilo je to godine 1744. kad su se u jednoj čatrlji na vašarštu Donjega grada Osijeka — a licem na Lučinje — kojeg je dana bio veliki vašar, našli građani oko stola, gdje su čavrljali o koječemu.

Bio je tu ribar Antun Mavraka, u ono doba eskut — prisežnik — pa Vaso Ignjatović također eskut, Gašpar Tomašević, Antun Žetić imućni Varošani, Mato Mišolović — prozvan Venecijan, Marko Karalić i Stjepan Zvončić sve posljednici i majstori iz Donje Varoši, — Inferioris cameralls civitas Eszekiensis.

Stol je bio dugačak, pa su se oko drugoga kraja okupili razni trgovci kao Mile Terzić iz Donje Varoši, Jovan Bobočanin iz Bobote, Nikola Janetić i Mihajlo Mijatović

(1910)

* Zlatni danci naziv je znanstvenih skupova koji se bave istraživanjem i valoriziranjem hrvatske dječje književnosti.

iz Vere, više Tenjaca, Bjelobrdaca, Sarvašana i drugih — a medju njima i drevna varoška pijanica Jakob Toth.

Kod malog stola, koji je stajao kraj bureta, iz kojega je debeli, zamazani Mitar — za drugo mu se ime nije znalo — točio u crepovlje vino, sjedio je pola na gospodsku obučeni Todor Mijatović, prozvan »Slaninar« poznat kao gazda, koji svega ima, pače novce na interes daje, a inače se o njemu po varoši govorilo, da malo radi, ali dobro živi. Uz njega privukla se mlada, dosta okrupna Ciganka Angje-lija i cigo Ilija, inače poznati konjski trgovac.

Cigan Ilija poznavao se sa gazda Todorom, pa je za njega i robu po vašarima ogledavao i tržilo, a tako je i Andjelija došla u Todorovu kuću kao gazdarica. — Tu se polako i ona tima trgovinama i vašarenju privikla.

Najviše se u čatrlji raskalašio i razvikao Jakob Toth i uzeo na glas pripovijedati, kako se neki razbojnici, koji žive u šumama i guštarama tamo oko Sarvaša, prijete, da će Osljek na četiri strane zapaliti, ako im osječki varoški sudac i eskuti ne dadnu, da pridju barunu Trenku i izmole pomilovanje.

B run Trenk je naime u to vrijeme bio u Donjoj Varoši, gdje je primao u svoju četu i takve momke, koji bi kakvo zlo počinili, osobito u turskim krajevima, pa onda ovamo prebjegli.

Na riječi Tothove brecnuše se Varoški gradjani, a eskut Mavrak skoči, pa će Jakobu:

— Ti opet brusiš taj svoj prijavljivački jezik! More, pazi, da se ne bi za bravom našo!.. Ta nije ni onako dugo, što si se iz buvare izvukao.

— E pa nemoj tako! Ja sam to samo čuo, pa pošto kupio, po to prodajem. Možda je dobro i to znati — dobaci sjedajući Jakob. Na što je Mavraka sio i nastade mir.

No Todor Mijatović i njegovo društvo skupiše se odmah na to, izidjoše ispod čatrije i izgubiše se medju svjetom i marvom na vašarištu.

Malo zatim izgubio se i Jakob Toth, a za njim i ostali trgovci, pozirući na stol, gdje su Varošani i eskuti sjedili.

— Čujete ljudi, reći će Mavraka: Pijani ljudi i djeca istinu govore. Meni se to ne svidja, što taj Jakob trabunja. Tu bi moglo malo i istine biti. Što ti Vaso misliš?

— Hm! Promrmlja Vaso Ignjatović. — A jesit ti opazio, kako se gazda Todor pri tomu vladao? . . . Izbuljio oči, nakostrušio se, primako se ciganu Iliji i svojoj gazdarici Angjeliji, skupiše glave, nešto promundjaše, pa se skupiše i odoše. To nije čist groš.

— Pa i nije, upade gazda Tomašević. — I prije nas je svakakih bilo. Nestalo bi voća, koje riplče iz barčice, koja ovca iz hatara, e a cigani su znali i konja sa paše.

otjerati. Ali sada braćo! Sada nam već iz dvorišta, ispod krova, iz kuće stvari nestaju. Nestaju pčelci, purani, orozi pa čak i novci iz ormara.

— Eh! Sve to još nije ništa, uozblji se Mavraka. Neki dan mi reče naš sudac Heinrich Köszler, da je došla neka tajna prijava, u kojoj se gadno piše. Veli se tamo, da su neke naše gradjane, koji su tamo oko Sarvaša lovili, na povratku pod noć dočekali neki pustaije, oteli im puške i zaiuru, pa opaklije i kožuhe. Ko je mogao uteći, taj je odnio živu glavu. Siromah Joško Postel preveć se zamoto u odjeću, pa ga dohvatiše i ubiše.

All pri tome je najvažnije to, da je dokazano, kako je tu u društvu bio i gazda Todor, što malo prvo izadje.

— Ta idi ne divani što god istom — primjeti bezazleno Gašpar.

— Ma šuti, ti ne znaš ništa. . . .

— Vidite ljudi, u prijavi se veli medju ostalim i to, da taj Todor Mijatović samo fentom — onako samo na oči trguje ribom i jabukama, koje kupuje u Varoši, pa u Sarvašu i okolici, te onda tovari u čamac tamo pod Sarvašom i Bljelimbrdom, od onuda pako vozi iz Drave, onamo preko kopačkog rita i dunavskih korita i vodurina ravno prema Apatinu. Tu ga dočekaju bački njegovi drugovi — pa tjeraj s robom dalje. Al tu se nadje više druge robe. Tu su bile i opaklije i kožusi, pa čak i košnice s medom.

— Ao! pa mu ne bih! — skoči Gašpar i lupi šakom po stolu.

— Ma čekaj! Nije to još sve. — Piše tamo još i to, kako su vidili Todora, gdje je u po dana dočekao poznate hajduke i razbojnike Mihaila Gačića zvanoga »Varnica« i Janka Barinića, koga zovu »Kozlodere«, tamo pod onim velikim orahom, baš ispod Gašina vlnograda i s njima se, kad su se iznad grmlja provukli grlo i ljubio, te im koješta dodavao. Veli se, da je bio obučen u neku dugačku široku crnu kaputlolu, a ispod toga je nešto izvukao i »Varnicu« predao.

— E! Ako je to sve istina, onda je to za nas vrlo pogibeljan čovjek. Braćo! Treba da budemo na oprezu.

— Sad je meni puklo medj očima — primijeti eskut Vaso Ignjatović. Ma ta njegova ciganka Angjellja — nije za mene nikada bila ni čist, ni pravi groš. Znala je doći i k meni u kuću i s mojom družinom koješta petljati. A ja luda nisam se na to ni obazirao. Mislilo sam . . . Ženski poslovi, — što se to mene tiče . . . Napokon imam i odraslu kćer — a bez žena niti se djevojke udaju, niti se momci žene. — A sada gledaj čuda. Gledaj, kuda su ti uperili. Ja hranim purane, oroze i kokoške za svatove, pa se već veselim, kako ćemo se mi onako junački i bratski zabaviti, a kad tamo! Purani i njihovo društvo šmuc, pa u Bačku. — E! Angjelljo, Angjelljo! Ne bilo te! — No tebe će svejedno vrag odnijeti.

O! o! Kako to misliš? primijetit će Sijepan Zvončić klimajući glavom. Ma ja sam vidio Todora, neki dan, gdje u svojim taljagama vozi župnika iz Daroca ravno pred stan toga glasovitoga baruna Trenka. Pače sam onako pošao kršom sam onamo, pa sam vidio, da je i Todor sa župnikom ušao u odaje barunove, a našao se pred kućom i cigo Ilija, pa i ova nesretna Angjelija. — Ja sam se pače onako sujom i u vragolije i šale upustio. Ete, kako bi čovjek mogao stradati? — Trista, bez popa ništa. — uđari o sto Gašpar — Pa zar se i popo meša u poslove, gdje se purani krađu? Eh! Tu prestaje sve! Eskut Mavrak se na to počeo za uhom, zamisli se . . . pa će: — Pa neka bude za danas dosta . . . Ali moramo biti na oprezu. I odoše na vašar.

Pred večer istoga dana nadjoše se Todor, Ciganin i Angjelija u Todorovu stanu u jednoj staroj boltanoj zgradi u prizemlju u blizini franjevačke crkve u tvrđavi.

— Čuješ ti Ilija, pa i ti Angjelija sad nam se valja razići.

Meni se naime čini, da su nam ušli u frag, a tu nam svima veliko zlo prijeti.

Za mene je lako. Ja sam se sa baronom Trenkom udesio, pa ću za koji dan nestati kao i ona dvojica iz šume »Varnica« i »Kozloder.« Čim prije tim bolje, jer inače bi imao onaj kratki mač u varmedji s našima glavama posla.

Ti cigo odnesi te kubure, pištolje, barut i olovo natrag trgovcu na čošku, Marku Caralia, što ga Grkom zovu, a novce možeš pridržati ili ih podijeli sa Andjelijom, ja imam novaca dosta.

Ti Andjelijo, ti ćeš morat poći u službu. Sjutra obući svečanu haljinu, pu otiđi u stan gospodina sudije »jurata« Jakoba Wunderlicha. Ima dobru gospoju. Ako ju budeš slušala i marljiva bila, bit će ti dobro. Što si kod mene čula, vidila i radila to zaboravi, kao da si u zemlju zakopala.

— Ao meni nesretnoj! vikne Andjelija i začu jadati.

— Ta ne luduj, jer bi nas to tvoje ludovanje moglo još izdati.

— Lako je vama govoriti. Ali što ću ja s ovim četvrtim, što je u meni pod srcem?

— To će moja briga biti — izbode se cigo Ilija i time dokončaše.

*

Andjelija pošla je sudnji i tamo je bila u službu primljena, ali ne za dugo, jer je radi svoga »stanja« poboljevala, i nije mogla težje poslove svršavati. Otišla je odovud kao poslužavka prefektu Premieru, gdje je samo nekoliko nedelja služila. Od ovog otišla je donjogradskom zvonaru kao kućanica. Tu je jednoga dana — na Martinje — predzoru rodila dijete, umorila ga razmrskavši mu glavu i pokopala ga u kućnom vrtu. Iza toga otišla je dalje u službu, dok se nije za zločin saznalo i tako ju uhitiše, zatvoriše i u gvozdja metnuše.

Godinu dana kašnje opet se sastadoše na vašaru osječki gradjani u istoj čatrlji, ali tu ne bijaše Antuna Žetića, ne bje Jakoba Totha*), ni Todora, ni cigana Ilije, a ni Angjelije. —

— Eto braćo, što se sve dogodi za ovu godinu dana, započe razgovor Mavrata. Gašpar udao kćer — e — alaj smo veseli bili — I Nestalo je razbojnika »Varnice« i »Kozlodera«. — Uzeo ih na sreću Trenk u Pandure — a s njima ode i nesreća i poglba za našu Varoš. — Ali i nesreća je bilo. Ona pijana nevolja Jakob Toth umorio nam je tamo pod Apatinom našega sugradjanina i druga Antuna Žetića, a njega je za to prolijetos pravda na drugi svijet otpremila. Što je tražlo, to je našao*).

Takvi ljudi ne mogu dobro svršiti.

— A molim te, kud su se deli Todor, pa cigo i Angjelija. — Ta bez njih nije bilo vašara? — Upita Vaso Igujatović . . .

— Todor i cigo su netragom nestali — kad su razbojnici »Varnica« i »Kozlodera« u pandure otišli — a Angjelija — nesretna Angjelija — umorila je vlastito čedo, pa je nekako u društvu sa Jakobom Tothom na drugi svijet o'pravljena . . . I nju ima Todor na duši i onaj nesretni cigo Ilija. Ne zna se, ko je više kriv.

Tako je dragi Bog dao, pa — Amen! —

*) Jakob Toth je, kako sam u četvrtoj pripovjedci izneo, ubio Žetića, a on sam sudbeno smrću kažnjem.

Julije BENEŠIĆ

Julije Benešić je pjesnik čije će se ime s lakoćom izvući u potrazi za prisjećanjem o uvjerljivim stihovima ili retcima napisanim o Osijeku. Dakako, uz liriku parkova Saše Benčeka. Nisu, naime, baš svi retci ili stihovi upućeni kakvoj svojoj ili gradovoj sudbini s nominalnim prizivanjem grada, nisu baš uvijek i posve uvjerljivi. A Benešićevi su čitav niz složenih lirskih tkanja. Uvjerljivi do posljednjeg slova.

OSIJEK

Tada sam mislio o dalekom svijetu,
o gradu što sam ga zidao noću
naslonivši dječaćku glavu
na jastuke hladne i bijele.
Kraj Dunava negdje, ne, na otoku,
na malenoj adi šiljasta crkva,
mostovi, palače, ulice, tramvaj,
i vodoskoci.

Onda sam počeo čeznut za dalekim gradom,
za bukom, glazbom, Parizom,
za Indijom, za divnim Ceylonom,
koji je na mapi crven
ko golemi komad rubina.

A sada sam opet došao k tebi,
dječaćki, nevini grade,
i gledam te, vidim te očima onim
dok sam tu tražio ono čega i nema,
očima onim dječaka od trinaest godina,
gledam i otkrivam ona čudesa,
gajeve, parkove,
mostove, palače, zidove stare,
kasarne žute, tornjeve vitke,
gledam i čitam iz tvoga lica,
iz moga srca iste još sne.
Tu si.

Jutro je. Ista aleja;
vidim gdje vjetar trese rusomači njen retikil,
capsella bursa pastoris,
zelena mirisna točkasta hitra,
cicindella campestris,

grimizna, mošusna cvilidreta,
radosna draguljna vinova pipa,
kokica, metalno modra, u svili ko gospa,
zeleni blistavi opojni babak,
dazulja vitkih rogova, skrivena u hladu,
vodoljub, crni podmorski čamac,
bezbrojne neke dugokrake muhe,
tihe bjelouške na crnome panju,
veliko lišće ko šumske lepeze,
mlječiike, paprat i kopito konjsko,
tussilago farfara,
kojemu korijen miriši po nekom
dalekom kraju, po Indiji, Javi.
Šištat je iza nasipa silnog,
golemog tada poput planine,
skrivao tajne voda i vrba,
skriva l' ih sad još? Vodi li put još
tamo uz potok u zavoju dva?

Zeleno žito, vlažno, sa srebrnim sjajem,
a nad njim ševe.
Mokra je zemlja.
Tri prosna dana.
Exaudi, exaudi, exaudi,
Domine, praeces nostras.

O, kupine, guste, krvave, crne,
uz trsku i putove zelenog Waldla!
Zdravo, stara skelo na Dravi!

U ovoj aleji još osjećam miris
nekih kaputa i usana mliječnih,
još uzvike čujem i razgovor dugi,
pun vatre i riječi, riječi, riječi,
praznih po smislu, al punih po snazi,
po vjeri i nadi, i nadi, i nadi.
Od njih ne osta ni čežnja, ni tuga,
one su tu, još su tu, tu u meni,
u ovoj aleji, tu, pokraj klupe,
i tamo kraj klupe, još deset koraka,
al klupe tu nema. Pa ništa, nek nema

ja ju još vidim i čitam još na njoj
magična svoja slova S. W. U. D.,
rezana nožem i čitana često,
čekana, čekana mnogo popodne.
S. W. U. D.

Nevini grade!
Frau Sachs, Dana, Olja, Justina, Nataša,
Frau Stuhlhofer Theres stara.
"Isc wünsche wohl gespeist zu haben."

I ti, ime ti je sveto, neću da ga spomenem,
i vidio te nisam dvadeset ljeta i neću
da te vidim

I lipa po kojoj su tada padale kapljice kiše,
i ljuljačka neka za ogradom sivom.

Noć je.

I iste one moje zvijezde od trinaest godina,
dvostruke negda na gukeru starom,
cvjetovi hladni nebeski, Kastor i Poluks,
Rigel i Sirius strašni.

Nišť nisam znao, bez čežnje i želje
gledao sve sam
ko dječak od trinaest godina;
danas sam sve to upoznao
i gledam bez čežnje i želje
ko dječak od trinaest godina.
Nevini grade!

Sve je tu. Ljubim te, grade,
ne osjećam tvoga života
i ne vidim ljude, te tvoje ljude...
Nema ih.

Čitam sa firme stara imena,
kojih i nema,
gledam za smeđom kapijom drvo
posve u cvijetu blijedomodrom;
kraj njega bunar,
i tanka lijeha maćuhica,
tkanih od crnog i žutog baršuna.
Prolazim tiho, ko da me nema.

Gledam na smeđu kapiju, pazim,
 ne, nije sad smeđa, već siva,
 ne, ona je smeđa, smeđa je, ista
 kao i onda; jučer il lani?
 Za mene sve je to veliko danas.
 Prolazim, opet polazim natrag,
 idem sve lakše, tu sam, kraj vrata.
 Napolak stoje otvorena.
 Jao! drveta nema, nema bunara,
 neka se crna zidina digla. -
 Nema? Zar nema?
 Otkrećem glavu i zaklapam oči
 i ne vidim plavu glavu što s okna
 u mene gleda.
 Frau Stuhlhofer Theres stara.
 "Ich wünsche wohl gespeist zu haben."
 Nema bunara ni plavoga cvijeta
 na rašljastoj visokoj krošnji.
 Oči zaklapam. Ono je tu još,
 granato drvo, i obruč točka
 i veliki kabô
 i tamo su negdje još jagode zrele
 i bobice ogrozda tvrde i bijele,
 i prekrasni šafran,
 sjenica trošna od vinjage stare,
 dragoljub crven, dragoljub crven,
 sve je još tu.
 Nevini grade!
 Nosim te, tu si mi skriven
 kao u plavoj kaseti,
 tu, gdje se ne zna
 da ima zakon
 po kojem zemlja godine gradi,
 po kojem kosa postaje sijeda,
 po kojem postoji prostor i vrijeme,
 tu si mi vječan.

Osijek, 1. II. 1921

Ksaver Šandor GJALSKI

vrlo snažna autorska osobnost kraja devetnaestoga i prvih dvadesetak godina dvadesetoga stoljeća koja naratološkim i kulturološkim osobinama svojih književnih djela pokazuje izrazito modernističku težnju individualnoj samosvijesti. U Osijeku je radio nekoliko godina, o čemu piše u *Rukoveti autobiografskih zapisaka* (1923.).

Tako sam morao u Osijek, mada mi je teško bilo, jer sam se žalio na daljinu od Zagorja, gdje sam se baš malo prije zaručio s krasnom mladom djevojkom, koju sam iz Koprivnice mogao posjećivati, a iz Osijeka bilo je to isključeno. Pošao sam u Zagreb, da ishodim opoziv premještenja; no nije mi ništa hasnilo, dapače se je referenat za personalija razljutio i spočitnuo mi moje nezadovoljstvo, jer da bih morao biti upravo sretan, što me nakon tako kratkog službovanja toliko već cijene, da me šalju na mjesto izvrsnog perovode.

Kad sam došao u Osijek, brzo je nestalo moga nezadovoljstva, jer sam našao u svom novom šefu, velikom županu Mirku Kršnjavom, vanredno vrijedna poglavara i još vrednijeg i plemenitijeg čovjeka. A i Osijek odmah me je predobio i svojim prijatnim izgledom i svojim ugodnim društvom, pak moje veliko zadovoljstvo nije moglo ni pokvariti potpuno pomanjkanje zdrave i pitke vode. Što me je osobito uznosilo i užitkom ispunjalo, bijaše činjenica, da je u ono vrijeme bio Osijek gotovo pun i prepun djevojaka, osobito prekrasnih židovskih ljepotica, koje su gotovo sjajile i plamtile od one poznate semitske ženske ljepote, za koju već pričaju stare židovske svete knjige, kad nam donose glasove o bajnim Sulamitama, o Sarama, Rahelima i Deborama, a koju ljepotu do danas sačuva ta snažna, nepobjediva i nepopustljiva rasa. Službovanje mi je također bilo veoma ugodno, mada je zbog okupacije Bosne bilo svakakvog mnogog i neugodnog posla, za mene tim više neugodnog, jer se nisam veselio toj okupaciji, koju sam smatrao nesrećom po svoj narod, ne zapadajući u bludnju mnogih Hrvata, da ćemo se tako sjediniti s davno odijeljenom braćom. Znao sam, da toga Beč nikada ne će učiniti, pa sam takvim ushićenim zanesenjacima pokazivao na Dalmaciju, na kolijevku i početak hrvatske kraljevine, koju Austrija ipak gotovo nakon stotinu godina unatoč pozitivnim zakonima i kraljevskim prisegama ne sjedinjuje s Hrvatskom. Dašto, onda nisam mogao znati, a nakon Pavlinovićevih govora ni slutiti, da ću doživjeti čas, kad više Austrije i Hapsburga ne bude, a Dalmacija se ipak ne će vratiti u krilo svoje matice. Njezini dobri i vajni sinovi trsit će se, da ju ne privedu svojoj kraljevini!

Ostao sam u Osijeku do konca god. 1879., kad se je napokon štedljivom Živkoviću dokazalo, da je krajnje vrijeme, da se izvrše promaknuća barem perovodnih vježbenika. Imenovan budem podžupanijskim perovodom kod podžupanije u Virovitici. Za mene je ovo premještenje bilo za sav život odlučno, jer sam se tu

vjenčao s Vilmom Gönnerovom, učiteljicom na pučkoj školi a rođenom Zagrepčankom. Službovanje nije bilo baš najugodnije i najlaglje, jer sam morao preuzeti zadružni referat kao i općinski referat za općine, kod kojih nije išlo onako, kako bi bilo moralo ići. Dobivao sam i druge škakljive stvari. Jedna od takvih dala mi je mnogo godina kasnije povoda da sam napisao crticu *Naja*, u kojoj sam naravski sam priču sasvim izmislio, ali uzeo model iz života - jednu malu prekrasnu srpsku seljakinju.

(1923.)

Slavko S. DIKLIĆ

Slavko S. Diklić, publicist izvrsnoga nerva za gradski život, čudi se Osijeku i humoristično fokusira njegove gradove, čudake, i običnjake, urbanost i korov, i bijesne lisice na središnjem trgu.

TAMO AMO PO OSIJEKU

Čudni smo ljudi mi Osječani!

Ne znamo, šta hoćemo, a sve bi htjeli. Nezadovoljni smo sa svačim, a koješta nas zadovoljava. Sve podvrgavamo kritici, a ništa nismo u stanju do kraja izvesti. Po vremenu uvijek smo u zadocnjenju, a vazda nam se žuri. Očuvaj Bože, da su baš svi takovi!

Došla su teška vremena zastoja i nazadovanja.

- Osijek nam propada! - čuje se vapaj sa svih strana.

- Spustio nam se do palanačkog nivoa - govore drugi.

Pišu i osječke novine o nazadovanju Osijeka, da se čovjeku mora koža da naježi. Čitalac pada u očajanje, kad pročita takove članke zabrinutih pisaca, koji inače provode bezbrižan život.

Kad ne bi bilo starih zlopamtila među nama, morao bi čovjek povjerovati, da Osijek od najnovijeg vremena koraca rakovim hodom - natrag. Ne, ne, nije to naznaženo koracanje od juče, pa ni od posljednjih nekoliko godina. Nije ono ni posljedica opće svjetske krize. Osijek hoda natraške od davnih vremena. Još od onih vremena, kad su Osječani postali čudni ljudi. A čini nam se, da su oni bili od uvijek čudni. Vi to ne vjerujete, ali ipak je tako! I nisu samo takovi građani Gornjeg grada, nego i najstariji starosjedioci u Donjem gradu. Takovi su im bili i preci.

Kada se u Donjem gradu imala da zida velika županijska zgrada, skočiše Donjograđani na noge lagane, udariše u proteste i dreku, da oni ne trebaju nadležstvo sa zatvorom, jer bi mogli robijaši da pobjegnu iz apsa i onda da krađu i pljačkaju po varoši.

Zgrada se ipak podiže u Gornjem gradu, a Donjograđani udariše u plač, da im Gornji grad sve odvuče, pa da su ostali bez ikakova nadležstva. Kada se osnivao sreski sud u Donjem gradu, nastala ista dreka. Kada je došao glas, da se sud u Donjem gradu ukida, odnosno spaja s gornjogradskim sudom, udariše Donjograđani u molbe, predstavke i deputacije, jer da propade na čisto Donji grad bez suda. Veliki narodni vladika Strossmayer htio je da podigne svoju katedralu i teološki fakultet u Osijeku, svome rodnom gradu, da i time podigne Osijek, pomogne svome narodu i pojača promet ovoga kraja.

- Ne ćemo crnu školu! Imamo dosta crkava!

A kad mudri vladika vide, s kim ima posla, podiže sada u Đakovu monumentalni hram božji i zgrade za bogosloviju. Od kada su te građevine podignute tamo, dolaze u Đakovo stranci i tudinci, da se nagledaju ljepota savršene arhitektonske i slikarske umjetnosti. Dolaze i troše, pa nam još raznose slavu po cijelom kulturnom svijetu.

Nade se Osijek jednog dana i u svojoj mladoj narodnoj državi. Stari nacionalni duh nekih Osječana pošao je i ovaj put - stranputicom. Dode vrijeme političke podjele države na banovine. Sve veće varoši u državi udariše u natjecanja za prvenstvo. Sve se trudilo, da dokaže svoje pravo na centar i s nacionalnog i s kulturno-ekonomskog gledišta.

Osijek je u početku ćutao. Onda udariše osječki prvaci u viku:

- Ne ćemo, da se brišu stare historijske granice! Ne ćemo novih banovinskih granica! Mi imamo staru hrvatsku banovinu!

- Dobro - rekoše oni u Beogradu, - možda Osječani imaju pravo. Znaju oni šta rade!

I centar banovine postade malo bosansko mjestance Banjaluka. Ona poče naglo da se diže i razvija do prave provincijske prijestolnice.

- To nije pravo, - zapištaše Osječani, - da se naša varoš zapostavi pred jednim bosanskim selom! Mi propadamo, a drugi se dižu na naš račun!

Osječani udariše u deputacije na čelu sa svojim primatorom, na put pod noge i u - Beograd.

- Molimo osječku banovinu, inače propadosmo - zakukaše oni u predsjedništvu Vlade.

- Dobro, dobro, ali šta će da kažu vaši čuvari historijskih granica? - rekoše im tamo. - Sad je, uostalom, stvar svršena. Da li kod vas u Osijeku uvijek tako zakašnjavaju za nekoliko godina s dobrim mislima?

Deputacija pođe kući pokunjena nosa. Od onda je nastala u Osijeku nova poslovice, koja zamjenjuje onu: "Proveo se, kao bos po trnju". Sada se kaže: "Proveo se, kao osječka deputacija zbog banovine!"

Čudni smo ljudi mi Osječani!

(1932.)

Rudolf Franjin MAGJER

RF Magjera ne štuje niti A. B. Šimić, a niti Krleža, ali široka prosvjetiteljska i animatorska njegova gesta tek ima biti opisanom, kroz brojne *Škice i zapiske*, kako ga prepoznaje *Slavonica*, kroz čitanke i almanaha, kroz Klub osječkih književnika i umjetnika, i kroz današnju žudnju Grada ponovo uobličiti neko mjesto kulturnoga poliloga.

OSIJEK

Odavna te poznam, pa iako nijesam
Pjevao ti pean ni u zvijezde kovo,
Ko što drugi rade, ti si vazda za me
Podstreka za život, polje rada novo.

Zato: sve, što zoveš svojim, mnogo treba,
Povrh toga dnevno more hala vrebja,
Pa da sruši, što su sazidala ljeta
I ocrni ime i tvoj komad neba.

A imaš li groblje i do dvije tri crkve
I da li te prati uzdah s koje strane,
To su trice; jer tko tebe voli, taj će
Zasukat rukave, pa da sunce grane.

Na sva četir dijela vedrog tvojeg grada,
Gdje kolijevka Maestra i Vladike* liječi
Prošlosti iskustvom nemarnost mog Roda,
Pa se refren glasâ: Djela, a ne riječi!

(1933.)

*Franje Kuhača i Josipa Jurja Strossmayera.

OSIJEK- GRADU

Ponosan, svjež ko kaplja rose rane,
Što dršće jutrom sred zelene trave,
Ti vedar svoje proživljuješ dane,
A uz šum žive, brzoteke Drave.

Ne tražiš sebi mnogo od svijeta.
Sam život svoj i svoju sreću rediš,
A pomlađaj Tvoj sveta ti je četa -
Amanet u njem milog roda glediš.

U borbi svijeta: nova pokoljena
Ko dren uzraslo i krepko i čvrsto -
Ma gdje se nekoć drač i korov svrsto,
Sad sjeme zdravo pustilo korijenje.
I Bog gdje dade taki cvjetni god,
Tu bit će dobar plod - i sretan Rod.

(1934.)

Marijan MATIJAŠEVIĆ

Marijan Matijašević, svakako veliko ime u hrvatskoj zabranjenoj književnosti, uvjerljiviji u ponekom stihu ruralne nostalgije i snažne svjetlosti kroz strukture slavonskoga etnika, uvjerljiviji i od veleštovanoga Tadije, dakako u tome trenutku u kojemu je neposredno prije "prešućivanja" i ubijen. Tadijina će mati tkati a Matijaševićeva plesti, i jedan i drugi intertekstno će i snažno prizvati Pannoniusove prototekstne elegije.

OSIJEK

O zdravo, tvrđavo stara, Starino bez starine,
Ulice pune hlada i hladne tišine!

Na trgu Jezuita, u crkvi samostana

Ti živiš još u dane naših dana

I nisi mrtva!

Iz svake Tvoje kuće, iz nežbukanog zida

Povijest naša

Nad smrću Tvojom, nad urbanizmom rida.

Razbiše zidine stare, sne naše dječачke mlade,

Razniješe naša bojišta i tvrde barikade,

Pred drugim redom jedini spas i nade,

Moj mrtvi, tihi, Unutarnji Grade!

Gle, opet zvoni zvono rane jutarnje mise

U crkvi svetog Arkandela Mije,

A prečasní Bezetzky nikad pospan nije.

Po tihom crkvenom trgu čuje se njegov glas:

Ora pro nobis - moli za nas!

Za nas - pospane đake kod stare Frau - Jestl

Nad kojima san i apsolutne premise

Drugog reda svako jutro vise.

O, tu su tragovi tihi i tu se i tamo čuje

Kako nedužno psuje

Stari Franc, što po kućama grbav nosi vodu

I sam sa sobom govori u hodu.

A onda je opet tiho, protječu sumorni hipovi,

Od dosade zijevaju kameni kipovi.

O zidine, i kule, i samotni samostani,

I gimnazija stara, i realka žuta

Gledahu nas lica zabrinuta

kao dvije dobre bake (svoje nesretne đake)

Kako smo znali silaziti s puta
I mjesto u školu otići ćirike
U park pun trave, sjene, zove, pirike.

Tu smo u parku u sjeni starih mira
Ćirikarili i nogometali,
A poslije opet zaljubljeni šetali,
Tepali zanosne riječi prve ljubavne vatre;
O, tu smo prve stihove pisali
O očima što snatre.

Rana natat. Lucet stella.
Galli feliciter gerrunt bella.
Ibis redibis numquam ex schola...
S koliko bola
Gledasmo kako vrijeme krade
Zidove Tvoje, da, Tvoje sve,
I našu mladost i naše sne!
Tihi, moj dragi, Unutarnji Grade!

I Drava teče, i park još stoji,
i sjena njegova u Dravi
Ljeska se tiho, ljeska i plavi.
Prođu li kadgod još splavi
Slovenske mirisne smrčeve građe,
Ili možda lađe
Jedine plove i Dravom idu
Smijuć se Grade udesu Tvome:
Jednom jedinom starinskom zidu.

(1936.)

Miroslav FELDMAN

Miroslav Feldman, ugledni hrvatski teatarski autor, piše i jednostavne stihove prohladnog sentimenta.

OSIJEK

Zbogom panonski grade,
po tvojim divnim noćima,
kad nebom plovi oblak
ko nedosnivan san.

Gdje stoje dvije, tri crkve,
Tvrđava, groblje, jablani,
šumori
rijeka daleka,
nosi pozdrave.

Da l' nas je tkogod slutio?
Da l' nas je tkogod volio?

Kad prođe stotinu godina
lutat će tvojim alejama,
vrijedne stotinu pjesama
žene, plave i mlade -
Zbogom
panonski grade!

(1939.)

Viktor VIDA

Viktor Vida (1913.-1960.), kako već i njegova pjesma bilježi, ne poznaje Osijek, ali lirika sofisticiranoga protoegzistencijalizma kojom ispisuje svoju egzilsku poetiku, uspostavlja osjećajni link između zbilje zapadnoga urbaniteta i naslutjelih struktura njemu paradoksalno nepoznatih hrvatskih gradova. Poznavatelj Ujevića, Matoša, Croccea, Emanuela Vidovića, Valeryja i jedan od najznačajnijih hrvatskih pjesnika dvadesetoga stoljeća uopće, nije u izgonu izdržao duže od dvanaest godina, odlukom je napustio život komunikacijske uskrate - sa sobom.

BILJEŠKA ZA ŽIVOTOPIS

MOJ život zna toplinu uspomena pojedinosti, koje nisu važne.

Vidim kućicu na moru od kamena.
I odbljesci stolnjaka titrali su,
kad se otvorio prozor.
Otišao sam poslije prema sjeveru
i šetao kroz rujane,
u kom je prosjak svirao orguljice
s pticom na ramenu.
Jesen je bila kišovita,
zatim vedra.

U knjižnici je umirao cvrkut djece.
Rastresen, gledao sam kroz staklena vrata
perivoj i nebo nad sveučilištem.
Snatrio sam: negdje umire zrikavac,
pretvara se u drhtavu kaplju.
Tko ne zna zgradu od cigle
s kestenima i lipom?
U veljači slutio sam proljeće
na živici zelenoj.

Bile su lijepe večeri
s Wiesnerom i sa Tinom,
pušili smo i čavrljali do jutra.
Jedan je pjevao o mjesecu, zlatnom uvoju
kad je jednoj majci išao sanjajući,
drugi je opisao mostove nad željeznicama.

Divno je prijateljstvo.
I ne znam zašto, dok je sniježilo
na sjećanje i stvari,
mislio sam na Osijek, koji ne poznam
i zemljanu peć.

To je ona stara Hrvatska
sa snijegom na krovu.

(1949.)

ISO CEPELIĆ

GLASI I POGLASJA IZ LOVOVA

> CRTICE <

Osijek 1940

Lovačka knjižnica: Knjiga broj 7 Hrvatskoga društva za gojenje lova i ribarstva u Zagrebu

Iso CEPELIĆ

Iso Cepelić nije početak ribolovne proze i tematike u osječkoj i slavonskobaranjskoj književnoj ponudi, ili pak publicističnoj teksturi. Međutim, uvršten je izborom Stanislava Marijanovića u samostalnu knjigu unutar knjižnice hrvatskoslavenskog kulturnog i povijesnog identiteta Slavonicu, 1994. Tako je orijentir i za otići do njegovoga "međuraća" i međuriječja, ali i do primjerice Vladimira Zobundžije i sedamdesetih te njegove ribolovačke energije.

BILO NA RASTANKU S OSIJEKOM

Ima Osječana kojima je to bilo kao onomlani, drugima je davno, a ima ih, koji ni ne pamte kad se je u Osijeku kroz Dugu ulicu kopao kanal, a šančevi pred kućama zatrpavali, mostovi rušili. Postali suvišnji. Te iste godine, kad se je Duga ulica kanalizirala, ostavio je Osijek, svoj rodni grad, Mato Šimunović-Feiglein, jer se je te iste godine u Osijeku, i drugdje po svijetu, vidio Halleyev komet. I to malo Osječana barda. A kad će se opet vidjeti? Tako dugo ne će ni Mato Šimunović-Feiglein živjeti. Nitko od nas, ni od naše djece.

Zar se je koštunjavi mesar - gdje je kosti, tu je i jakosti Mato Šimunović-Feiglein odredio iz Osijeka zbog Halleyeva kometa? Šta se je njemu zamjerio Osijek, u kome se je rodio, u kome mu je zdravije cvalo, a sreća pjevala, da je mogao pokladovati svaki dan? Zar je mogao ostaviti Osijek čovjek, u najboljim godinama, koji voli miris cure mlade i pomade, zar Mato Šimunović-Feiglein, koji je, kad bi mu palo na pamet, odjahao na svome sedlenom konju preko mosta s onu stranu mutne Drave, u Kišdardu, i ondje uživao što je grlo glatko a vino slatko? Koji je uživao i u tom, da se ne vrati ni na sedleniku ni s njim istim putem, već da ih, i njega i konja, lađari prevezu na čamcu! Nije onda, naime, u Osijeku bilo još ni skele ni vesla, ni prijevoza na kinetičnu snagu, a opasnost Mati bila mala, sa životom se volio poigrati. Da je Osijek ostavio, da se je odselio Šimunović- Pantličar makar rad šta, nikome ni petka, ali ovako... Pamet bistra čovjeku staje...

Te iste godine kad se je kanalizirala Duga ulica ili Strossmayerova, pisale osječke novine, opisivale, pravo pretiskavale iz drugih, kao i tolike druge, da će se toga i toga dana u toliko i toliko sati uveče vidjeti na sjevernom nebu Halleyev komet, zvijezda repatica, s repom toliko i toliko dugačkim. Zato su toga i toga dana u toliko i toliko sati uveče bili na ulici i oni Osječani koji su u to vjerovali, kao i oni koji nisu vjerovali, dakle svi, pa i žandar Trbojević, pa i mesar Mato Šimunović-Feiglein. On, vječno u čizmama sa srcem i ružom, baš pred Kozmarevom kućom, nekad Zlatkićevom, sučelice kapeli sv. Roka. Odanle se je lijepo vidjelo sjeverno nebo, mada je stogodišnja solara još stajala. Još je nisu srušili i od njezine slane građe kupalište na Dravi gradili. Ona je bila dolje, niža, pri obali, pa se i preko njezina visoka krova vidjelo. Stoji narod, sve se crni kao mravi, i čeka. Pred njima je cio brijeg iskopane žute zemlje, za ovim kao bunar dubok kanal zja,

u njemu vode, rodna kiša pala. Nebo tamno, slabo plinsko svjetlo slabo svijetli, a narod čeka. Čeka repaticu, komet. Još će se i bolje vidjeti u tami. Odjednom vikne šegrt cipelara Kozmara: "Eno ga za solarom!" a narod s ovu stranu kanala nagne, nahrupi prijeko kao ovce na solilo i stade padati u kanal. Pada mlado, staro, veliko, malo, muško, žensko, kao kad nosiš dvije lubenice pod jednim pazuhom, pa ti se omaknu, otkotrljaju i kotrljaju, kotrljaju. Čika, vika, jauk, krika, plač i suze, ljutnja, psovka, zapomaganje...

Neko pao naglavce, drugi se dočekao na noge, jedan pao do dna i drugoga vrh sebe dočekao, poneki se zakvačio za lazila u kanalu i visi. Visi ni na nebu ni na zemlji. A ni Prve pomoći tada još ne bješe.

Ako je Mato Šimunović-Feiglein te noći bio u kanalu i ako mu se je tamo još svašta drugo dogodilo, njemu i njegovoj rodici, bolje ne spominjati, shvatit ćete, ako već nije tužio Osijek što nije propisno osvijetlio kanal, da mu se je zamjerio toliko, da ga je uvrijeđen ostavio i otišao. Nekamo u Granicu. Ako ne baš u Županju.

Ipak! Ipak, pred što će se Mato rastati s milim Osijekom, valja proslaviti taj rastanak. I proslavit će on njega. Ima, pa može, a hoće. Punanih je ruku, a sreće vesele. Ima u njega svega preko mjere i ne buni se ako drugi nema ni za lijek. Neka se buni onaj u koga je pravo na bunu! I još onaj pravednik, Božji ugodnik, čije se pravedno srce buni na nepravdu, kojemu nije žao na mali dio, nego na krivi. On, mesar Mato Šimunović-Feiglein, ne dospijeva na to. Ni misliti o tom! Nije to u njegovu, u mesarskom zanatu. On je da radi i zaraduje, pa da živi i uživa opipljivi svijet. Jer, zar je vrijedno živjeti život bez uživanja? A svatko uživa u onom u čem i kako zna. Nitko ni u čem ozebao po srcu, prazne utrobe. Mato, na primjer, ne voli maltare, dacare, veterinare, nikoga iz te i slične družbe, neprijatelje svoje kese, svoga budelara. Ni njihovo ime čuti. Ni piti s njima.

Danas, baš danas, kad su dospjele breskve golice, kukuruzi su ubradali, isvilali, slavi se njegov rastanak, njegov oproštaj s Osijekom, s prijateljima i znancima. Slavi se kod krčmarice Švanjolge, koja ima podrum dubok, vino staro pa hladno, pod prastarom vinovom lozom, u gostionici na uglu Duge i Lavove ulice, preko puta od križa. Danas "Kod Bunjevca". Tu su Pešek i Loschert, tu Ledenčan i Silička, pa oba Špoljarića, Špoljarić- Jug i onaj bez nadimka, i Matijević- Ićin je tu, i Klas i Ivanović, Bujher i Solanović, te Furika, Rogatsy, Galovac, Aliuš, Birmili, Nagy-Šimroković, opančar Fabijanović- Zec, sin Jakobov, Križan, Long, Lebedaj i tko bi ih sve nabrojio. Da, tu je i Roko Batyani, koji ne vadi lule iz zubi, ne skida šubare s glave ni u Laus- Kasinu ni u Herren- Kasinu, makar Gillmingov pašanac a Blauov zet Farago radi otmjenosti tri puta od jeda puknuo.

I pravo veli vedra krčmarica Švanjolka, da nema mesa bez kostiju, ni veselja bez gostiju, a i, štono riječ, gdje je ljudi, tu je i razgovora, gdje ljudi, tu i ludi. Kad ova-ko reći umije, Matino se srce smije. Teče veselje kod Švanjolke u živu razgovoru i veseloj pjesmi, bučna glazba ne fali. Tko je zdravih i čvrstih žuljevitih dlanova, pjeva, pljeska i Schlosser- Lied. Sve već od podne, od velike mise. I kad jedu, rasipaju, kad piju, razlijevaju, i ne pitaju se, ne brinu se, pa ih zato i ne smeta što će zbog toga nekome te nekome koji devera, kuburi, koji se provlači kroz život kao go kroz trnje, biti premalo. Premalo, da se samo nasiti. Sie uraassen halt für frem-des Geld, sind nur gewöhnliche sterbliche Menschen und keine Obrigkeit. Kad pred večer, kad je na njihovu satu bilo polak na lijevo, kad su sude osušili i po-drum gotovo opustili, zakvačila se dvojica, zakvačili se, pokeckali se Križan i Lebedaj, pa se sukobili, jer nisu poštivali pravilo: Ne quid nimis! Jer ni u čemu nisu mjeru mjerom mjerili. I još radi ovoga!

Opazio jednom brijač Lebedaj - visoka čela kao u žabe, ni vrat mu duži od njezi-na - da ga njegove mušterije ostavljaju. Kako ne bi opazio, dođe subota, dođe nedjelja, a njegova officina, njegova brijačnica prazna. Može besposlen tambu-rati, drombuljati. Nema ni Golnhofera ni Gutala iz Seleštanca. Snebivljiv se sne-biva. Pita, raspitkuje, zašto ga ostaviše, otkud je to poteklo, pa sazna, pa pročita na svoj užas u novinama, u "Hrvatskoj obrani", svoj, svoj vlastiti oglas, kako se on preporučuje za jeftino i stručno brijanje mrtvaca, kako nitko ne zna za taj po-sao sastavljati, trnuti brijačicu kao on. Mogao bi plijesan sa slanine sa sapunom i bez sapuna obrijati, slaninu ne povrijediti. Odleti kao bez duše u upravu "Hrvat-ske obrane", da čuje, da sazna, tko je taj oglas dao uvrstiti. Ondje kažu: "Pa Lebe-daj! Donio i platio njegov šegrt! I - Amen!"

Dakle, netko mu je podvalio. Eklatantno. Jasno kao sunce! Ali tko? Tko? Sumnjao Lebedaj na Križana. Nitko nego on! Jedna šteta, stotina grijeha. Zato mu odonda bio Križan kost u grlu. Zato je mrčio na njega. I još da ga barem danas ne zadirkuje! Da ga ostavi na miru! A kako da ga ne zadirkuje Križan, koji hoda uraskorak kao Đerze-lez Alija, koji je nizak i zdepast kao Đerzelez Alija, koji kao i ovaj voli žene, za njih se bije, a kad vikne, zagrmi, padaju djeca s banka, kad mu je Lebedaj, der Windbeutel, još i napast. A znate, što je napast! Lebedaj mu je napast, jer mu je glava sa Struwel-peterovom frizurom bez vrata, iz ramena izrasla, a odnosi je nadesno kao svirac svo-ju od prdaljke, zubi mu rijetki, kao zupci u bilu u grabalju, a u vladanju štono kažu, ne samo vukovit, nego i polak Pemac, polak Srijemac, pa nasrtljiv i bodljikav sa svih strana kao jež. I zbog toga, što je o njemu opet nešto načuo. Načuo, dalje sam iskitio, pa mora, napast mu je, kad je prilika, da pred drugima kaže. I kaže, smesti se ne da makar ga dekovali, pa makar svoje ognjište svojom krvi ugasio:

- Jeste li, ljudi Božji, čuli, što je novo? Čudo neviđeno! Neviđeno, nečuvano!

- Ti, Križane, uvijek znaš, što nit' je bilo, nit' će biti - primijeti Mato, po mađžar-skim džepovima od hlača nekoga vruga mulja, mulja i mulja.

- Križan govori istinu, samo kad se zabuni - zna majstor Pucenić. - Ako ne bi mogao pod prisežnu glavu reći, ali kladiti bi se mogao da je tako, kako reče.

- Pusti ga, Mato, pusti, jer lakše je lagati, nego laž slušati - izbode se Lebedaj, i ne sluteći što se iza brda valja, što ga čeka. Glavom njega.

- Opet si, Lebedaju, dokazom da bedaci ne izumiru. U tebe glava za četiri noge - opazi ispravno na opće veselje gradski poljar Ebrić, strma čela, prominetna nosa, dva metra visok, u prsluku sa srebrnim pucetima.

- Kažu - ne obazire se Križan - da ima ljudi koji zastiru na kupeju prozore kad se voze kraj Mitrovice. To mogu vjerovati, ali da ima ljudi koji se vježbaju za lov na zečeve kao Lebedaj, to nisam mogao vjerovati, kao ni u gomilu lokava.

Lebedaj se brecne, lecne, vrcne, kopcne, a Mato se opet umiješa, unese malo prosto, ali na narodnu:

- Strjeljač je to: nišani u petu, a zгада u nos.

- Ovih dana - nastavi Križan - kupio Emil Lebedaj deset kunića, zatvorio ih u svinjac, uzeo pušku i naložio svojoj Emiliji, seinem Drachen, der Bissgurn, da mu ih na komandu jednoga po jednoga pušta, a on će ih iz puške gadati...

- Mumpitz! - izdere se Lebedaj, bijesan da zmija okusi od njega, otrovala bi se.

- Istina je! Du Kraupeter! - ne da Križan.

- Du Haderlump! Lažitorba! - opsuje Lebedaj razjaren.

- Kuš! Ne laj! Du Strizzi! Du Hergelaufener! Fechtbruder! - uzvratu psovkom Križan.

- Kusch du! Du Schokatz! Du Schuft! Schafskopf! Du Niemand! Elender - više, sikće Lebedaj, na noge skočio.

- Selber einer! Mrcino! Du Donaujäger! Dufter! Du Schmutzfink! Du čoškaroš! Ecksteher! - odvikuje Križan, rukama stoječke lamata kao vjetrenjača svojim krilima.

- Wenn ich dir, du trčilaža, eine 'runterhau', gleich fliegt dir dein Reindlhut vom Schädel! Boga ti! - prijeti Lebedaj pesnicom, hrusti se.

- Probier', du Krispindel! Balawander! Hol' aus! - uzvikuje Križan, na zidarsku rukom zamahne. - Zvono ti! Sunce krvavo! Du Frosch! Ako te, du Blödeian, la-baznem, samo jedanput, fliegt dir, dü Büchsenmacher, dein Büchsenhut über die Drau hinüber! - pokaže Križan glavom i rukom prema Dravi.

I već su se, ni pet ni šest, šćepali, već leti perje na sve strane, randaliraju. Der Krapete je bio kriv. Nitko drugi. Kad su ih pametniji teškom mukom rastavili, razvadili, pobježe Lebedaj, od zeca brži, a Križan se natisne kao ogar i zagar za njim. Kod trgovca Sreibera, danas starog Dresnera, osjeti Lebedaj da će ga Križan kao hrt zeca doći. Zato pograbi svežanj šijačkih drvenih vila, što je stajao naslonjen pred dućanom, domogne se dobavi u nužnoj obrani jednih, a Križan u istoj takovoj obrani, da do suda dođe, drugih i nastave, u oružju ravnopravni, bitku. Pravu pravcatu bitku. Dok je budno redarstveno oko stiglo, nije bilo čitavih vila. Sve skrhanе, skrhalі jedne o druge, udarajući njima jedan po drugome, ali zato njih dvojica, obojica uhićeni. Idu oni uzrujani, zadihani, pokunjeni, pred strogim redarom uporedo, bune se kao Grci u hapsu. Križan, uzrujan, izvadi cigaretu i zapuši, dimne dva tri puta kao gladan. I Lebedaj mora od uzrujanosti pušiti. I on je pušač. Nade s mukom cigaretu, ali žigica ne može naći ni zaboga. Badava kopka po džepovima. Nakon kratka okolišanja obrati se miroljubiv Križanu s riječima, umilnim:

- Geh', Kollege, lass' mich anrauchen! Du Dummrian! Ne ćemo sada valjda svaki za se kao guska i prase.

Stigli bojovnike i neki od onih od Švanjolke. Gledaju i vide, što se zbiva. Kao i sva ulica. Mato Šimunović im se smiluje, vikne:

- Aber, Woger, lass die Spanfudler doch gehen! Wirst sie ja nicht so zerfetzt, verlumpt gar in die Festung treiben! Schämst dich net mit den Hallodri's zu gehen? Kannst sie ja anzeigen, wenn du grad willst! Siehst doch, die sind schon auskurriert!

A policaj Woger će, nakon dvoumice, njima:

- Geht, in Gottes Namen, zum Teufel! Hol' euch der Kuckuck! Der Stadthauptmann Geier, der wird euch schon zeigen, zapamtit čete, wie man beim hellichten Tag auf der Gasse rauft! Odrapit će vam!

- Schön, schön! Aber wer zahlt meine neuen Gabeln? - zabugari Schreiber, nije zaboravio dodati da su nove, a tri godine pred dućanom kisnu. Trgovac je, poslovna duša. Merkur mu je bog.

- Meinetwegen ich. Poštenu čovjeku riječ kapara! - dokrajči na svom rastanku s Osijekom Draufgänger Mato Šimunović- Feiglein. Nema kod njega ništa bis Jo-regelt, nije Luftikus.

(Iz neobjavljene zbirke, 1950.?)

Dobriša CESARIĆ

Dobriša Cesarić, i neke svoje stihove ispisuje i neke retke svojih autobiografskih sjećanja uvezane uz krajolik Osijekovog ukupnog predgrada.

LAĐA U NOĆI

Talas za talasom obali šalje
Lađa, što krenu niz maglenu rijeku.
Iz Barča je stigla, i sada će dalje:
Tuli svoj dugi zbogom Osijeku.

U noćnoj tišini kotač joj lupa
Grabeći vodu, željan daljina.
Duž njenog u tamu ovitog trupa
Okruglo gore okna kabina.

I tako se dimi, i šumi, i svijetli;
Lijevo i desno obala spava.
Prije no zoru navijeste pijetli
Dunavu na dar dat će je Drava.

(1953.)

Mirko JIRSAK

Uz Jirsaka je pitati se kako je moguće da je recepcijska tišina tako uporno obavijala njegovo pjesništvo, a i prozu. Napisao je izvrsne retke o osječkim gradskim i prigradskim ulicama, a apstrakcija kojom je fokusirao slavonska kolska raskrižja uvjerljiv su nagovještaj ne samo postekspresionističkih strujanja nego i kasnoga moderniteta zaokupljena prazninom.

PRED SLIKOM STAROG WALDINGERA

Šuma slavonska na slici slikara Waldingera,
tako čudesno živi,
da bih plakao, što je takve nema,
da opet negdje oživi.

Duboka, mirna, puna tajanstva i sjena,
u oku mome se skriva;
ako mi pogledaš duboko u oči,
šuma je slavonska u njima živa.

(1953.)

MOJ GRAD

U subotu moj grad
prođe periferiju
(na kotačima)
prijede rijeku,
uđe u polja
i tamo nestane.

U nedjelju
u mome gradu
sve je skoro mrtvo.

Ali od nedjelje
na ponedjeljak
s večeri
(svi su prilazi
zakrčeni)
moj grad se vraća.

Uđe u ulice,
u svoje trgove,
i tu se razlije.

Ne znam
da l' radostan
i sretan
što se vratio...

(1953.)

OSIJEK

U Osijeku
u Tvrđi
pod bedemima starim
na plaži
međ kupača sto
kažiprstom
ucrtavali smo u pijesak
strijelu i srce.

Kako predivan,
kako dalek dan!

A bio je to pijesak.
Bio je to samo pijesak.

(1974.)

Knjigopis, drugi

Antun STOJANOVIĆ

Ispravak ka predlogu Osrednjeg odbora o Carstvenom vieću. - Zagreb: Tiskom dra Lj. Gaja, 1861.

Govor Antuna Stojanovića, zastupnika nar. iz Županije virovitičke, držan u Saboru Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u Zagrebu na dan 2. srpnja 1861. - Zagreb: Narodna tiskarnica dra Ljudevita Gaja. (s.a.)

Govor Antuna Stojanovića, zastupnika naroda iz Županije virovitičke, trgovišta Virovitice, držan u Saboru Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u Zagrebu na dan 31. srpnja 1861. - (Zagreb): Narodna tiskarnica dra Ljudevita Gaja, (1861.)
Opisanje moga života. - Osijek, 1866./2000.

Isidor KRŠNJAVI

Listovi iz Slavonije. - Zagreb, 1882.

Iz Dalmacije. - Zagreb, 1900.

Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje doba. - Zagreb, 1905.

Polonyi- Strassnoff. - Zagreb, 1907.

Božji vitez. - Zagreb, 1925.

Božji sirotan. - Zagreb, 1926.

Zapisci iz kulisa hrvatske politike. - Zagreb: Mladost, 1986.

Izabrana djela / Iso Kršnjavi ... (et. al.). - Zagreb: Matica hrvatska (etc.), 1980. - (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 68)

Listovi iz Slavonije. - Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica: kolo 1, knj. 2)

Listovi iz Slavonije. Članci / priredila Katica Čorkalo. - Vinkovci: Ogranak MH (etc.), 1995. - (Udio Slavonije u hrvatskoj književnosti i kulturi: Devetnaesto stoljeće, 1)

Ferdo Živko MILER

Cvieta i Miljenko: Romantična tragedija od konca 15. vieka. - Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1881.

Tri vesele igre. Stričeva oporuka. Prava kiša. Začarani ormar. - Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1897.

Čitanka za seoske opetovnice. - Zagreb, 1891., 1896.

Praktična uputa u njemački za svakog. - Zagreb, 1907.

Antologija svjetske lirike / Pohrvaatio Ferdo Ž. Miler. - Zagreb: Knjižara St. Kugli, 1922.

Načelnikov govor. Vedra igra u jednom činu. - Osijek: Prva hrvatska dionička tiskara, (s.a.)

Hrvatsko- njemački. Mala slovnica, skupovi riječi sa obilnim vježbama, razgovori u svekojakim prilikama, uvršten sustavni rječnik i kazalo. - Berlin: Nakl. Neufeld i Henius, (s.a.).

Pozdrav preuzvišenoj gospodji banici Margiti grofici Khuen Hedervary prigodom njenog prvog pohoda u Djev. Internat. - Zagreb: Tisak Ign. Granitz, (s.a.).

Dragan MELKUS

Moj plavi prijatelj i druge pripovijesti. - Osijek, 1908.

Djevojka s ljiljanom i druge pripovijesti i feljtoni. - Osijek, 1914.

August HARAMBAŠIĆ

Ružmarinke. - Zagreb: Naklada Gavre Grünhuta, 1882., 1883., Zagreb: Naklada knjižare Mučnjak- Senftlebenove, 1887.

Slobodarke. - Zagreb: Naklada Gavre Grünhuta, 1883.

Sitne pjesme. - Osijek: Tisak i naklada Dragutina Laubnera, 1884.

Zlatka. - (libreto). - Zagreb: Naklada Akademijske knjižare L. Hartmana, 1885.

Tugomilke. - Zagreb: U komisionalnoj nakladi Akademijske knjižare L. Hartmana, 1887.

Hrvatski pučki pismovnik. - Zagreb: Naklada knjižare Mučnjaka i Senftlebena, 1888.

Rob: Pjesnička pripovijest. - Zagreb: Naklada knjižare Mučnjaka i Senftlebena, 1888.

Pjesničke pripovijesti. - Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1889. - (Zabavna knjižica Matice hrvatske; sv. 122- 123)

Kraljev hir./ napisali August Harambašić i Stjepan Miletić. - Zagreb: Naklada knjižare Mučnjaka i Senftlebena, 1889.

Zlatna knjiga za djecu./ pjesme Zmaja Jovana Jovanovića i Augusta Harambašića. - Zagreb, Tisak i naklada Akademijske knjižare L. Hartmana, 1890.

Mali raj: pjesmice i priče o dobroj djeci. - Zagreb, Tisak i naklada knjižare L. Hartmana, 1891.

Nevenke. - Zagreb: Naklada kr. Sveučilišne knjižare Fr. Suppana (R. F. Auer), 1892.

Petru Preradoviću: proslav za Preradovićevu večer. - Zagreb: Dionička tiskara, 1894.

Izabrane pjesme. - Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1895. - (Zabavna knjižica Matice hrvatske; sv. 179- 181)

Armida. (libreto)/ sastavili August Harambašić i Stjepan Miletić. - Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1896.

Govor narodnog zastupnika dra A. Harambašića, izrečen u Hrvatskom saboru dne 3. prosinca god. 1902. o indemnitetu. - Zagreb: Tisak C. Albrechta, 1902.

Javna poruka... dra Augusta Harambašića štovanim izbornicima Gorskog kotara. - Zagreb: Tiskara C. Albrechta, 1905.

Antologija./ uredio i predgovor napisao dr. Antun Barac. - Zagreb: Narodna knjižnica, 1926.

Smilje i kovilje: pjesmice i priče. - Zagreb: Naklada Knjižare St. Kugli, (s. a.)

Ukupna djela Augusta Harambašića. Svezak I. - X./ uređuje Julije Benešić. - Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1942- 1943. (V. i VI. svezak nisu izašli)

Pjesme i proza. Lišće i druga prozna djela./ August Harambašić, Fran Mažuranić. - Zagreb: Matica hrvatska (etc), 1966. - (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 54)

Slobodarke. - Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica; kolo 16, knj. 78)

Franjo SUDAREVIĆ

Petar Krešimir I. (IV.). Pjesan iz hrvatske prošlosti. - Osijek: (Tiskara Julija Pfeiffera), 1891.

Djed Marijan. Istinita pripovijest iz selskoga života. - Osijek: Tisak Julija Pfeiffera, 1893.

Krvav dan. Pripovijetka iz hrvatske prošlosti. - Osijek: Tiskom Julija Pfeiffera, 1896.

Svadbene neprilike. Šala u jednom činu. - Osijek: Tisak i naklada Ljudevita Szeklera, 1903.

Zavada. Gluma u pet činova s pjevanjem iz narodnoga života. - Osijek: Tisak Ljudevita Szeklera, 1904.

Pripovijetke za mladi svijet. - Osijek: Tisak Dragutina Laubnera, 1905.

Hrvatska mladost. Pjesme i pripovijesti za mladež, knjiga I. - Osijek: Tisak Prve hrvatske dioničke tiskare, 1907.

Čovjek bez stida. - Osijek: "Prosvjeta", 1909.

Zla sudbina. Crtica iz života, sv. II. - Osijek: "Prosvjeta", 1911.

Bolji je dobar glas, nego zlatan pās. Crtica iz života, sv. V. - Osijek: "Prosvjeta", 1914.

Crtice iz života za mladež. - (s. l.) 1915.

San ili java. - (s. l.) 1915.

Ratne pripovijetke. - (s. l.) 1916.

Osvitak. Historijska pripovijetka iz osječke prošlosti. - Osijek: (Tisak Građanske tiskare), 1925.

Osnutak i razvitak Obrtnoga zbora u Osijeku. - Zagreb: Tiskara "Merkantile", 1927.

Ratne zgode i prigode. - Osijek: Klub hrvatskih književnika i umjetnika, 1931.

Dan pravde. Poviestna pripovijest. - Osijek: Tisak Građanske tiskare, 1943. - (Knjižnica Hrvatskog lista; knj. 47)

Josipa GLEMBAY

Iskre pod pepelom. - Osijek: Klub hrvatskih književnika i umjetnika. (Tiskara Antuna Rotta), 1924.

Za narod svoj. Pripovijetka. knj.2. - Osijek: Društvo hrvatska žena. (Tisak građanske tiskare), 1929.

Što sad? Poučne pripovijetke za djevojčice. - Križevci: Knjižara Gust. Neubergera, 1914.

Naputak k stroju za skupnu obuku u ženskom ručnom radu. - Zagreb: Knjižara Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch). - (s.a.)

"Zajednica" učiteljsko društvo za grad Osijek i kotar Osječki 1874- 1901. Podaci o dvadesetpetogodišnjem radu i sadanjem stanju. - Osijek: Knjigo - i kamenotiskara Julija Pfeiffera, 1901.

Ante Miroljub EVETOVIĆ

Sretni i nujni časi. - Osijek: Vlastita naklada. Prva hrvatska dionička tiskara, 1908.

Neven list u spomen Zlatka Kocha, klerika djakovačke biskupije. - Osijek: Prva hrvatska dionička tiskara, 1915.

Iz pjesma Ante Evetović - Miroljuba. Preštampano iz knjige sabranih pjesama Sretni i nujni časi (1908.). - Osijek: Klub hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku, 1931.

Jagoda TRUHELKA

Tugomila. - Zagreb: Hrvatski pedagoško- književni zbor, 1894.

Naša djeca. - Zagreb: Dionička tiskara, 1896.

Plein air. - 1897.

Vojača: roman./ (pretiskano iz Nade). - Sarajevo, 1899.

U carstvu duše. - Osijek: Naklada knjižare Radoslava Bačića, 1910.

Zlatni danci. - Zagreb: M. Breyer, 1918., 1920.

Pipo i Pipa. - Zagreb: Udruga za unapređivanje dječje književnosti, 1923.

Božja ovčica - Šah kralju. - Zagreb: Udruga za unapređivanje dječje književnosti, 1923.

Aničina lutka: igra. - Osijek: Hrvatska žena, 1928.

Bogorodičine trešnje. - Zagreb: Matica hrvatska, 1929.

Dusi domaćeg ognjišta. - Zagreb: Matica hrvatska, 1930.

Palčićev kraljevski let: novele o životinjama. - Zagreb: Društvo sv. Jeronima, 1932.

Zlatko: roman o djetetu. - Zagreb: Društvo sv. Jeronima, 1934.

Zlatni danci - Istina i priča. - Zagreb: Matica hrvatska, 1942. - (Knjižnica za hrvatsku mladež).

Gospine trešnje - Istina i priča. II. knjiga zbirke Zlatni danci. - Zagreb: Matica hrvatska, 1943. - (Knjižnica za hrvatsku mladež)

Crni i bijeli dani Istina i priča. III. knjiga zbirke Zlatni danci. - Zagreb: Matica hrvatska, 1944. - (Knjižnica za hrvatsku mladež)

Zlatni danci. - Zagreb: Mladost, 1969.

Jagoda Truhelka.// Izabrana djela/ Jagoda Truhelka... (et al.). - Zagreb: Matica hrvatska: Zora, 1970. - (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 107)

Vojača. - Zagreb: Školska knjiga, 1994.

Izabrana djela I. - IV. - Zagreb, 1995.

Gospine trešnje. - Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica; kolo 9, knj. 41)

Iz prošlih dana.// Autobiografije hrvatskih pisaca/ priredio Vinko Brešić. - Zagreb: AGM, 1997.

Rudolf BARUN MALDINI WILDENHAINSKI

- Ivančice. - Osijek: Tisak i naklada Lj. Szeklera, (1908.?)
Dragice: pjesmice i pripovijesti za hrvatsku mladež obojega spola. - Osijek: Tisak i naklada Lj. Szeklera, (1908.?)
Iskrice i aforizmi, I. - Osijek: Tisak i naklada Lj. Szeklera, (1908.?)
Bosna i Hercegovina s prirodnih krasota opisana i ocrтана. - Osijek: Tisak i naklada Lj. Szeklera, 1912.
Uzdusaji: pjesme. - Osijek: Tisak i naklada Lj. Szeklera, 1912.
Bojni zvuci: pjesme spjevane prigodom svjetskog rata. - Osijek: Tisak i naklada Lj. Szeklera, 1916.

Lujo Varga BJELOVARAC

- O.O.B. kako možemo napredovati? "Gospodi" i puku. - Osijek, 1918.
Autobiografski tekst. - Arhiv Likovnih umjetnosti u Zagrebu.
Autobiografski tekst. - ZK JAZU, Zagreb.

Pavao M. RAKOŠ

- Čežnja za proljećem: stihovi. - Osijek, 1924.
Sa osmijeha. - Osijek, 1927.
Svijet sanjara. - Osijek, 1929.
Dušice. - Osijek, 1931.
U časovima strasti: pripovijesti. - Osijek, 1932.
Odjeci duše: pripovijetke. - Osijek: Naklada pisca, 1934.
Pred sumrak: pripovijetke. - Osijek: Klub hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku, 1935.
Po zlatnim stazama: pripovijetke. - Zagreb, 1939.

Vladimir JELOVŠEK TEHARSKI

- Simfonije. - Petrinja: Tiskara Dragutina Benka, 1898.
Simfonije. - Zagreb, 1898.
Simfonije I.: pesme. - Prag, 1898.
Simfonije II., Pele - mele: pesme. - Prag, 1900.

Iso CEPELIĆ

- Malo šale- nešto zbilje: lovačke crtice. - Zagreb: Hrvatsko društvo za gajenje lova i ribarstva u Zagrebu, 1936. - (Lovačka knjižnica; knj. 36)
Glasi i poglasja iz lova: crtice. - Osijek: Tisak Prve hrvatske dioničke tiskare, 1940. - (Lovačka knjižnica; knj. 7)
Divlje svinje. - Zagreb: Savez lovačkih društava NR Hrvatske, 1948. - (Mala lovačka biblioteka; sv. 8)
Kroza smijeh i suze. - Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica; kolo 20, knj. 98)

Slavko S. DIKLIĆ

- Pred olujom. - Osijek, 1932.
Putničke bilješke jugoslavenskog ratnog dobrovoljca. - Osijek, 1932.
Tamo amo po Osijeku. - Osijek, 1932.
Pesme. - Osijek, 1935.

Rudolf FRANJIN MAGJER

- Slavice: Pjesmice i pripovijesti za hrvatsku mladež. - Osijek: Tisak i naklada knjižare i knjigotiskare Ljudevita Szeklera, 1905.
Porivi: Pjesme. - Osijek: Tisak Prve hrvatske dioničke tiskare, 1905., 1907., 1909.
Za cvjetne mladosti: Pripovijesti i pjesmice za mladež. - Osijek, Tisak i naklada knjižare i knjigotiskare Ljudevita Szeklera, 1905.
Sa hrvatskog Jadrana. - Zagreb, 1906.
U pjesmi i priči. - Osijek, 1906.
Zapisci sa sela. - Osijek: Tisak Prve hrvatske dioničke tiskare, 1907.
Hrvatska mladost. - Osijek, 1907.
Sa sijela i prela. - Zagreb, 1907.
Druga knjiga pjesama "Nove pjesme". - Osijek: Tisak Prve hrvatske dioničke tiskare, 1908.
Rasad. - Osijek, 1908.
Pregled hrvatskih pedagoških časopisa. - Ljubljana, 1908.
Iz književnog svieta. - Osijek: Prva hrvatska dionička tiskara, 1909.
Novi zvuci: Treća knjiga pjesama "Porivi". - Osijek: Prva hrvatska dionička tiskara, 1909., 1912.
Porivi: II. knjiga pjesama (Nove pjesme). - Osijek: Tisak i naklada tiskare i knjižare Ljudevita Szeklera, 1909.
Zlatni orasi. - Osijek, 1909.
Majčine pripovijesti. - Križevci, 1910.

Carstvo priča i pripovijedaka. - Križevci, 1911.
Hrvat. - Osijek, 1912.
Književne bilješke. Svezak I. - Osijek: Prva hrvatska dionička tiskara, 1912.
Prve trešnje. - Križevci, 1912.
Književne obznane, ocjene, oglasi. (Izašlo kao prilog uz "Novi zvuci", 3. izdanje). - Osijek: Prva hrvatska dionička tiskara, 1912.
Vilin dar. - Križevci, 1913.
Iz naših sela: Tri pripovijesti iz života hrvatskog seljaka u Slavoniji. - Osijek: Tisak Prve hrvatske dioničke tiskare, 1913.
Osijek i hrvatstvo. - Zagreb: Hrvatsko tiskovno društvo, 1913.
Sa slavonske ravni: Skice i novele. - Osijek: Prva hrvatska dionička tiskara, 1913.
Sa cvjetne obale. - Križevci, 1913.
Crveni križ i drugi zapisci sa sela uoči rata. - Osijek: Prva hrvatska dionička tiskara, 1915.
Moj put. - Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara, 1917.
Kolosijek i staroputine. - Osijek, 1917.
Erotika. - Osijek: Tisak Hrvatskoga štamparskog zavoda d.d. Podružnica Osijek, 1918.
Rukovet epigrama. - Osijek: Tisak Prve hrvatske dioničke tiskare, 1918.
Pučki učitelj kao kulturni radnik. - Osijek: Tisak Hrvatskoga štamparskog zavoda d.d. Podružnica Osijek, 1919.
Hrvatsko-slovenačka i srpska himna. - Osijek, 1920.
Milenko D. Gjurić. - Osijek: Tisak Antuna Rotta, 1921.
Pjesme iz osame. - Osijek: Tisak Antuna Rotta, 1922.
Hrvati u Srbiji. - Osijek: Tisak i naklada Antuna Rotta, 1922.
Poezija i proza iz Poriva i Zapisaka sa sela. - Osijek: Tisak Antuna Rotta, 1923.
Sastanak prosvjetnih radnika u Osijeku 20. 5. 1923. - Osijek: Tisak Antuna Rotta, 1923.
Hrvat: Monolog. - Osijek, 1925.
Iz prošlosti i sadašnjosti. - Osijek: Tisak Srpske štamparije d.d., 1925.
Đurđice. - Osijek, 1925.
29. 10. 1918. (pjesma) i Tomislav (pjesma): Preštampano iz "Pjesme iz osame" i "Iz prošlosti i svakdašnjosti". - Osijek: L. Friedmanna nasljednik, 1926.
Porivi i zapisci sa sela - povodom 25- god. književnikovanja. Iz prošlosti i sadašnjosti. - Osijek, 1926.
Istina u priči: Iz "Zapisaka sa sela". - Osijek: Tisak Srpske štamparije d.d., 1928.
Kraljević Željoslav. - Osijek: Štampa Srpske štamparije d.d., 1928.
Zlatna ribica. - Osijek, 1928.
Iznad svijeta: Iz Zapisaka sa sela i Poriva, Bilježaka običnih i neobičnih te Aforizama. - Osijek: Tisak Srpske štamparije d.d., 1929.

Bilješke obične i neobične. - Osijek: Tisak Ferde Kittera i Srpske štamparije d.d., 1930.
Zvono u vodi i drugi zapisci sa sela. - Osijek: Tisak Ferde Kittera, 1931.
Izvrještaj Odbora za štampu i propagandu Saveza nastavnika(ca) Građanskih škola Kraljevine Jugoslavije u Beogradu (Za Jubilarni kongres od 3. do 5. 7. 1931.). - Osijek: Tiskara Kitter, 1931.
Miholjčice i valpovčice. - Zagreb, 1932. - (Jeronimska knjižnica; knj. 363).
Učiteljski i drugi epigrami. - Osijek: Tiskara Lechner i Vuksan, 1935.
40- godišnjica rada hrvatskog fresko slikara Ive Volarića Šišulje u Baški. - Osijek: Frankova tiskara, 1937.
Na uspomenu 15. 8. 1938. Lasinji. - Osijek: Tiskara B. Franka, 1938.
Škice i zapisci. - Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica; kolo 19, knj. 94).

Antun MATASOVIĆ

Cvijet pod staklom. Dvije duše. - Požega: Nakl. piščeva, 1921.
Slavončice: Pripovijetke slavonskog sela. - Zagreb: Hrv. knjiž. društvo Sv. Jeronima, (1926.). - (Jeronimska knjižnica; knj. 220)
Lijepa naša: Gluma u jednom činu o postanku hrvatske himne. - Zagreb; Hrv. knjiž. društvo Sv. Jeronima, 1936. - (Knjižnica društvene pozornice; sv.15)
Daj da dođe kraljevstvo Tvoje. Gluma o mučeničkoj smrti bl. Nikole Tavelića. - Zagreb; Hrv. knjiž. društvo Sv. Jeronima, 1939. - (Knjižnica društvene pozornice; sv. 17)
Bartol i Bara. - Zagreb: Hrv. knjiž. društvo Sv. Jeronima, 1939. - (Knjižnica dobrih romana; kolo 21, knj. 83)
Za kruh svagdanji. - Zagreb: Hrv. knjiž. društvo Sv. Jeronima, 1940. - (Knjižnica dobrih romana; kolo 23, knj. 89)
Pred život: Roman. - Zagreb: Hrv. knjiž. društvo Sv. Jeronima, 1940. - (Knjižnica dobrih romana; kolo 23, knj. 90)

Miroslav FELDMAN

Iza sunca. - Zagreb: Vereš i drugovi, 1920.
Arhipelag snova. - Sarajevo, 1927.
Vožnja. - (s.l.) 1927.
Zec. - Zagreb: Hrvatska revija, 1932.
Profesor Žič. - (s.l.) 1934.
Srna. - (s.l.) 1936.
Ratna lirika. - Zagreb, 1936.
U pozadini. - (s.l.) 1939.

Iz mraka. - Sarajevo: Svjetlost, 1946.
Doći će dan. - Karlovac: Gradski odbor Narodne fronte, 1947.
U pozadini. - Zagreb: Glas rada, 1951.
Pjesme. - Zagreb: Zora, 1955.
Tri drame (Zec, U pozadini, Iz mraka). - Zagreb: Matica hrvatska, 1955.
Pitat će kako je bilo. - Zagreb: Naprijed, 1959.
Izabrane pjesme. - Zagreb: Matica hrvatska, 1964.
Drame. - Zagreb: Naprijed, 1964.
Pjesme i drame.// Miroslav Feldman, Ante Cetineo./ Pjesme i drame. Laste nad uvalom. - Zagreb: Matica hrvatska (etc), 1965. - (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 104)
Drame. - Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica; kolo 3., knj. 12)

Josip CAZI

Pjesme borbe, 1951.
Jaram i tamnica, 1969.

Mirko JIRSAK

Pjesme. - Osijek: (vlastita naklada), 1928.
Lice za oknom. - Zagreb: (vlastita naklada), 1933.
Sa ruba ravnice. - Osijek: (vlastita naklada), 1953.
Most. - Zagreb: Lykos, 1962. - (Mala biblioteka poezije; knj. 47)
Karneval cvrčaka. - Osijek: Revija, 1974. - (Biblioteka Revije; knj. 4)
Sadra i pijesak. - Zagreb: Književni klub Dubrava, 1981.
Izabrana djela.// Mirko Jirsak (et al.). - Zagreb: Matica hrvatska 1987. - (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 173)

Marijan MATIJAŠEVIĆ

I licu gnjevnom: Suvremeni pogledi. - Slavonski Brod, 1936.
Nemir samoće. - Zagreb: Vlastita naklada, 1941.
U brodolomu. - Zagreb: HIBZ, 1944. - (Suvremeni hrvatski pisci)
Izabrana djela. - Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica; kolo 11, knj. 53)
Aljmaš // KOLO, 1998, 8, 4, str. 165- 180.

Ante JAKŠIĆ

Biserni derdan. - 1931.
U dolini zaborava. - 1936.
Marija. - Zagreb, 1936.
Zov proljeća i mladosti. - 1938.
Pod sapetim krilima. - Tuzla, 1941.
Šana se udaje. - 1943.
Maturant. - Osijek: Naklada G. Kopunović, 1943.
Pod teretom ljubavi. - 1944.
Torba. - 1952.
Osam vrabaca. - 1952.
Žetva u dolini. - 1952.
Elegije. - Subotica: Novinsko izdavačko poduzeće Minerva, 1954.
Hod pod zvijezdama. - Subotica: (vlastita naklada), 1955.
Osamljeni mostovi. - Zagreb: (vlastita naklada), 1962.
Pred vratima tišine. - 1963.
Pjesme o sinu čovječjem. - 1965.
Povratak u djetinjstvo. - 1968.
Neugasivi plamen. - Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1969.
Ucjena. - 1970.
Pod pješčanim satom. - 1975.
Molitve pod zvijezdama. - Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1979.

SRETNE ULICE (1950.-2000.)

Priča o gradu, treća

Književno-kulturna dinamika grada od sredine stoljeća pa do posljednjih njegovih godina vrlo je intenzivna i živa. Već od 1952. godine na sceni HNK djeluje balet (raspušten 1963. godine kada je odigran na istome prostoru glembajevski ciklus), a prvi poslijeratni časopis za kulturna i društvena pitanja *Slavonija danas* počeo je u Osijeku izlaziti 1954. godine, na njegovim stranicama čitaju se i književni, kazališni i likovni prikazi. Pokretač i izdavač časopisa je Klub kulturnih radnika u Osijeku, glavni i odgovorni urednici su Lav Grisogono i Branko Mešeg. Iste godine na pozornici Hrvatskoga narodnoga kazališta izvedena je predstava Marijana Matkovića *Na kraju puta*. Godinu dana kasnije (1955.) pojavljuje se prvi periodik *Mi* koji se određuje kao književni časopis čiji je pokretač i izdavač osječka Podružnica Društva radnika pisaca Hrvatske s glavnim i odgovornim urednikom Sašom Benčekom. *Glorija* Ranka Marinkovića igrana je 1956. godine. 1961. godine ustanovljena je Gradska knjižnica privilegija dobijanja obaveznog primjerka knjiga objelodanjenih kod hrvatskih nakladnika. Iste godine osnovan je i Pododbor Matice hrvatske Osijek (taj će naziv 1966. biti zamijenjen nazivom Ogranak MH, 1998. udrugom MH). Tada počinje izlaziti i časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja *Revija*. Za *Reviju* se može s pravom reći da je ona prvi osječki časopis koji je prestao biti regionalan (od vremena njegova drugoga broja kada je urednik postao Ive Mažuran). Ive Mažuran 1962. objelodanjuje knjigu *Srednjovjekovni Osijek* (1993. *Stanovništvo i vlastelinstvo u Slavoniji 1736. godine*, a knjigu *Srednjovjekovni i turski Osijek* 1994.). Samo četiri godine nakon toga nakladnička dinamika Osijeka intenzivira se budući da te 1965. godine počinje izlaziti časopis *Kazalište* s glavnim urednikom Ljubomirom Stanojevićem, a Arhiv u Osijeku započinje izdavačku djelatnost objavljivanjem niza knjiga pod naslovom *Grada za historiju Osijeka i Slavonije*. Osječki *Miniteatar* počinje s radom 1968. godine (do 1981.), a razvio se na trgovima (repertoarnim i estetskim) *Ekperimentalne scene* Tribine mladih (1962.) i Male scene *Centra za kulturu* (1967.). *Revija* izlazi kao jedan od projekata Izdavačkog centra *Revija* koja 1972. počinje objavljivati i časopis *Maslačak* (i biblioteku *Vrbaci* u kojoj se objelodanjuju prve knjige mladih autora). Tijekom šezdesetih u Galeriji likovnih umjetnosti postavljeno je nekoliko izložbi slikara iz Zagreba, npr. Ede Murtića, Ivana Lovrenčića, Mladena Veže. Galerija likov-

nih umjetnosti postavila je stalan postav retrospektive Adolfa Waldingera 1968. godine, Huga C. Hotzendorfa 1970., a otvorila je vrata i osječkim slikarima. Svakako jedan od najvažnijih kulturnih poduhvata u likovnosti grada od sredine šezdesetih do danas jest izložba *Bienalle Slavonaca* s idejom predstavljanja slikarstva i kiparstva u Slavoniji, ali i Slavonaca u zemlji i inozemstvu, a od 1981. godine uz slikarstvo, kiparstvo i grafiku bienalno se izmjenjuje arhitektura i primijenjena umjetnost (V. Kusik). U prijelomnim povijesnim i kulturnim trenucima upriličuje se u HNK praizvedba drame K. Novosela *Janus Panonnius* 11. 11. 1970. godine, odnosno njegova opera utemeljitelj je festivala Komorne glazbe i baleta *Analla* 1970. godine. Kao izraz ironijskoga stava prema slikarskom pasatizmu i tradicionalizmu te kulturnoj učmalosti i nerazumijevanju novoga, 1977. godine dva slikara i jedan kipar Josip Alebić, Branimir D. Kusik i Marijan Sušac u središtu grada boje stablo u bijelo. Njihova gesta protiv nazvana je projekt *Bijelo drvo*. Osamdesetih godina hrvatskome dizajnu prilog je dao i Osječanin Predrag Došen specifičnim naglaskom na ulogu fotografije u promotivnim materijalima značajno doprinoseći na taj način profiliranju kvalitete tržišne komunikacije (F. Vukić). 1978. godine u Osijeku Danica Pinterović objelodanjuje knjigu *Mursa i njeno područje u antičko doba*. Tijekom osamdesetih osim časopisa Izdavački centar *Revija* nakladnik je i dviju biblioteka koje su također okupile i autore izvan Slavonije. Riječ je o Biblioteci *Revija* koja objelodanjuje recentnu prozu i poeziju i o *Maloj teorijskoj biblioteci* koja prati suvremena kulturološkijska, književnopovijesna i književnoteorijska znanstvena istraživanja. U Studentskom centru istih godina vrlo je bučna postmoderna književna scena. U organizaciji Pedagoškog fakulteta, Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU Zagreb i HNK Osijek godine 1990. utemeljuje se znanstveni skup *Krležini dani*, a iste godine Ivan Faktor, umjetnik različitih medijalnih interesa i izraza, u Centru mladih predstavlja se djelom *Requiem*.

Osječko kazalište uništeno je 16. studenoga 1991. godine, a obnovljeno 27. prosinca 1997. i tim je povodom izvedena scenska slika *Slavonski preporod* Stanislava Marijanovića. 1991. godine dolazi do preimenovanja časopisa *Revija* u *Književna revija* (glavni urednik Josip Cvenić) što koncepciju časopisa usmjerava suvremenim književnim temama. Od 1979. do 1991. izlazi studentski časopis za književnost i kulturu studenata PF Osijek *Rijek*, a 1994. godine počinje s izlaženjem novi studentski časopis za književnost *Aleph*. 1996. godine Ogranak MH pokreće knjižnicu *Neotradicija* koja je već od 1991. stalno mjesto časopisa *Književna revija*, a knjižnim nizovima pokazuje osjetljivost prema književnim pretapanjima baštinskoga i suvremenoga književnoga teksta. Isti izdavač 1998. godine usustavljuje biblioteku *Subjekt*.

Likovni život postojao je i tijekom Domovinskoga rata. Marijan Sušac rat tematizira u djelu *Otisak granate* (1991.), kao i 1994. godine radeći apstraktne crteže koje imenuje *Sjećanje na Baranju 24. 12. 1991.*

U Osijeku u drugoj polovini dvadesetoga stoljeća pišu: Pavle Blažek, Milivoj Polić, Saša Benček, Dragan Mucić, Jasna Melvinger, Zvonko Maković, Duško Maričić, Goran Rem, Delimir Rešicki, Denis Ostrošić, Romeo Mihaljević, Theresia Moho, Fabijan Šovagović, Anto Gardaš, Predrag Jirsak, Stjepan Čuić, Stjepan Tomaš, Ivica Vrkić, Nikola Đuretić, Josip Cvenić, Branislav Krivokapić, Zlatko Krilić, Vjekoslav Boban, Julijana Matanović, Žarko Milenić.

Pripovijest o autorima, treća

Vilma Vukelić (1880.-1956.) Osječanica koja je 1950-ih godina napisala nekoliko romana na njemačkom jeziku. Tek 1994. godine objelodanjuje se prva knjiga Vilme Vukelić na hrvatskom jeziku u prijevodu Vlade Obada. Riječ je o memoarskim zapisima *Tragovi prošlosti*. Tri godine kasnije objelodanjen je i roman *U stiješnjanim granicama*. Žanrovski njezine knjige pripadaju autobiografskoj prozi koja je obilježila devedesete godine hrvatske književnosti.

Theresia Moho (1928.) slavonska folksdojčerica u svome prvom romanu naslovljenom *Marijanci* (1998.) iznosi autobiografsku priču kroz koju se prisjeća vremena odrastanja u hrvatsko-njemačkom selu nedaleko od Osijeka.

Bogdan Mesinger (1930.) Počanin podrijetlom, pjesnik, književnik, feljtonist, generacijski uklopljen u krugovaški projekt proze, premda piše na tragovima razlogaške poetike, te "mladu prozu". Opisi atmosfere u njegovim prozama potpuno odgovaraju jednom osjetljivom egzistencijalnom stanju projiciranom kroz ispraznost životnog konteksta.

Pavle Blažek (1930. - 1988.), (pseudonim Martin Varzić, Satyr, B. P.), autor kazališnih kritika, dramskih tekstova, književnopovijesnih radova, pjesama, svoj je životni radni vijek usmjeravao prema svekolikom stvaranju i oplemenjivanju kulturnoga života u gradu u kojemu je dugi niz godina radio kao ravnatelj Gradske i sveučilišne knjižnice. U poeziji (*Vez zemlje*, 1985., *Okovan šutnjom*, 1989.) uočljiva su dva tematsko-motivska ciklusa: pjesme koje prikazuju izvanjski svijet (prikaz idilične vizije života u Slavoniji) te krug pjesama u kojima lirski subjekt govori o vlastitoj intimi. Blažek je pučki bilježnik slavonske tipičnosti koja odiše punoćom i jedrinom podneblja i života.

Milivoj Polić (1931. - 1993.) novinar, pjesnik i slikar pjesničkom je rječju (*Kibernetika*, 1960., *Prostor šutnje*, 1968., *Južna strana*, 1970., *Školj u ravnici*, 1975.,...) uspio naznačiti slike snage i živosti. Njegova trajna preokupacija u pjesmama je nostalgičan odnos prema zavičaju (rođen je u Kraljevici) kao i strah pred protokom vremena u kojemu živi.

U ranijim pjesmama je konstruktivistično raspoložen, blizak vizualnoj poeziji, a kraćim pjesmama posebno dolazi do izražaja Polićev osjećaj za konkretan, "neposredan prikaz stvari i predmeta pa riječ tada biva izbrušena, puna sjaja i privlačnosti" (A. Gardaš). Rodni kraj i stečeni zavičaj često puta se isprepleću kao mjesta imaginacije i stvarnosti, ali kako se kroz zbirke istraživački mijenja, Polić se sve više okreće gradu u kome živi i ljudima oko sebe.

Saša Benček (1932.-1989.), pjesnik i publicist, pravim imenom Aleksandar Krutz, pjesnik je raznolikih interesa, a prvi je i posljednji osječki bohem. Malo je bilo onih u Osijeku koji su Benčekove pjesme pročitali, a mnogo više onih koji su čuli javno-kavanske tekstove, odnosno nekonvencionalne Benčekove javno - privatne postupke, karakteristične po resko podignutom glasu koji nije predviđao dijalog nego istom duboko povrijeđeni, ali agresivni monolog. Benček objelodanjuje samo u *Reviji*, časopisu i biblioteci *Revija*, i njegova je prva knjiga (*Koje su u meni*, 1974.) jedna od prvih u biblioteci u kojoj će šest godina kasnije objelodaniti i drugu knjigu, naslovljenu *Simfonija snova* (1980.). Pjesme prve zbirke određuju Benčeka najuvjerljivijim osječkim pjesnikom sedamdesetih i one se svojom upravu urbanom slikom (što se čita i u posljednjoj zbirci *Kukurijek*, 1988.) kontekstno zarobljavaju ravnicom.

Dragan Mucić (1932. - 1992.), pjesnik, čije se odčitavanje književnoga i teatrološkoga rada osvjetljava kroz komentatorsko - istraživačko pismo usmjereno na događanja uz osječku kazališnu scenu ili unutar nje, želeći preko i uz nju prići duhu svoga naroda vjerujući da svaki pojedinac neprekidno mora oblikovati i nadograđivati svoj identitet osjećajima odgovornosti i dužnosti prema vlastitoj, slavonskoj, hrvatskoj kulturi i tradiciji. Knjiga *Krleža i Osijek* (1979.) donosi osim pregleda i opisa Krležinih dramskih djela u osječkom kazalištu (*Vučjak*, *U agoniji*, *Gospoda Glembajevi*, *Leda*, *U logoru*), popisa redatelja, scenografa i kostimografa *Krležinih drama* i brojčani uvid u izvedenosti njegovih drama u HNK u Osijeku.

Fabijan Šovagović (1932.) za kojega se može napisati da je i zagrebački student, knjigom vezan uz Vinkovce, glumac i književnik poznat po brojnim kazališnim i filmskim ulogama svoje literarno pismo veže primarno uz prostore zavičajnoga. To su oni prostori u kojima je odrastao i oni kojima se stvaralački uvijek vraća. Nakon utjecajne knjige eseja *Glumčevi zapisi* (1977.) napisao je izuzetni dramski tekst *Sokol ga nije volio* (dramska kronika u dva dijela, 8 slika, s pjevanjem i pucanjem, 1986.).

U putopisnim feljtonima *Divani* (1996.) izložena su zapažanja iskusnoga gledatelja i zaljubljenika u slavonski kraj, stilizirana poput tekstova koje putopisac često izgovara na pozornici.

Anto Gardaš (1938.), vrsan haiku pjesnik, jedan od onih književnika koji su već iznašli stalno mjesto na popisu obavezne lektire u školama, a broj se lektirnih naslova neprekidno povećava. Riječ je, dakle, o vrlo kreativnom, produktivnom i hitrom (pri čemu je brzina samo odraz visokoga stupnja zaljubljenosti u tekst, htijenja da ga književna zbilja intenzivno živi, kao i besprije-korne samodiscipline u pisanju/stvaranju, protkane kreativnošću i maštom) piscu za djecu. Jedan od rijetkih hrvatskih književnika za djecu koji piše i znanstvenu fantastiku za njihov uzrast (*Ljubičasti planet*, 1981. nagrada Grigor Vitez, *Bakreni Petar*, *Izum profesora Leopolda*), knjige iz obiteljskoga života (*Filip, dječak bez imena*), i kriminalističke romane (*Duh u močvari*) te one s povijesnom građom o Slavoniji kao podtekstom iz kojega se kreće u potragu za avanturama (*Miron na tragu Svetoga Grala*). Prevođen na nekoliko jezika.

Uspio je u poznate slavonske melodije upisati neku novu dimenziju sadržajnoga i stilskoga. Njegovi autorski bećarci u dosluhu su s pučkim, narodnim šokačkim pismicama.

Jasna Melvinger (1940.), Petrovaradinčanka, uz Osijek je vezana svojom znanstveno-predavačkom djelatnošću (predavala Suvremeni hrvatski jezik na Pedagoškom fakultetu), pjesnikinja vrlo izražena osjeta za jezik i ludističko iskustvo jezičnoga znaka.

Knjigom *Avans za danas* (1986.) ogleda se u humornom, ironičnom i autoironičnom slikanju svijeta.

Antun Željko Živković (1941.) zbirku poezije *Moli vjetar da nosi tvoje križe* (1998.) objelodanjuje godinu dana nakon recepcijski vrlo uspjele romansirane autobiografije *Za dom - isprijava domoljubnog gurmana* (1997.).

Predrag Jirsak (1941.) u svojoj dvadesetsedmoj godini piše zanimljiv znanstveno-fantastični roman za djecu *Mjesečeva djeca* (1958.) što ujedno označava i početak toga žanra u hrvatskoj književnosti za djecu.

Stjepan Čuić (1945.) kao osječki učenik ulazi u književnost zbirkom proze (*Iza bregova*, 1965.), potom se vrlo zapaženom zbirkom priča *Staljinova slika i druge priče* (1971.) upisuje kao kockica mozaika koja emancipira mladu prozu "kratkoga daha".

Zvonimir Tucak (1945.), posebno zbirkom *Zaustavljena vremena* (1994.) prilazi poetičkoj matrici autora koji tematiziraju prostor (i kroz opise flore i faune podneblja iz kojega piše) i ljude, vodeći računa o poantiranome završetku.

Drago Kekanović (1947.) je svojom književnom i kulturnom djelatnošću više vezan uz Osijek, a kao pripovjedač prvom se zbirkom *Mehanika noći i drugi spisi* (1971.) upisuje u paradigmu fantastičarskoga žanra u hrvatskoj književnosti pokazujući se kao vrsan stilist čije priče vrlo često podsjećaju na pjesme u prozi, što je ponajbolje vidljivo na razini konstrukcije fragmenata, dok se u konstrukciji rečenice primarno koristi lingvostilskim postupcima tzv. stvarnosne proze (V. Visković).

Zvonko Maković (1947.), Budrovčanin, Osječanin, kritičar i esejist, koji objelodanjuje studije i znanstvene radove iz povijesti umjetnosti, a svojim pjesništvom zauzima visoko mjesto u prostoru suvremene hrvatske poezije kao jedan od najznačajnijih i potencijalno najutjecajnijih pjesničkih projekata (*Strah*, 1985., *Prah*, 1992.). Svojim pjesmama istrajava u različitim jezičnim modalitetima postmodernoga nomadizma.

Duško Maričić (1947.), pjesnik, prozaist i esejist, koji se bavi književnom i likovnom kritikom, a od 1975. godine bio je i glavni urednik uglednog osječkog časopisa *Maslačak*. Već svojim prvim knjigama koje objelodanjuje u Osijeku, pokazuje naklonjenost zatvorenim strukturama, paradigmi suvremenih hrvatskih književnih tijekova što dolazi do izražaja i u zbirci pjesama *Slavonski dio pakla* (1990.).

Stjepan Tomaš (1947.) književnik za djecu (*Moljac i noćni čuvar*, *Dobar dan, tata*) i odrasle, lektirski pisac čije su proze prevedene na talijanski, slovački, mađarski i poljski jezik. U proznim je tekstovima uspio ostvariti prepoznatljiv poetički prostor koji se sastoji od utiskivanja ideološkoga diskursa svakodnevlja (*Smrtna ura*, *Srpski Bog Mars*, *Emigranti*) u tekstualnu matricu (vrlo često označenu povijesnim vremenom) preko koje se potom vrlo konkretno izražava o događajima iz zbilje. Posebno je istaknuti zbirku pripovijedaka *Sveti bunar* (1972.) kojom ulazi u književnost predstavljajući se kao zanimljiv i vrsan pripovjedač izuzetno korespondentan s recentnom hrvatskom književnošću. U pričama Tomaš uspijeva udovoljiti zahtjevima fantastičnoga kombiniranja i ogledavanja s književnošću i zbiljom (u kojoj je ona, naravno, obilježena slavonskim tlom), što ga stavlja u red najzapaženijih autora generacije kojoj pripada.

Ivica Vrkić (1947.), pjesnik, satiričar i aforist, koji prvu knjižicu aforizama objelodanjuje 1966. godine, a tridesetak godina poslije objavljuje zbirku priča *Izgubljena vremena* (1995.), *Plava krava* (pjesme za djecu, 1998.).

Nikola Đuretić (1949.), Osječanin koji svojim književnim počecima pripada generaciji fantastičara (zbirka pripovijedaka *Vragolovi*, 1974. i *Vrijeme bijelih dana*, 1978.). Njegov prvi roman *Suze Martina Jesenskog* (1997.) mijenja početnu fantastičarsku paradigmu i nadopisuje se na žanr političkih romana budući da u njemu Đuretić progovara o sudbini hrvatskog intelektualca koji se 1971. pokušao suprotstaviti ideologiji na vlasti.

Drago Hedl (1950.) se kao književnik u kontekst hrvatske književnosti upisao zbirkom priča *Smijeh na kiši* (1969.), a potom i objelodanjujući feljtone, polemike i dramske tekstove. Izrazita jednostavnost izraza protkana upućenošću u društveno-politička zbivanja svakodnevice ono je što karakterizira njegovu publicističku poetičku matricu, a utjecaj upravo toga lakočitljivoga i prepoznatljivoga publicističkoga stila čita se i u njegovim kratkim pričama za djecu (*Zuti vrtuljak*, 1986.).

Ljerka Antonić u *Osječkoj pričaonici* (1995.) zaustavlja duh essekerskoga razgovaranja bilježeći njime i ponekad vješto prikrivenu dušu grada Osijeka, a sve to kroz komentiranje sitnih biografija starih i nešto mladih Osječana.

Ervin Heine u svoje dvije knjige crtica iz povijesti grada na Dravi jednostavna naslova *Priče iz povijesti srednjoeuropskog Osijeka* (1996.) i *Priče iz Zlatnoga vola* (1997.) upisuje povijesne promjene u životu grada odnosno zapisuje istine o običnim ljudima koji u malim, šarmantnim ogovaranjima iznalaze potrebne životne sokove za vlastito svakodnevno egzistiranje.

Đuro Šovagović, Ladimirevčanin, javlja se u slavonskim glasilima reportažama i pričama sa slavonskom tematikom oslikavajući u njima ljudske sudbine tzv. "malih ljudi" širom Slavonije i Baranje, a objelodanjujući ih u dva toma knjige s naslovom *U sedmom nebu* (1994.).

Dario Topić, ratni reporter i prvi urednik Slavonske televizije i potom nekoliko godina glavni urednik slavonsko-baranjskoga dnevnoga glasila *Glas Slavonije*, svoja je medijska iskustva vrlo sofisticiranim, detaljističkim i duhovitim stilom objelodanio u knjizi *Američki medijski blues* (1996.).

Josip Cvenić (1952.), pjesnik, prozaist, urednik knjiga i dugogodišnji urednik časopisa *Književna revija*, tajnik Matice hrvatske Osijek, animator književne i kulturne dinamike u Osijeku, čije su proze prevedene na slovački i mađarski jezik. Cvenić se 1976. godine predstavio zbirkom pjesama *Protumarani zavičaj*, a nakon toga potpuno prelazi u prozne tekstove preko kojih se upisuje u poetičke tijekove suvremene hrvatske književnosti. Prostori kojima egzistencijalno i duhovno pripada mjesta su putem kojih se usustavljuje i u korpus zavičajnih pisaca, a preko njih dolazi i do pripovijednih strategija trenutačno recentnih u nacionalnome korpusu. Stalno mjesto njegovih proza jest motivsko-tematski kompleks vezan uz rijeku Dravu, Donji grad i grad Osijek. Cvenić je, dakle, autor koji svojim pripovjednim strategijama izrazito upozorava na prostor urbanoga kao inicijalnoga iz kojega nastaje tekst što se čita već u prvoj zbirci pripovjedaka *Pričanja Heraklitovog kušača i druga pričanja* (1982.).

Branislav Krivokapić (1952.) osječki dramski pisac (napisao radio - drame *Ljiga* s motivima Divljeg Zapada; *Dosadni, prazni svemir*; *Slučaj Kisprdilov*; *Doktor Egberts protiv Franka Zappe*; komedije *Okovani Slobodan*; *Transilvanski boogie*) i autor zapaženoga, u Gradu o kojemu piše (a piše o Osijeku i njegovim stanovnicima koji obnašaju neke važne kulturne obveze u Muzeju, Arhivu, na fakultetima ili u knjižnicama), romana *Sve zbog Marije* (1982.). Jedan je od književnika koji urbani prostor opisuju, pretvarajući ga u karikaturnu sliku. Vrlo vješt u opažanju i filtriranju najkarakterističnijih osobina onih o kojima piše, Krivokapić se u romanu predstavlja i kao oštar kroničar, pronicljiv kritičar i često puta iznenadujuće sarkastičan moralist.

Zlatko Krilić (1955.) rodeni Osječanin, čije se pripovjedne strategije čitaju od romana koji govore o djetinjstvu i odrastanju (*Prvi sudar*, 1979., *Čudnovata istina*, 1980., *Veliki zavodnik*, 1984.) pa do "pravog" dječjeg krimića, napisanoga na tragu poznatih i priznatih književnika za djecu Kušana i Matošeca (J. Matanović), kao što je *Zagonetno pismo* (1987.).

Vjekoslav Boban (1957.) koji je u Osijeku završio srednju školu da bi se potom u Zagrebu nastavio školovati, tekstualni pjesnik, kratkopričač, dramatičar i romanopisac poetikom stvaranja pokazuje osjetljivost za *Quorumovu* književnu paradigmu što se osim u njegovim pjesmama (zbirke *Orator* 1982. i *Gangamon - Ganglion*, 1985.) čita posebno i u apsurdističkom romanu *Kutija žigica* (1984.) kao i u uspješnijoj zbirci kratkih priča *Jahačica na vjetru* (1996.).

Goran Rem (1958.), pjesnik, kolumnist, književni teoretičar autor osobitog literarnog svjetonazora. Svoje je osobno čitanje književnosti i zbilje objelodanio već 1977. godine (*Zenitva*), a koje na potpuno borgesovski način shvaća da i jezik i poezija imaju svoju osobnu paradigmu koju i iz koje proizvode. Odrastajući u transmedijalnoj kulturi uz (post)strukturalističku, derridijansku teorijsku praksu, teorijskog iskustva čitanja i pisanja teksta, prateći recentne hrvatske pjesnike, Rem 1985. godine objelodanjuje tri zbirke poezije (*Post ili past, Agregacija slova, Jesenji metak*) koje pokazuju jasnu autorovu izdiferenciranost i konceptualnost pisma. *Post ili past* zbirka određuje jaku Removu poziciju u kontekstu postmoderniteta i nove tekstualnosti hrvatskoga pjesništva.

Zdenka Leko (1958.) jedna od autorica (H. Čapo, L. Scheuerman-Hodak) osječkog ženskog pisma ovjerenog zbirkom priča *Čemu sve to*.

Julijana Matanović (1959.) rođena u Gradačcu, Slavonijom živi (Đurđenovac, Vinkovci, Osijek), trenutačno stanuje u Zagrebu, ali svoju pripadnost, posebice Osijeku, upisuje u gotova sva svoja književna i književnoznanstvena djela, kritike i eseje. Osim, dakle, što je priredila zbornik tekstova o hrvatskoj književnosti u Slavoniji tijekom 18. stoljeća *Ključevi raja* (1995.), veliku pozornost čitateljske, kritičarske i medijske javnosti imala je svojom prvom knjigom proza *Zašto sam vam lagala* (1997.) iz koje je nekoliko priča prevedeno na slovački i njemački jezik. Knjiga je satkana od dvanaest (polu)autobiografskih sjećanja do kojih je autorica došla preko prustovskih detalja iz svakodnevnja asocijativnog upućivanja na pojedine trenutke iz njezina djetinjstva, odrastanja i trenutačnoga življenja (*Cipele, Džemper, Josip, Ime...*).

Delimir Rešicki (1960.), književnik, esejist, rock kritičar, najznačajniji pjesnik postmodernoga hrvatskoga pjesništva. Mjesto koje danas zauzima poezija i proza Delimira Rešickog mjesto je poetičkog oslonca mnogih mladih autora prijelaza osamdesetih u devedesete. Takav se status u suvremenoj književnoj recepciji može usporediti s ugledom Slavka Mihalića u šezdesetim, s karizmatičkim statusom poezije Josipa Severa u sedamdesetim te guruovskim utjecajem Branka Maleša na prijelazu sedamdesetih u osamdesete godine. Ukratko Rešicki je, kako se to popularno kaže, kulturni autor. Već pojavljivanjem tijekom 1980-ih Rešicki u svojim pjesmama pokazuje izniman osjećaj za spajanje fluidne blagosti i intenzivne, gotovo tragične tamnosti. Taj će susret tamnoga i intenzivnoga s blagošću utjeloviti poetiku prve Rešickijeve zbirke pjesama, naslovljene *Gnomi* (1985.). Iste godine Rešicki objelodani i tekstualnu potragu *Tišina*, u kojoj se igra ljubavi, smrti, djetinjstva, mladosti, dade prepoznati kao jedno od rijetkih mjesta u književnosti osamdesetih na kojemu se pohranjuju i tragovi A. B. Šimića i rock & rolla i razlogaške fenomenologije. Posebnu pozornost izazvala je zbirka *Sretne ulice* (1987.), nakon koje je uslijedio već spomenuti niz odgovora drugih autora na snažnu intermedijalnu vrpču koju je nudila ta knjiga.

Žarko Milenić (1961.), književnik i književni kritičar koji živi u Osijeku, javlja se u biblioteci Branka Čegeca Meandar. Kroz svoja je dva posljednja romana (*Pojela ih kiša*, 1995. i *Preludij*, 1997.) ispisao mozaik življenja u malim gradovima koje nastanjuju jednostavni, obični ljudi sa svojim životnim sudbinama.

Denis Ostrošić (1967.), rođeni Đurđevčanin koji živi u Slatini, ali je jedan dio svoga života – studiranja kroatistike, proveo u Osijeku. Ostrošić energetski i jezično kreativan duh upisuje u zbirku pjesama *Iza trepavica* (1997.) predstavljajući se u njoj kao postmoderni autor.

Romeo Mihaljević (1971.) pjesnik, koji se svojim poetskim pismom (*Andeoska konverzacija*, 1997.) upisao u postmodernu paradigmu hrvatskoga pjesništva, posebice onih pjesnika koji su

svoje poetičke modele iznjedrili iz projekta *Quorum* pa su kao takvi i bili nazivani *Quorumašima*, a koji su fascinirani intertekstualnim ili pak intermedijalnim ludizmom.

Osim spomenutih, književno su kraće ili duže vrijeme djelatni u Osijeku, od 1951. do 2000. i sljedeći autori: Divna Zečević, Antun Zrnčić, Dejan Rebić, Latinka Golić, Marija Galić, Kruna First Medić, Marija Seginj Došen, Nikola Strajnić, Antun Šimunić, Lujo Medvidović, Tatjana Lukić, Hilda Čapo, Nena Smiljanić, Zdenka Leko, Zdravko Čuljak, Lydia Scheuermann Hodak, Željko Bosanac, Anđelko Mrkonjić, Dražen Stojčić, Josip Jakov Planinić, Ruža Zubac Ištuk, i drugi.

Značajnije se u žanrovskom prostoru ratnoga pisma objelodanjuju i sljedeći autori: Tea Gikić, Kornelija Pandžić, Davor Špišić, Ivan Kiefer Helin, Bogdan Mesinger, Tomislav Mišir, Zlatko Kramarić.

Tekstuarij, treći

Vilma VUKELIĆ

Izvršno vođena priča, spretno oblikovani dijalozi te vjerodostojna slika jednoga prohujaloga vremena u Osijeku prozu Vilme Vukelić određuju vrijednim prilogom osječkog književnog mozaika.

TRAGOVI PROŠLOSTI

Krajem osamdesetih godina otpočeo je društveni uspon mojega oca. Napustio je trgovinu tekstilom i preuzeo zastupništvo Osiguravajućeg društva "Franco - Hongroise". Pored toga se bavio gospodarstvenim pitanjima, objavljivao članke u domaćim i budimpeštanskim listovima i slovio na području ekonomije kao jedan od najboljih stručnjaka u zemlji. Angažirao se i pri osnivanju novih tvrtki i podržavao napredne inicijative, kao npr. godine 1885. uvedeni "konjski tramvaj", koji je zamijenio tromi omnibus (ali je trebao skoro isto toliko vremena da iz Gornjega stigne u Donji grad). Osnovao je tvornicu stakla, parno kupatilo "Diana", mlin "Union" i sjedio u njihovim upravama. Postao je predsjednik Trgovačkog i tajnik "Casino" - udruženja, prvo zamjenik predsjednika, a potom i predsjednik Privredne i trgovačke komore za Slavoniju. Bijaše ugodne vanjštine, stasit, simpatična okrugla lica, nadaleko poznat govornik, odijevao se vrlo brižljivo i s ukusom i općenito nastojao da o sebi stvori dobar dojam. Postizao je to ponajprije svojom osobitom ljubaznošću, koja nije počivala samo na vanjskoj formi nego u istinskoj dobroti i toplom zanimanju za ljudske težnje i sudbine. Govorio je biranim i njegovanim njemačkim jezikom koji je usvojio za vrijeme studija u Beču. U službenim govorima i pri pisanju upotrebljavao je retoričke figure, ukrasne slike, pridjeve i usporedbe. Sklapao je duge i složene rečenice, ali one nikada nisu bile nejasne. Stvari koje su se mogle iskazati jednostavnije on je izricao biranim riječima kojima je često nedostajala neposrednost i koje su djelovale kao namjerne parafraze. Bio je to tipičan način izražavanja onih koji žive na jezičnoj granici, koji su jezik u prvom redu naučili iz knjiga i kojima je čisti ton materinjskoga jezika zauvijek ostao nedostupan.

Mađarskim je govorio iskidano i s naporom, jer njegov je rodni grad Mohač prije imao srpsko i švapsko negoli mađarsko autohtono stanovništvo. Od sva tri jezika naučio je ponešto, ali nijedan temeljito. U Beču je napokon izučio pravi njemački i zato se držao literarnih izraza, smatrajući ih otmjenijim i ljepšim od uobičajenog njemačkog bečkih kavana. Svoj govorni stil preuzeo je iz školske lektire, različitih knjiga i brošura, a prije svega iz mnogo čitanog lista "Neue Freie Pres-

se", na kome je čitava generacija austrijskoga srednjeg staleža izgradila ne samo političko mišljenje i literarni ukus nego i svoj manje ili više bombastičan stil.

Na učestalim javnim manifestacijama - u Komori, u Trgovačkom udruženju i "Casinu" - otac je bio prisiljen držati govore na njemačkom. Poslije se komentiralo kako je bio govornik velike nadarenosti, dok je on sam duboko žalio što ne može govoriti jezikom zemlje u kojoj živi. Jedno je vrijeme kod odvjetničkoga pripravnika dr. Levinskoga uzimao privatne sate hrvatskoga, ali nikada nije stigao dalje od početnih osnova. Posebne teškoće pričinjavala mu je deklinacija s njezinih sedam padeža. No čitao je tada, čega se jasno sjećam, Mažuranićev ep *Smrt Smail - age Čengića* i on ga se duboko dojmio, pa me nekoliko godina kasnije poticao da ga prevedem na njemački. Poslije su mi govorili da sam naslijedila dobar stil svojega oca, što se, naravno, odnosilo na njemački, i to isključivo na vanjsku formu. Stil ipak nije nešto izvanjsko, nego način kako se vanjski dojmovi prestrukturiraju u psihi, te postaju iskazi koji bi i u drugih trebali stvoriti odgovarajuće predodžbe. A ja vjerujem da sam u tome postigla više od svoga oca.

U njegovo vrijeme optimizam je bio takoreći obvezatan. Ljudi su načelno izbjegavali da stvari produbljuju, jer iz svakog produbljivanja proizlazili su novi sukobi. Držali su se radije lako shvatljivih shema i bili zadovoljni ako bi računski predložak riješili bez ostatka. Ali mi, koji smo kao mladi ljudi zakoračili u novo stoljeće, bili smo kritički nastrojeni i to nas je brzo dovelo u sukob s usvojenim mišljenjima. Evolucionistička teorija nama je otvorila nove putove. Živjeli smo u doba izrazitoga individualizma, koji se posebno očitovao u djelima Ibsena i Strindberga. Već na prijelazu stoljeća prikupili smo prve spoznaje o znanstvenom socijalizmu, ili preciznije - o određenim njegovim, manje ili više utopijskim ograncima. Mi smo bili skeptični, kritični i ni približno zadovoljni kao naši stari koji su se ograničavali na ono što im je bilo ponuđeno. A u zabitom provincijskom gradiću poput Osijeka to su bile beznačajne malenkosti. Tamo nije bilo ničega što bi moglo ponijeti čovjekov duh. Nije bilo istinskih dojmova o prirodi, umjetničkih doživljaja, ni historijskih reminiscencija. Nije bilo arhitektonskih spomenika iz proteklih stoljeća osim stare tvrđave iz turskoga doba, zahvaćene propadanjem, koja se uskoro preobrazila u crno-žutu habsburšku vjarnu; nije bilo crkava prepoznatljivo staroga stila, spomenika, galerije slika i muzeja, čak ni najskromnijega dokumenta koji bi svjedočio o umjetnički osmišljenoj prošlosti. Nije bilo ničega što bi podsjećalo na neku borbu, na iznenađni uzlet ili tragični poraz. Nedostajalo je čak i prisne povezanosti s prirodnim okolišem, koji inače karakterizira život na selu i u manjim gradovima. Lako stečeno blagostanje nije se ovdje pokazalo poticajnim za buđenje vitalnosti duha, prije bi se reklo da ga je ono kočilo. Najteže je bilo što nije bilo duhovno snažnih pojedinaca, koji bi omogućili poticajnu razmjenu ideja. Dok su Zagreb i

pojedini susjedni gradovi, poput Varaždina i Karlovca, bili zahvaćeni ilirskim pokretom koji je razdrmao duhove i ljude nadahnuo višim ambicijama, podario im svijest o njihovoj nacionalnoj osobnosti i ljubav prema vlastitom jeziku, u Osijeku se od svega toga ništa nije osjetilo. U njemu je ton življenja određivao švapski element. A i to esekersko švapstvo otcijepilo se u toku dva stoljeća od svojih iskonskih izvorišta, degeneriralo i začahurilo se u svojoj posebnosti. Manje se to odnosilo na okolno seosko stanovništvo, koje se držalo starih narodnih običaja, njegovalo pradjedovski jezik i odijevalo se u tradicionalne nošnje, nego li u gradu čiji su stanovnici podlegli utjecaju općenjemačkoga elementa, koji je pak sa svoje strane bio izložen brojnim tuđinskim utjecajima. Nijemci su se ipak smatrali višom rasom, zauzimali većinu ključnih položaja, počevši od gradonačelnika pa sve do gradskoga pandura, bili k tome ojačani austrijskim časničkim zborom - Štajercima, Tirolcima, sudetskim Nijemcima i Bečanima koji su obično godinama ostajali u gradu, tu se poženili i osjećali gospodarima situacije.

Osječani 19. stoljeća nisu bili zbiljski reakcionarni, ali nisu bili ni napredni, već politički posve ravnodušni. Tako se dogodilo da je godine 1848. Osijek bio jedini grad koji se nije odazvao pozivu bana Jelačića, ali ne zato što bi se Osječani identificirali s mađarskom revolucijom, nego jer su željeli sačuvati svoj mir. Pustili su Mađare da bez borbe uđu u grad i sjedili kod kuće pored tople peći, dok su drugi za neke manje ili više opravdane ideale gubili svoje živote na jednoj ili drugoj strani Drave. U sedamdesetim, osamdesetim i devedesetim godinama entuzijazam je u gradu bio nepoznata osobina. Ljudi su se držali poslovice: "Košulja je bliža od kaputa" i za tuđe poslove brinuli se samo ako bi oni pružali zgodne teme za ćaskanje. Ljudi, koji su u mladosti još slijedili neke ideje i pokazivali dozu častoljublja koja se izdizala iznad opće razine, morali su u takvoj okolini brzo utonuti u prosječnost, ili bi bili odgurnuti na sporedni kolosijek, postajali bi čudaci, samotnjaci i fantasti. Srljali su za fantomima, junačili se na drvenim konjčićima ili se predavali nekoj strasti: skupljali marke i štapove za šetnje, igrali šah i tarok, odavali se piću, tražili rupe u zakonu ili se parničili, izživljavali preobilje energije na neznatnim objektima, mučili sebe i druge svojim fiksnim idejama... ili bi se napokon smirili, obrađivali svoj djelić vrta i prepuštali svojoj djeci da glavom nasrću na zid, koji se nije dalo niti probiti niti zaobići.

Jer prokletstvo je maloga grada u tome što je nemoguće pobjeći iz njegova začarana kruga. Posebice je to vrijedilo u Osijeku, gdje se siromaštvu ideja pridružila nadasve bogata trpeza. Čovjek samim rođenjem nije predodređen ni za junaka ni za mučenika. Pa čemu se onda boriti, pitali su se Osječani tih godina, kada život sam od sebe protječe bez ikakvih problema? Čovjek zarađuje svoj novac bez velika truda i na stolu svakodnevno nalazi birana jela: pečene i pržene

piliće, tuste dunavske šarane, patke i guske, kobasice i šunke, bogato punjene i začinjene sarme, okruglice, savijače i pokladnice, a nakon svega još i svježe otočeno šeperovo pivo; svečeri partija karata u otmjenom "Casinu" ili makar u nekoj krčmi na periferiji gdje se čovjek potajno može prepustiti poroku, bez obzira na to što kod svoje kuće, već prema osobnim sklonostima, glumi uzorna supruga ili maloga obiteljskoga tiranina.

Svaki pravi Osječanin, koji je to sebi mogao priuštiti, ponosno je pred sobom nosio pozamašan trbuh i ljeti bi otputovao, ukoliko su sredstva dostajala, u Marienbad da se oslobodi suvišnih kilograma. Odveć plodna i bogata bijaše ta slavonska ravnica, izdašno natapana vodama, iz nepreglednih trččaka polijetala velika jata divljih pataka i gusaka, odveć pitko i lagano bijaše vino iz obližnje Baranje i Fruške gore, život u ljupkim švapskim selima preobilan debelim vrhnjem, maslacem, sirom i bijelom pogačom, a sočne i slatke bile su jabuke, lubenice, grožđe, breskve i kruške koje su seljaci sjeseni iznosili na tržnicu. A gdje nema velikih briga, tamo nema ni velikih misli.

U dvama posljednjim desetljećima 19. stoljeća živjelo je tako otprilike osamdesetak postotaka dobrodušnih Esekera, dok je preostalih dvadesetak bilo daleko ispod te razine. U posljednju skupinu pripadalo je npr. i troje osječkih prosjaka, a njih je poznavalo svako dijete. Jedan bijaše stari sjedokosi Ciganin, s jednom nogom i jednom štakom, koju je znao tako vješto koristiti kao da se priprema za trke. Drugi je bio mlad, ali također bez jedne noge. Dok je prvi junački koračao naokolo, drugome proteza bijaše prekratka za nekoliko centimetara, tako da je jako šepesao. "Baba Pućpuruč" bijaše treća, budalasta i vječito pijana starica, za kojom su djeca trčala hrpimice i galamila "Fuj, fuj, baba Pućpuruč!", našto bi se ona ražestila, djecu zasula bujicom nepristojnih riječi, vijala ih svojim štapom dok se djeca ne bi uz smijeh raspršila.

I inače bijaše u Podravini podosta kavgadžija, pijandura i vjetrogonja bez stalnih primanja. Među njima bi se povremeno našlo i nekoliko lopova, provalnika i ubojica, tako da se život ni tamo nije odvijao baš kao pastirska idila. Bilo je uvijek onih koji su remetili mir, skretali sa zacrtana puta, stavljali previše paprike u fiš - paprikaš pa je dolazilo do tučnjava po krčmama i do razbijenih glava. Zapodijevane su ostavinske svade radi nekog starog sjenika, klaftera zemlje ili krave. Grabile bi se sjekire, planuli bi krovovi. Na periferiji je bilo i nekoliko pravih lopovskih jazbina, sastajališta kradljivaca i njihovih jataka, kao npr. ozloglašena krčma "Palilula" na putu iz Retfale u seoce Kravice, ili "Chingi - lingi - csarda" gdje se noću okupljalo mnoštvo svakojakih propalica, ukratko bijaše to pravo pravcato podzemlje usred osječke poslovične miroljubivosti. Lokalne novine sadržavale su uzbudljive rubrike koje su takve teme obrađivale uz obilato korištenje humora i lokalnoga kolorita. Svake je godine bilo nekoliko lijepih pro-

cesa, kamo je publika hrlila kao na opernu premijeru. Osim sitnih prijestupnika, koje se za male pare moglo unajmiti za piljenje drva i koji su se u pratnji jednoga jedinoga redara spokojno vukli ulicama, u Tvrdi je bilo i političkih zatočenika koji su, izbrijanih glava, posivjelih lica i u sivoj zatvorskoj odjeći, pobuđivali zebnju. Ali "velike zvjerke", o kojima su izvještavale novine, bilo je moguće vidjeti tek dvaput: onoga dana kad su osuđeni i još jednom, u ranu zoru, kada su ih sprovodili u dvorište Županijske palače da bi ih tamo objesili. To čisto, popločeno dvorište odavalo je inače dojam prave idile. Mjestimično je rasla zelena tratina, a duž zidova širili se grmovi bazga i jorgovana koji bi se sproljeća osuli krupnim cvjetovima i zanosno mirisali. S njihovih grana pjevao je slavuj, ne mareći za ono što se tamo događa. Mi smo stanovali samo tri kuće dalje i zato sam svakodnevno prolazila pored toga dvorišta. Događalo bi se da bih povremeno provirivala kroz kapiju i na tratini ugledala sinoć podignuta vješala na kojima će nekoliko sati kasnije netko biti obješen. Pomisao na to užasno me mučila. Nisam mogla vjerovati da ljudi imaju pravo da druga ljudska bića osuđuju na smrt, hladnokrvno, pozivajući se na ugled vlastite neporočnosti i jednoga zakona koji su ljudi načinili za ljude. Ni danas u to ne vjerujem.

(1994.)

Pavle BLAŽEK

Detalji iz gradskog prostora tematske su jezgre iz kojih Blažek niže stihove ispisujući gotove prepoznatljive osječke slike.

OSJEČKA ZVONA

Podne je sunčano ušlo u moje tijelo,
Na dravskoj obali slušam otkucaj zvona,
O, daleki dani, u duši mi je sve bijelo,
U samoći samujem ispod plavoga nebosklona.

Plava kupola neba u smiraju žarka ljeta,
Lagani lahor smireno uranja u moje tijelo,
U daljinama se razaznaje boja suncokreta,
I sve što je bilo vrijeme je raznijelo.

Zvone otmjena zvona sa tornja Svetog Antuna,
Ljetni je dan punoće i grad mi je kao brat,
Duša je moga bića neke dobrote čudne puna,
Drava polako romoni i odlazi u nepovrat.

(1989.)

KREŽMA U NOĆI

Tamo gdje šuti mala snena breza
U srcu grada što je sličan priči,
Kada se Mjesec utka poput veza,
U prostore ove stignu vjetrići.

Jesenski vjetar violinu takne,
Tiha se svirka u ponoć javi,
Gudalo samo tada se makne,
Oživi breza što tišinu slavi.

Tad dječak sneni s postolja krene
Ulicom pustom mojega grada,
U Tvrdi zađe i njene sjene
Svirkom nas bude ko dobra nada.

Zašuti pjesma, mir i tišina,
I svaki kutak ponovo sniva,
Lice dječaka ko mjesečina
U toj samoći tužnije biva.

U mome gradu u zoru novu,
Trgovi dragi opet ožive,
I nitko ne zna za šetnju ovu
Što je skrivaju ulice sive...

(1989.)

Milivoj POLIĆ

Urbana matrica isprepleće se u Polićevim pjesmama kao prostor imaginacije i stvarnosti, ali kako lirski subjekt sazrijeva urbanost postaje sve zgusnutija i prisutnija te postaje isključiva tema poetskog izraza.

OKRENUT GRADU U SVITANJE

Sada sam opet tu nakon duga izbivanja.
Došao sam izdaleka gdje su me bile odvele želje
iznikle iz mojih snova.

Sada sam opet tu na pragu svoga grada
krepak i slobodan.

Slobodan od snova i čežnji za daljinama.

Miran i odlučan.

Sada sam siguran:

ovdje je moja snaga, moja sadašnjost i moje
sutra.

Okrenut gradu u svitanje slušam srce koje
kuca ravnomjerno i jednostavno.

Sada sam tu.

(1974.)

Dragan MUCIĆ

Lokaliteti koje bilježi pjesmama neposredno su transponirani obrisi intime, pa je slikanje grada, ravnice te seoskih kontura uvijek funkcionalizirano u prva osnovna osjećajna i retorično jednostavna samopropitivanja.

GRAD

Vesla grad. Na talasima vremena.
Pod nevidljivom rukom kormilara.
Vesla grad. Prema suncu. Visoko.
U širokom moru ravnice. U bregovima sunca.
Grad s bezbrojnim jarbolima antena
iznad vitkih nebodera.
Grad s plućima parkova
ponad mutne rijeke.
Vesla grad. Vesla.
U suncu. Na suncu. K suncu.
U susret stoljećima.

(1970.)

Saša BENČEK

Gradska duhovna matrica vezni je tekst Benčekovih pjesama koja se nije slučajno nego čulno kretala rutinskom subjektnom samoćom. U impresionistične stihove vrlo je jasno upisao brojne tragove jednog uistinu osjetljivog grada. Matijašević - Benešić - Benček - Rešicki...

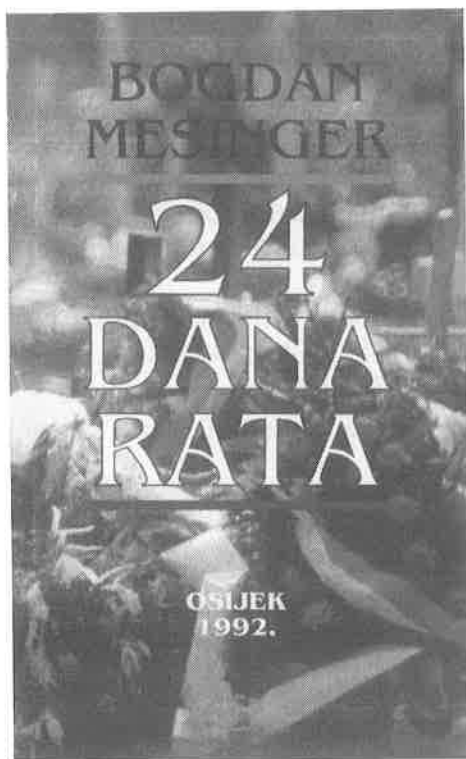
PARKOVI

Volim parkove
što kasno dozrijevaju mirom,
i hlad,
i sjene što stasaju
sa padom sunca,
i šute,
ne govore
niti se glasaju...
A sunce teče kraj parkova tokom svile
i meko dodiruju jedrine djevojačke,
sve dok se ne bi skrile
u čipkaste intime mraka...
Parkovi mirisni od djevojaka
i bučni
u smijehu njihovih dana,
i aleje u škripi koraka
blize ulicama...
Velike oči svjetiljaka
vise
u šuštanju lišća
sa svojim mrtvim pogledima
na pješaka...
Parkovi bogati krošnjama
ruše se
hladom na klupe,
tim tvrdim posteljama
pijanca od jučer
koji preziru sutra,

zatvorene prostore
i kuće...

Volim parkove
što kasno dozrijevaju mirom,
i hlad,
i sjene što stasaju
sa padom sunca,
i šute,
ne govore,
niti se glasaju...

(1954.)

Bogdan MESINGER

Egzistencijalna gesta slaboga pojedinca čita se u poetskim zapisima u kojima preko hipersenzibilnoga lirskoga JA nastoji propitati i usustaviti svoje mjesto u često puta za to nezainteresiranom egzistencijalnom okolišu. U modernističkoj matrici propitivanja disperzivnog stanja (*24 dana rata*, 1992.) lirski subjekt osjećajno jača.

PODZEMNI GRAD

Grad je pod zemlju sišao.
Pod zemljom je otkrio drugi grad.
Svoje nepoznato podzemlje.
Kao da je sišao u vlastitu dušu.
Tu su bile
male ulice prigušenih razgovora.
Tople izbe dječjeg sna.
Sva su djeca odjednom imala sve roditelje.
Kao nečujne lepeze
spuštale su se prigušene stepenice
novih poznanstava.
Jedni smo drugima silazili ususret.
Otkrivali smo neslućene skverove
pritajenih bliskosti.
Svatko je svakome postao susjed.
Svatko je svakome postao prijatelj.
Samo su naše oči bile svjetiljke
u ovom mraku koji je disao
kao u snu.
Bio je to naš dah.
Udisali smo istim plućima.
Jedno isto srce
otkucavalo je u tisućama grudi.
Nije bilo uglova, zgrada, stanova,
imena na zatvorenim vratima,
jer niti vrata više nije bilo.
Grad se samome sebi otvorio
i ušao duboko u sebe. U svoju dušu.
Ljudi se u njoj pogledaše
i prepoznaše se.
Nad zemljom ostala je ljuštura.

(12. 2. 1992.)

Anto GARDAŠ

Gardaš svoj izuzetan dar za opservaciju mladih, komunikativnost strukture i sposobnost sučeljavanja sa zahtjevima publike za koju piše ostvaruje odabirom poticajne teme realizirajući je kroz fabularni tijek prepun obrata i dinamičnih situacija.

IZUM PROFESORA LEOPOLDA

Bitka za Mursu započela je 28. rujna 351. godine kasno poslije podne i potrajala duboko u noć. Smatra se najtežom bitkom četvrtog stoljeća naše ere. U njoj je u samo jednom danu izginulo ili se utopilo u rijeci oko 54000 vojnika, od čega 30000 na Konstancijevoj i 24000 na Magnencijevoj strani.

U mutnim stoljećima koja su slijedila Mursa je izgubila svoj prvotni sjaj, gušila se, umirala i napokon umrla. S lica zemlje nestale su velebne građevine sjajne rimske arhitekture. Ali na njihovim je temeljima izrastao novi grad, koji će gaziti mnogi osvajači, ali ga nikad neće uništiti.

Danas je to grad parkova, modernih nebodera, vitkih mostova i širokih ulica. Ali pod njihovim temeljima, nekoliko metara u zemlji, ili u mulju hirovite rijeke koja je one strahotne ranojesenske noći progutala tisuće i tisuće legionara, i danas se mogu naći ostaci mursijanskih građevina, cesta, foruma i tržnica, kao dokaz bujnog života na koji su godine i stoljeća taložili prašinu vremena i zaborava. Nalaze se i oružja i ostaci ratne opreme nesretnih mursijanskih bojovnika, koji pokazahu silnu hrabrost u teškoj i krvavoj bitci pod Mursom 351. godine, koja je zacijelo imala izvjesnog utjecaja na kasniji tok povijesti.

(ulomak iz romana, 1986.)

ZIMSKA LUKA

Sve što je već prošlo
i što je daleko,
tu će biti blizu,
tu, u Zimskoj luci,
pokraj "Bijele lađe"
i onih pospanih
svjetiljki u nizu.

(1991.)

Fabijan ŠOVAGOVIĆ

Slavoniji se Šovagović neprekidno vraća, ali ne zbog begovićevske nužde već isključivo radi vlastita srca. Putopisni subjekt u tekst analeptično upisuje i dane odrastanja u Osijeku, putovanja Dravom nizvodno i uzvodno, a slavonsku ravnicu osjeća svim svojim čulima.

PUTOVANJE KOMPOM

Kroz prozor današnje *Bijele lađe*, restoranskoga sinonima Osijeka (od pamtivijeka), ne može se više vidjeti Drava. Navezli su mnogo pijeska pa ga vjetar, topli, proljetni, raznosi zajedno s papirima i lakim smećem. Stara neka vrata, s ruba napola srušene zgrade, mirišu pečenim kolačima, a u napuštenoj i pustoj zgradurini s druge strane grede pucaju pod naslagom trulog crijepa i ulazi se kao u neki napušteni srednjovjekovni bivak vojski prohujalih i vremena proteklih. Voda i vlaga kapaju s drvenih greda i zidova u lukovima, mrak je, tapkati treba oprezno da vas ne bi iznenadio rahli potres raspadanja i izazvao katastrofu. Tu su nekad "šloseri" talili željezo. Sada nema ni štakora.

A onda gacamo po pijesku koga su navezli ispred *Bijele lađe*. U krug. U krugu je nekad stajao *Zid smrti*. Pravi pravcati. Neki je "riskantni" čovjek svakoga dana poslije podne na ovome mjestu jurio motornim biciklom po rubovima ogromnog bureta na kojima ga je čekala smrt. I naslikana je bila ta smrt. S kosom ogromnom išla je za njim, ali ga nije stizala. Jurio je poput ovoga proljetnog vjetra, a mi smo ga mogli pratiti samo očima. Kada bismo pokrenuli i glavu za njim, on je već bio na drugoj strani pa je to bilo naporno i gledati, a o strahu da i ne govorimo. Bilo je tu još cirkuskih vještina ispred *Bijele lađe*. I ringišpil!

A tamo dolje, prema Pampasu, bila su smještena cirkuska kola i na jednoj takvoj šetnji vidio sam prvi puta ženske, otkrivene, kako se iza malog zastorčića umivaju u laboru. Potjerale su me, a meni je ispala taška i poklopac na kantici za mlijeko. Možda baš na tome mjestu prema Veslačkoj sada neki mladić proviruje glavom iza vrata, iza neke bujne kose djevojke u trapericama. Utonuli su u jamu pijeska, zaklonili se vjetru i krađu sunce. Ne vide nikoga, a onaj, pak, na strmoj obali betonskoj gleda u svoj plovak.

Plitka Drava.

Iza pumpe stara je obala i stare nas stepenice spuštaju na kompu. Mladi komparoš trojici putnika naplaćuje kartu pa onda meni. Razmišljam može li se negdje u današnjem svijetu za pedeset starih dinara prevesti do pakla. Mislim, davno bi tražio i za svoj povratak pa bi naplatio dinar. Ovdje može za pedeset para preko rijeke djetinjstva.

Za te novce možete gledati pitominu stare Veslačke, one tri ušorene šokačke kućice, novu zgradu Vodoprivrede, šlepove i točkić koji se vrti prema suncu

Višnjevca. Topole i daleko tamo bager i kamione u akciji. Za iste novce izbacuje vas kompa na klinker puteljak pa se i tu podsjećate na škrtošću i štednju gradskih otaca. Taj je klinker vjerojatno došao amo iz Radićeve, na svoju drugu dugotrajnu funkciju... Ne znam ni jedan grad u kome ima takve klinker opeke, žute i čvrste. Našim kobilama (nekad) frcale su iskre ispod kopita i štolni nabrušenih potkova. Klopalaro je kres, kres... Tup, tup, tup... tromo i sporo klopara, tupka ogromni slon u Zoološkom vrtu. Smiješno, najsmješnije je, jer njegove se sve noge pokreću u različito vrijeme. Sve rade kada on ide pa se tako čini da hoda samo na dvije noge. Onome mladem zanimljiva su zrnca kukuruza, puše surlom prašinu, podiže zrno i unosi u ogromna usta. Oči kao da ne postoje. Surla za njih vidi. Majstori zidari tovarе pijesak na središtu devine pustinje, a ona žmirka i šuti. Čekić i mistrija na rubu nove pješačke staze. Ovaj majstor ruča.

Zatvaram vrata vrta kao kralj posjetilaca jer nikoga tu više nema. Stara kompa stoji bačena u plićak, stara drvena kompa. Jedan komad otpale ograde zaustavio se kraj pontona i voda ga prelijeva. Zaustavlja grančice ocvalih vrba. Netko je, valjda, pravio frulu.

Dva mladića, šesnaestih, laju svoju glasnu prostu priču. Jedan se penje na staru blagajnu, skače drugom na leđa, a ja asociram otvoreni kavez iz netom napuštene vrta, gdje su slične igre igrale čovjeku slične životinje.

Divni su mladići, nabijeni, goli do pasa, komparoš ih poznaje i ne naplaćuje im onih đavolskih pedeset starih dinara. Jedna je djevojka sjela na komparošev kaput i parira na izazove jaraca. Ravnopravno. Istom mjerom.

A da se vidimo večeras u teatru poezije. Tamo ćemo vam nešto recitirati... Ne hvala, imam koncert - kaže ona.

A bezvezna Drava teče li, teče...

(1996.)

Boro PAVLOVIĆ

Jedan od najvećih hrvatskih pjesnika XX. stoljeća, esejist, protopostmodernist, svojom strategijom vedrine i zabave tržnicom svijeta, obuhvatio je i likove svih većih slavonskih gradova. Osijeku se vraćao najčešće likovno ga snimajući. Dugogodišnji prijatelj veleštovane Danice Pinterović.

OSIJEKU

Stari moj grade na Dravi

Juliju Benešiću

Gledam s obale stare
tvoje beskrajne šume,
tvoje prostrane šume,
iz kojih vjetrovi šume,
iz kojih vjekovi šume,
stari moj grade na Dravi,
I čini se da ih razumijem:
oduvijek nas Panonsko more
rađa i mori, odnosi
nosi i plavi.

Mursa je Moersa. Moersa je Močvara,
More. Stara i Crna, Suha i Nova
Drava. Na Dravi živiš, na Dravi
ležiš, na Dravi mriješ i spavaš.

Negdje duboko nam korijen.

Mi nismo samo jeka.
Mi nismo samo tren u tijeku
njezina tijeka.

Mi smo to čvrsto tlo,
to kopno,
ta osijeka
koja se usjekla u ime Osijeka.

Mi smo taj most što vijuga
od Juga
do Alpa
i do Stepa.

Ova naša domaja široka je, plodna i lijepa.
Bila je oduvijeka i bit će do vijeka.

(1976.)

Zvonko MAKOVIĆ

Grad kojim Maković šeta, hladna je i medijski udaljena struktura, koja govorom brojnih jezika uznemiruje i tim polilogom stranaca vraća i/ili proizvodi novu senzibilnost.

POSLIJE

U pjesmama to uvijek izgleda drugačije.
Kada čitam rečenice koje drugi pišu,
sve mi se čini jasnim i laganim.

Kao list papira koji još odolijeva vatri,
koji jedva da osjeća znakove pepela
na sebi. U mojem dvorištu
pepeo je tako sveobuhvatan.

Poput varke, poput slike koja ushićuje.

Mnogi pišu o izgubljenoj ljepoti,
o nesreći koja dolazi iznenada i uvlači se
u neko tiho, napušteno srce.

Želio bih, međutim, nešto reći
o svojem dvorištu i velikoj rijeci
koja bi se trebala vidjeti s prozora.
O jasenu i dvjema lipama kojih
od neki dan više nema.

Mehanizam bajke postao mi je odjednom
sasvim nedokučiv.

Onaj pepeo koji se osipa s prozora,
ona crna čađ koja je još jučer
bila stol, krevet ili knjige,
nečiji život o kojemu se nije mnogo razmišljalo,
to mi stoji u grlu i zamagljuje vidik.
Kada zamahnem rukom,
hoću li još išta moći osjetiti?

(1990.)

Divna ZEČEVIĆ

Autorica koja se iz osnovnih lirskih problema usmjerava postavljanju pitanja, bez samoobmane o postojanju odgovora.

* * *

Na ulici, čini se, ničim potaknuta, sjetila sam se izdanja Puškinovih stihova "Priče o caru Saltanu" i još nekih izdanja s ilustracijama Fedora Vaića. Svijet kućne biblioteke u Osijeku. Dugo sam gledala u crni plamen treperavih, nepostojanih likova koji izgaraju u tajnoj vatri: isprepleteni crni plameni jezici, žeravice i uvojci, a među njima, vatra od vatre, kreću se tijela čulnih djevojaka.

Prethodno su živjele u šumi pretvorene u gušterice. Slikar ih je okružio vatrom i spasio od prokletstva. Javljale su se bešumno, čvrsta tijela i strastvene kose, naizgled slobodne, u pratnji satira s najboljim sluhom koji će ih ponovno otpratiti u šumu.

Kad god bi se javila djevojka na bijeloj površini kojoj su na rubovima, raznošene pogledom, izgarale crne vatrice, pojavio bi se opasni satir licem okrenut slikaru koji više nije mogao povući ni jedan potez.

* * *

Ne znam zašto, stigla sam iz pravca grada, a ne iz pravca ulice u kojoj smo stanovali, pred kuću tete Danice. Stajala sam pred kućom u mraku i nisam znala što čekam. Danica pokazuje da zna zašto sam došla. Pruža mi nepravilnu hrpicu kutija šibica, sve što je našla i pokupila u svom stanu, rado je pomagala i davala uvijek više nego što bi čovjek zatražio, ali ja nisam znala što trebam.

Potražila sam Danicu, a ona mi je pružila sve šibice da se ne izgubim u mraku. Potreban mi je svijetli zanos u životu.

(Osijek)

Kruna FIRST - MEDIĆ

Ritmom, izrazom i stilom pjesme K. F. Medić recepcijski plijene pozornost najmlađega čitateljskog kruga.

MOM GRADU LJUBAVI

Kiši nad Aninim grobljem
nad cvjećarnicom u Sunčanoj i nad krčmom
kiši nad Bulevarom
Nad šetalištem s brončanim herojem kiše padaju
i nad balkonom s kopcima od mahovine
znam da nema više
sva si sprud ljubavi jalovice moja
i sva si vena
Zaboravljam već kako ono kažeš kada voliš
Pod kišama nestaju temeljne boje grada
i tope se male cinije na prstima slastičara
kad uz šalicu kave ispraćamo dimove dana
ili bilo što
svejedno
I nema više ti si element i korijen ti si žena
cvijet na kiši poslije bitke
ti moje pletivo nježno
i više ni oči ne
ni bijeg - ne
ni dani - mali kuponi ljubavi
kisnu neoni boje grožđa i boje meda
Ženo tako si jaka ljubavnica
da se boje pomiču i smekšavaju na svojim ležajima
i nema više
ti si čitav jedan staklenik bilja
bedrena moja
kao košara si obla i upotrebljiva ženo
mirišeš na šiblje kad se savijaš
I nema više
ili svejedno
zaboravljam već kako ono kažeš kada voliš
Kiši nad Aninim grobljem
nad cvjećarnicom u Sunčanoj i nad krčmom
kiši nad Bulevarom

(1992.)

Duško MARIČIĆ

Urbana matrica stalno je mjesto poezije Duška Maričića koju najčešće prikazuje preko niza detalja koji pozicijom u tekstu stvaraju privid uokvirene slike grada.

O SASVIM RIJETKOM VOĆU UBRANOM NA SNIJEGU

Zaneseni snijegom,
Što je u tvom oku
Što na Osijek pada
A tijelo se tvoje
Nježnom sprema skoku
Da se želje naše
Stope iznenada.

Govoriš o sreći
Što je među nama
O danima sjajnim
Koji tek će doći
I kako ti prija
Ova zimska tama
Kad se sklonost duša
U toplini toči.

U kosi je tvojoj
Vrt mirisna bilja
Što nas trajno veže
I snohvati zbilja
Ispunjava misli
Skladnom dobu hoće.

Srce ti je trešnja
Što će rasti za me
Priznaješ mi tiho
Dok ljubim ti rame
Ubrano na snijegu
Sasvim rijetko voće.

(1990.)

Josip VELEBIT

Srijemac, lirik diskretnih psiholoških stanja. Temeljno zaokupljen stanjima sjete, osame i intj-
mističkog egzistencijalnog sentimenta.

UZ BABIĆEV CRTEŽ

Ulica je nijema, tiha
I zastave svuda crne.
Čitav grad je mrtav danas,
Svaka vedra miso trne.
Svaka vedra miso trne,
Žandar s bodom, sam, gle, stoji.
Prokletstvo se svali na nas.
Čovjek čovjeka se boji.

(1953.)

Ljerka ANTONIĆ

Esekerskim duhom, publicističkim stilom svakoga tjedna na stranicama *Glasa Slavonije* Ljer-
ka Antonić komunicira s događajima iz svakodnevlja.

DRAVSKI SPRUDIĆ ZA EMILA C.

*“Pazi kako ćeš prenositi teret preko peklova, kad si na fosni nad rijekom, ni-
kad ne gledaj dolje, činit će se vrlo duboko i tamno” - Poravnaš mali plato na
vrhu, sve to složiš i vidi: masa pijeska kao - krempita*

Osječki su pjeskaroši u ono doba, noći Drugog svjetskog rata, bili poseban soj i
samo naizgled i samo nekom površnom promatraču moglo bi se dogoditi da kaže
- što se tu ima pričati, tovariš, tovariš lopatom i istovaruješ riječni pijesak - i to mi
je neki kunst.

U tim esekerskim pričama baš ovih dana uz kuhano vino s klinčićima u kavani
“Pečuh” (bivši “Kasino” - imena se mijenjaju, a bircuz ostaje) - ime Emila C. kao
mali dukat zazvečalo je na bijelom stolnjaku uz štampe, okrenuvši se još nekoli-
ko puta kao riječni vir, pa sve plice i sporije, otkrivši - pismo. Društvo se razgali-
lo, obraz se zarumenio, svatko bi spomenuo nešto iz vlastitog viđenja Emila C.,
pa i jedno nadasve površno mišljenje - Emil C.? “Onaj snažni, preplanuli Emil,
šminkerski zalizane, kao gavran crne kose i plavih očiju zavodnika. Emil pjeska-
roš”? “Da, da, taj Emil”, naizgled grubijan, grmalj, a golublje duše. I eto priče Ci-
beka B., zabilježene u “Pečuhu”, s početka veljače 1989.

- Bio sam mladić sa završenom realkom, bez posla, u nesređenim obiteljskim
prilikama, često na Pampasu naše mladosti, mršav, sitan - počeo je svoje kazi-
vanje Cibek B., za kojeg su rijetki poznati znali da je svirao violinu i boksao, isti-
na u muha - kategoriji, a obećavao je i na jednom i na drugom polju. No, u tom
životnom trenu posao mu je bio potreban kao kruh, teško se živjelo. “Ajde sa
mnom”, reče mu Emil C., “tovariti pijesak, što ne budeš mogao, pomoći ću ti, ‘aj-
de probaj, dobro se zaradi...”

U mistični otkučaj sata poslije ponoći našli su se na Dravi, zemlja i voda bijahu
gotovo iste boje, samo ih je miris dijelio, sve dok se oči ne priviknu. Gazda s ma-
lim remorkerom čekao je ukrcavanje pjeskaroške radne snage, pa da povuče dvi-
je - tri dereglje na utovar, sve do Karašice. Tada je Cibek B. sve vidio i shvatio da
su utovar i istovar pijeska vrlo složen i precizan posao. “Pazi kako ćeš voziti
taličke”, podučavao ga je Emil C., na brzopoteznom tečaju u hod, “vidiš kako
su na dereglju postavljene fosne s obale, vidiš gdje su peklovi, pazi kako ćeš pre-
nositi teret preko peklova, pa kad si na fosni nad rijekom, nikad ne gledaj u rijeku,
činit će ti se vrlo duboko i vrlo tamno, to zna naprosto mamiti, zaljuljati, gledaj
pred sebe putanju po fosni, tako sve do istovara...”

Neki se pjeskaroši pobuniše i cerekali su se zbog Cibeka: "Što će tu taj komarac, taj neće kolica ni pokrenuti... nećemo mi za njega rintati...". "Ništa vi ne brinite, gledajte svoja posla", odgovarao je nadmoćno Emil C. "Ako što treba, ja ću pomoći...". Okrenuše mu leđa i odoše šutke svojim pješčanim stopama prema hrpama s riječnog dna.

Vlažna planina pijeska skrivala je zornost sunca, "i pazi kako slažeš pijesak u kolica... uzeo bi lopatu i u desetak pokreta napunio kolica, sada to lijepo oblikuješ, vidiš - dovoljno je vlažan za modeliranje, izravnaš ga sa strane u kosine, poravnaš mali plato na vrhu, sve to složiš i vidi - masa pijeska kao krempita", tako se baš izrazio, otkrivajući time da voli i poštuje svoj posao. I sebe.

Dereglije bi se u rano jutro rinovala do Pampasa, rijeka ih je samo malim prstom lansirala od Karašice nizvodno. Uz mali nauk pristajanja nježno bi svojim crnim širokim bokom dodirnule obalu za dobro jutro i radostan dan, i počeo bi istovar tog istog pijeska. Za već posve određene i precizne namjere. Finog dravskog pijeska, nadaleko cijenjenog u graditeljstvu još u ono, predratno doba. Za doručak posjedaše u travu, narezaše kruh, slaninu, luk, paradajz i papriku. Cibek se sakrio za pješčani stožac, nije ponio jauzn, "de, što se tamo skrivaš, dođi, prihvati se klope", prekoračio ga je Emil C., koji ga je u tom teškom pjeskaroškom poslu potpuno uzeo pod svoje i zato mu to Cibek nikada neće zaboraviti, pa će tako Emil C. još dugo živjeti u nečijem sjećanju.

U zoru bismo krenuli opet s praznim deregljama prema Karašici, na drugi utovar finog pješčanog dana. Druga bi se runda završila oko tri popodne na Pampasu.

Bogami, i zaradio sam ja taj dan 425 dinara, a jedni su dnevni cajtunzi, samo za usporedbu, koštali 1,5 dinara, koliko je koštao i kruh. No, vrlo sam kratko vrijeme bio pjeskaroš, već sam se dobro i uhodao, nije sve u snazi k'o u umijeću, naučio sam od Emila C., ali sam kasnije vrlo često među zaključcima, fakturama i inim papirusima u carstvu kancelarijskog šrajbtiša mislio na te noći Pampasa, kad su se stapale obala i rijeka, odajući se samo mirisima, i kad me je Emil C. učio kako od vlažnog dravskog pijeska napraviti - krempitu.

(1999.)

Antun ŠIMUNIĆ

Meki putnik reciklažom sentimenta, općeg lirizma i toposa filozofije svakodnevice.

KAD KAŽEM OSIJEK, ESEK I MURSA

Kad kažem Osijek
Mislim na osmijeh
Žene zaljubljene
Kada kažem Osijek
Mislim na ljubavni rijek
Začet u Osječanke klasu
Kad kažem Esek
Mislim na damu koju na lancu
Vodi pesek
Naravno mislim i na bradatog dasu
Uopće na Juventus esekinens
Što na korzu odgoneta
Causa efficiens
(Ili jednostavno pljučka slasno
Sebi u brk)
Mislim na
Postanak naravne pravice
I duxnostih ljudskih
Iz nje izvirajuchih
Od prefaljene mudroskupshtine
Budimske
Kad kažem Mursa
Vidim Maior Ursa
Kohorte rimske
Kako baranjsko vino
Rasipno toče
Vivat Mursa, vivat imperator
Sreće naše jedini kreator

(1982.)

Drago HEDL

Publicistički stil i duhoviti komentari urbane zbilje, nakon "kultne" jeans-monodrame *Otkršeni* (1980.), temeljne su poetičke karakteristike tekstova i knjige *Osječka slikovnica* (1983.).

OSIJEK NA DNU ČAŠE

Osijek više nije, odavno je prestao biti, mjesto koje se može upoznati za samo jedan dan. Taj bijeli grad nije kratka priča što se u grču proguta za nekoliko sati - to je podeblji roman, zanimljiv i uzbudljiv, pun obrata i neočekivanih situacija, roman koji se ne ostavlja dočitan napola, koji se ne čitucka i ne vraća mu se od vremena do vremena. Takav je, eto, Osijek, sa svojim parkovima, čudacima, dobrim mačkama, starcima, Osijek sa svojim mostovima, crvenim tramvajima i autobusima, šetalištima, ljudima...

Osijek doista nije moguće upoznati za dan - dva, u jednoj običnoj tramvajskoj vožnji od Retfale do Zelenog polja. Trebalo bi tjedan, možda mjesec, možda duže, da bi bilo moguće obići samo sve restorane, gostionice, bifee, pajzlove, krčme, snek - barove, ćumeze, kavane. O ostalim znamenitostima da i ne govorimo. Ovo posljednje rekli bi zlobnici, zakleti protivnici jedinih gradskih oaza, gdje se ljudi susreću, čavrljaju, smiju, zaljubljuju i rastaju, ispunjavaju listiće lota i sportske prognoze, čitaju prve jutarnje vijesti iz još toplih novina, nadaju se sreći, raduju danu što je tek počeo.

Nikada na jednom mjestu i u tako kratkom vremenu ne ćete vidjeti toliko mladosti, šarma i ljepote, toliko lepršavosti, što graniči s nestvarnim, kao na terasi Hotela "Osijek", u tek započetu mlaku večer. Tu sjede ili bar prošeću, najsjajnije zvijezde osječkog neba, gracije, lutke snova s naslovnih stranica, usmenih gradskih novina. Sjećam se nekog Engleza (jedna je Osječanka kasnije izjavila da se pravio Englez čak i u *onim stvarima*) kako je tu cijele večeri uzdisao uz dupli viski s ledom i kako mu ništa nije moglo pomoći da se smiri te tople večeri na terasi Hotela "Osijek" dok je neki čudan, mirisan vjetar čarlijao. Kasnije, mnogo kasnije, konobar mu je pomogao da uđe u lift, a on je nešto pričao za sebe i jasno se vidjelo kako je u zjenicama zadržao osmijeh najljepših osječkih djevojaka.

Ili, IPK u nedjeljno prijepodne, gdje se skupljaju plejboji i gradska šminka u nastajanju, šmizle i polusvijet, udavače i kitovi - litalice, mladi bračni parovi bez djece, prodavači magle, šverceri i pošten svijet. Iza podneva, pred zatvaranje, kad se mjesto za stolom plaća suhim zlatom, to je najgušće naseljen dio planeta.

Pa bife "Supermarketa", u kojem se oporavljaju mnogi skromniji Osječani, tvrdeći kako klima - uređaji tako savršeno rade da je zrak svjež i čist gotovo kao na Zlatiboru. Tu gdje se uz prvu jutarnju kavu saznaju najnovije post-coitus-vijesti, gdje procure dobro čuvane tajne, tko je gdje koga kada i kako, život kao da

teče usporeno, na 33 okretaja, možda i zbog toga što se nikome ne žuri u ovom jedinom i kratkom životu što prođe kao san.

Bašča "Royala" u kojoj, uglavnom ujutro, škrto srču svoju penzionersku kavu osječki umirovljenici, jadajući se kako je, naravno, nekad bilo sve bolje i ljepše, kako je bilo reda i znalo se tko je tko. A konobari su se klanjali i letjeli oko gosta, k'o pčela malena oko cvijeta šarena. To su bili dani!

Bilo bi bezobzirno zaboraviti "Orijent", znamenitu gradsku birtiju u Tvrđi, zalijepljenu patinom među debelim zidinama, gostionicu koja zna tisuću i jednu priču, iz isto toliko noći, raznoliku priču/lepezu, o sudbinama i strastima, vojničkim ljubavima, smjernim ženskim srcima što su poklekla pred kratkoćom života i varljivošću ljubavnog zanosa. U tom mirnom i vječno hladovitom prostoru, gdje se isprepliću legende i stvarnost, san i java, pijanstvo i ozbiljnost, grad kao da ne postoji i kao da su zastale godine i stoljeća. Pa dok sjedimo i čekamo konobaricu da donese novo piće i čiste čaše, posve bismo normalno pozvali za stol nekog srednjovjekovnog viteza koji se vratio iz ljuta boja s vjetrenjačama pa nenadano zastao na vratima ne shvaćajući da li je zamijenio stoljeća ili zgradu. Jer vrijeme je nevažna stvar, a stoljeća tek varljivi trenuci!

Onda noći na "Čingi - lingi - čardi"! Uz cigansku glazbu, baranjska vina i čuveni fiš - paprikaš o kojem se ispredaju basne (u glavnoj ulozi obično je šaran), naravoučenija su prepuštena volji gosta. Izbor je slobodan i besplatan. Da li ste ikad sreli nekoga tko je jednom bio u Osijeku, a da vas nije upitao za "Čingi - lingi - čardu". Naravno da niste.

Sve je to život. Život kakvog, doduše, ne ćemo sresti na prospektima tiskanim na kunstdrucku u višebojnom offsetu, što poziva turiste ističući samo galerije i muzeje, kazališta i spomenike. No, život koji jest i koji teče. Ključa, vri i kipi. Život kakav se upoznaje tek na samom dnu čaše.

(1983.)

Stjepan TOMAŠ

Proze Stjepana Tomaša pokazuju punu zrelost pripovijedanja i izuzetnu stvaralačku rutinu te sposobnost u odabiru građe iz koje potom izvire priča sa snažnim osjećajem uvjerljivosti i literarne punoće.

HOFKAPLAN

Evo me u cvijetu moje dobi, u sredini mojih dana, posvećen po milosti Božjoj za biskupa, najmlađi u svetom lancu sljedbenika sv. Petra, uzvišen na stolicu apostolsku, da budem pastir u svom zavičaju, duhovni otac roditeljima svojim...

(J. J. Strossmayer)

Stajao sam nedaleko od Zimske luke, na mjestu gdje je prije gotovo sto i pedeset godina doplovio Strossmayer iz Beča u Osijek, parnim brodom "Szolnok", tek imenovan biskupom, odlukom cara Franje Josipa: *"Ich ernenne meinen Hofkaplan und Studiendirektor im höheren Weltpriesterbildungsinstitute, dr. Joseph Strossmayer, zum Bischofe von Bosnien oder Diakovar und Syrmienn."*

Promatrao sam strpljive ribiče koji su uporno izvlačili udice i širokim ih zamasi- ma ponovno bacali u vodu. Drava je na tom mjestu mrtav rukavac, lijena i mutna, usporena toka, jedva primjetno ljuljuška plovke i čamce privezane užetom za alke na kamenitoj obali.

- Ono lijevo - pokazuje mi Sofija Ožegović, ravnateljica Gradske knjižnice - usidren je brod - restoran, s mostićem prebačenim s obale do pramca. Dalje je, na obali, "Bijela lađa". Preko rijeke je Baranja, u Strossmayerovo vrijeme dio Ugarske. Ono zdesna - kliznula je pogledom po elegantnom visokom mostu koji je smjelim lukom prekoračio rijeku - zadužbina je jednog od osječkih gradskih otaca... Iza nas je Hotel "Osijek" u kojem ste odsjeli - osmjehnula se.

Za ženu zrelih godina imala je neobično zdrave i lijepe zube. Mogla se smijati bez straha da će otkriti umjetne mostove.

- Da - odgovorih - imam sobu s pogledom na Dravu, ali polovica soba ima pogled na Dravu, pa mi to i nije neka prednost.

Gospoda Ožegović uvjerala me da stojimo na mjestu na kojem su osmi rujna stajali osječki i dakovački uglednici, duhovna, vojna i građanska lica te brojno pučanstvo koje je došlo pozdraviti Strossmayera na povratku u zavičaj.

Osječki slikar Dreži ovjekovječio je ovaj prizor na platnu i poklonio ga biskupu.

Biskup je primio poklon, ali nije bio zadovoljan njime. Petnaest godina skrivao je sliku u svom biskupskom dvoru, neizloženu, da bi je, drugog dana poslije autorove smrti, poklonio osječkom Muzeju. Budući kolekcionar umjetničkih djela i sakralnih predmeta jednim je pogledom negativno ocijenio Drežijev rad, kao i

onaj nekoliko godina kasnije, učiteljice Lopašićeve, koja je izvezla u platnu njegov lik. Drugi put bio je još mrzovoljniji jer ga je njezin trud stajao 200 forinti koje joj je isplatio njegov blagajnik, da ne povrijedi učiteljčinu taštinu.

Mnogo godina kasnije skupo će platiti i umjetnički trud jedne Švicarke, a potom i njega staviti u zapećak. Bio je jednako kritičan prema amaterima i prema priznatim europskim umjetnicima, od kojih će godinama kupovati ili naručivati slike.

Jučer sam u Muzeju vidio Drežijevu sliku. U njezinu središtu, s golemim zlatnim križem na prsima, prikazan je biskup. Lijevo su od njega svećenici koje predvodi biskup Sučić, desno su časnici s pripasanim balčacima na bedrima, u plavim surkama. Iza njih pobožne osječke gospe.

(1993.)

Zdravko ČULJAK

Jaku nacionalnu dimenziju Čuljak ispisuje preko arhetipskih motiva majke, doma, zemlje, posebno stihovima zbirke *Žestoko je hrvatsko sunce* (1993.).

NERVOZA

stjecajem nekih okolnosti
dušnikom kola vakuum
kao gladna riba
u grotlu destilirane vode
i onda se smisao mog stana sjeti
da me nasmije
pa opet sunce odsjaji
lokvicu krvi sred pločnika
sred Osijeka grada
sve stjecajem nekih okolnosti

(1991.)

Josip CVENIĆ

Odrastanje uz Dravu i to na onome dijelu koji se naziva Donji grad stalno je mjesto zbirke pripovjedaka *Pričanje Heraklitovog kušača i druga pričanja* (1982.) kao i u romanu *Blank* (1989.) i *Kajinov pečat* (1997.). Cvenić književnom poetikom prati i autorski odgovara na poetičku matricu suvremene književnosti.

TEKLA RIJEKA DRAVA

(Vrlo tečna, jednostavna i što je najbolnije, istinita historiografija)

Imao sam sreću da sam se rodio uz rijeku, pa mi je cijelo djetinjstvo bilo uprska-no tom, meni onda, najdražom tekućinom. Moja prva reagiranja na Dravu, koja su ostala u sjećanju mojih roditelja, iz vremena prvih izgovorenih riječi, jest čuđenje: "Koliko čava!" (čitaj: čaja). To čuđenje i divljenje prema rijeci ostalo mi je do danas. Čim sam prohodao nastupilo je moje, gotovo svakodnevno, hodočašće na rijeku sa kojom mi je cijelo djetinjstvo proteklo, iz dana u dan, iz novog u novo, kao po Heraklitovom zakonu.

A takvih, čiji je život tekao s rijekom bilo je mnogo. Najodaniji su bili: Broko, Vondra, Karan, Junker (ugušio se u njoj), Malac (kojem su oduzete noge od bagrovanja), Lazo, Tarzan (mogao ju je do pola preroniti), Brca, Biljan (preplivao ju je zavezanih ruku na leđima), i drugi alasi, pjeskaroši, rijekoljubci i čarobnjaci na vodi.

Djece, čiji je najveći drug bila Drava, bilo je daleko više. Bilo je onih koji su veće vještine stekli na vodi nego li na kopnu (Čombe je proplivao prije no što je prohodao).

Toliko je bila privlačna i moćna Drava.

Bila je ustvari čarobna kroz sva godišnja doba. Istina najviše je privlačila ljeti, iako smo mi tada bili pomalo tužni, jer ljudi su hrlili u krdima u nju, ne bi li se osvježili. Bili smo i ljubomorni, a ona ih je sve primala kao da se s njima radovala. Ipak mi smo se igrali u pijesku, nalazili puste plaže, bili gusari i gospodari obiju obala. A kupači, gotovo jedan do drugog stojeći brčkali bi u vodi sretni što im nije više tako vruće i što imaju opravdanje za ljenčarenje jer govorili bi: "Ljeto je, vrućina, ne može se ništa raditi, treba se rashladiti".

A nedjeljom, nedjeljom smo se najmanje igrali na rijeci, jer ona se prosto nije vidjela. Ljudi su ostajali cijeli dan na suhoj hrani, ali samo da što više rashlade svoje upareno tijelo. Komparoš je tada imao toliko posla da nije stigao popiti svoj redovni broj boca piva dnevno, i to ga je uvijek razbjesnilo. Mi bi nedjeljom krstarili čiklom posred rijeke i pazili da ne udarimo slučajno u Biljana koji se kladio da će preplivati Dravu zavezanih ruku na leđima.

Drava bi postajala sve plića i sve uža i sve hladnija. Dolazila bi jesen. Kao da bi izvojevali pobjedu mi bi sretni nastavljali život s rijekom koja bi i dalje, naravno,

tekla i odnijela svu onu prljavštinu koju su ostvarili kupaći. Smirila bi se i ponovno nas očarala svojom zrcalnošću, mirisom i tajanstvom. Pjeskarenje je u jesen u punom jeku: Drava mala, kupaći ne smetaju, a ljudi pijesak kupuju. Broko je samo trljao šakama i napijao se do izbljuvavanja i ponovnog početka. Imao je pet-šest čamaca, iznajmljivao ih momcima koji su dovažali pijesak i tako zaradivali za cigarete, piće, kino, a neki bogami i za kruh. Mi bi djeca pomagali odbacivati pijesak od obale za bonbone ili za prvu cigaretu u životu, a kad bi se umorili i ožednili, uzeli bi lopatu izribanu od pijeska i tako čistiju i od maminih kašika, rastjerali kedere i napili se bistre pitke Drave.

Ali pijesak bi se mrznio. Drava bi tekla ledena, a naši nosevi postaše balavi. Zima nam nije smetala, još manje rijeci, ona bi se poklopila santama i ledom, a nama bi pružila druge igre. Trčali bi preko nje sretni, ona teče, a mi hodamo po njoj. Kompa bi stala, a i šta će. Pjeskaroši i pecaroši bili su i dalje zajedno u Ribarskom domu uz kuhanu rakiju i vino i dosta izmišljenih priča o vlastitom junaštvu vezanom za rijeku i druge priče.

Karan je obično uvjeravao druge u jedno njegovo čudno jutro. Pecaio je u ranu zoru, negdje oko tri poslije ponoći, kad se izdigao takav som da je skoro kompu na obalu bacio. Samo glava mu je bila kao pola kompe, a valove bi napravio dva metra visine. Zatim je odplivao prema Dunavu. Malo tko je u sve to vjerovao, ali dok se to prepričavalo uvijek je nastala tišina.

Broko je zimi prebrojavao koliko je prošlog ljeta davljenika spasio, a koliko utopljenika izvadio. Kad je sve prebrojao i izašlo je tristo devedeset i devet utopljenika koje je Broko u svojoj karijeri spasioca uopće iz rijeke povadio. Jedne zime Brokino se junaštvo ovjekovječilo, jer je sve to Đula zapisao i poslao u "Plavac", a ovi objavili zajedno sa fotografijom gdje Broko pokazuje svoje muskule kao kakav bilder majstor. Istog dana Broko je častio sve donjogradske podravce koji su navratili u Ribarski.

Zime su, obično se kaže duge, i stvarno jesu. Već svi postanu nervozni, ponestaje priča, vino obljutavilo od kuhanja, snijega nema, al' ni sunca, i to vrijeme između kraja zime i pravog proljeća nekako se razvuče kao rijeka i teče, teče.

Za Prvi maj mi bi obično postajali prvi kupaći tekuće godine. Drava je još bila hladna, ali dovoljno je bilo da netko od nas klinaca prekine dosadu prijedlogom da se kupamo, pa da to učinimo. Tog trenutka svi bi se rastali i otišli kućama da tajno iz ormara izvučemo kupaće gaće. Izgubili bi dosta vremena čeprkajući po ćoškovima ormara dok ne bi došli do nemarno bačenih gaća još od prošlog ljeta. Na dogovoreno mjesto obično bi kasnio Kilo, ne što ne bi našao gaće, već strašeći se hladne Drave i mame.

Prvo kupanje obično bi trajalo kratko, gotovo bi se samo namočili, a govorili bi kako uopće nije hladna voda. Nismo se bojali mokrih gaća, jer mokri se nismo

vraćali kući. Imali smo u stvari vlastitu sušionicu. Sakrili bi se iza kožarine pumparnice koja je imala veliku željeznu ploču, a ona bi se toliko ugrijala od sunca da smo za petnaestak minuta imali na sebi suhe gaće. Da bi sve to bilo efikasnije skidali bi se goli, trčali okolo pazeći da nas tko ne vidi, naročito ne curice iz ulice, Zita, Branka, Nena, Šadika i druge.

Često smo se za to vrijeme zagledali jedan drugom u kite, odmjeravali ih, glasno ismijali ako se koja skupila od hladne vode i natezali ih jer smo se natjecali čiji je pimpek najduži. Kad smo uvlačili u prvo kupanje i dečke iz drugih ulica, bilo je i novih golaća i novih kita, tako da se mogla napraviti cijela antologija.

Ali kako smo pupali iz svibnja u svibanj, sve smo se rjeđe skidali. Nisam ni primijetio da s dolaskom i odlaskom ljeta, jeseni, zime i proljeća dolaze i odlaze godine. I kao što smo mi djetinjstvo dijelili s rijekom, ona je starila s nama. Da je to starenje ubrzano, primijetio sam nakon što sam bio odsutan pet godina, dakle pet godina nisam se družio s Dravom i shvatio sam užasno čudo.

Prvi susret s njom, nakon pet godina, izgledao je ovako. Kad sam joj htio prići, spriječila me žičana ograda na kojoj je pisalo: "Zabranjeno paljenje vatre", a iza toga stajali su vagoni - cisterne. Zaobišao sam žicu i kročio na melioriranu obalu. Pješćane obale, na kojoj sam se igrao i odrastao, više nije bilo. A ona, ona je bila umorna, smirena, mutna i prljava. Sad ju je čovjek izjednačio sa sobom. A gotovo sam šok doživio kad sam ugledao tablu, kad sam pročitao: "ZABRANJENO KUPANJE I RIBARENJE".

Stajao sam pred tom tablom ne vjerujući da ne sanjam. Poslije sam saznao da je Broko šlogiran i nalazi se u Staračkom domu, ali da svaki dan s noge na nogu, s velikom voljom, prevaljuje nekoliko kilometara da bi vidio svoju kuću i rijeku, da bi mogao uopće spavati. A upravo doznah od Velje (ukletog bojama podravskim, šlepovima, dereglijama, šašom i vodom) da je Broko imao srčani udar i obadvoje se začudimo kako takvu ljudeskaru kao što je Broko može izdati vlastito tijelo. Gdje je njegova snaga? Gdje je njegova moć? Samo je jedna kap iz oka (jer Broko ne plače) izbila u nemoći prema aparatima koji su ga vezali za postelju. Ostao je sam, bez 399 spašenih davljenika, bez Priznanja, bez Ordena. Sam.

Saznao sam još da se Junker udavio; da je Biljan otišao u Australiju i nikom se ne javlja; da je Tarzan oronuo lučki radnik; da je Lazo nestao; da Vondra još uvijek ustaje u tri u jutro i s pecaljama luta tražeći neki još nezatrovani rukavac Drave.

A djeca, više ih nema uz rijeku, gledaju crtane filmove i ne znaju ni plivati ni pecati.

I danas se pitam što je to čuvena tehnologija i naša nauka toliko dala da više vriedi nego dobra stara rijeka. Konačno, što ću reći sinu?

(1982.)

Vjekoslav BOBAN

Rodeni Osječanin osjetljivost prema prostoru primarnog egzistencijalnoga iskustva ponajbolje pokazuje u zbirci pjesama *Antikvarijat* (1997.) koja u isto vrijeme pokazuje i odmak od genotekstne quorumove književne paradigme.

OSIJEK, TI I JA

Tamo je jedini grad koji mi nikad nije
rekao zbogom,
već dovidenja; tamo je jedini grad koji
mi nitko nikada, pa ni tada, ne može
oteti;
jer tamo je jedini grad u kojem ja jesam
svoj i kad me napucaju nogom;
jer tamo je jedini grad u kojem sam ja
tvoj sjenoviti park,
tvoj ravni, tvoj široki, tvoj stoljetni
Osijek.

Ti si tu. I ja sam tu. Kao siva rijeka
pijeska
svaka se tvoja prizemnica kroza me
ljeska.
Ovdje, za pisaćim stolom, kraljuje visina.
S katedralskog tornja
zvone praporci moga srca i jure čeze
vihornih konja.

Ti si tu. I tu je ona što se prvom i
zadnjom ljubavlju zove.
Tople ljetne kiše natapaju vrbike naših
ispucalih duša.
Ovo vrijeme nebodera je prašnjava suša
što nas kuša
na ljuti riblji paprikaš posljednji put da
pozove.
Ti si tu. I on je tu. Tu su obale čije
širine ne kriju
zagrljaji neona već smijeh tvojih veselih
očiju.

Tu je Tvrđa što se bečarskim zidinama
šepuri
da te poput feferona neobuzdanom
ljepotom ofuri.

Ti si tu. I mi smo tu. Cijeli gramatički
kolosijek
fijuče srebrni Dravski bič do Crnomorske
dubine.

Poslije Mursinog cika Dunav je tek
svatovski odsjek
za neispijeni špricer asfaltne sudbine.

Ti si tu. I one su tu. Tko tajnovite ade
ispire?

Šuštava žuta žita?! Plave rekle slavonskih
šorova!

U zemljanu zdjelu staklena suza za suzom
navire,
i sva nježna bljeska već snježna čipka
još snježnijih bokova.

Ti si tu. I oni su tu. S buzdovanom, s
olovom, puni ratničke strasti,
spremni Đavlu i Bogu posljednjim čiklom
posljednji oprost ukrasti,
stoje u masnoj brazdi nudeći Veliki petak
svoje eksplozivne peradi,
a drvoredi, moji drugovi, broje ulice što
će svoje lice za te predati.

Ovo je jedini grad koji mi nikad nije
rekao zbogom, već Dovidenja;
ovo je jedini grad koji mi nitko nikada
pa ni tada, ne može oteti;
jer ovo je jedini grad u kojem ja jesam
svoj i dok klečim pred tobom
jer ovo je jedini grad u kojem si ti moj
sjenoviti park,
moj ravni, moj široki, moj stoljetni
Osijek.

(1992.)

Julijana MATANOVIĆ

Filigranski minuciozno Matanovićeve niže mnogostruko složene rečenica, plete fine rečenične nizove, što korespondira s njezinom iznimnom upućenošću u teoriju neratologije. *Zašto sam vam lagala* (1997.) na samom je vrhu autobiografske poetičke paradigme koja je posebice nakon 1995. u hrvatskoj književnosti doživjela svoju emancipaciju.

PODRAVKA EXPRESS

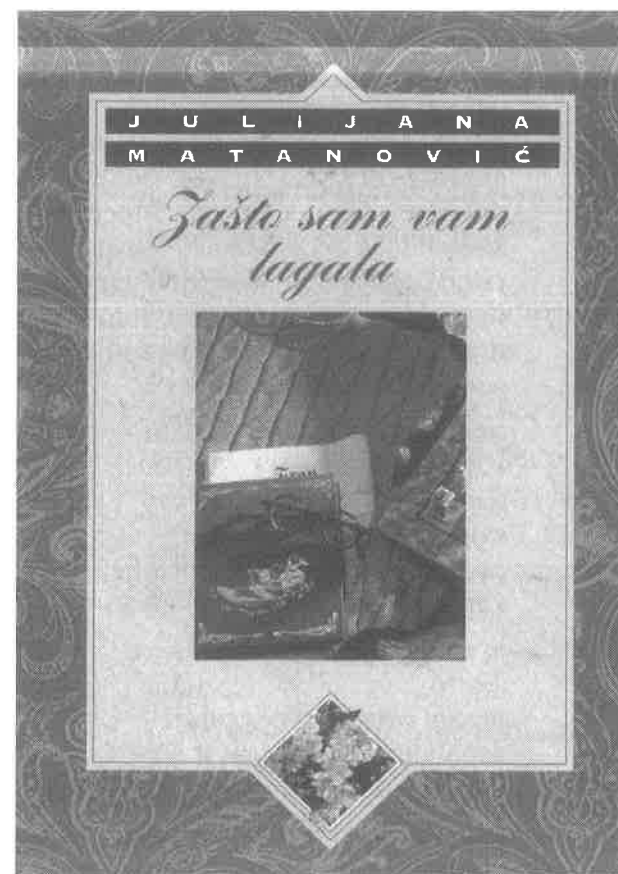
Uskoro je na *Podravkinim* vagonima nestalo *Podravkina srca*. Možda ga je nestalo i puno ranije, ali ja sam to primijetila tek onda kad sam na nju počela, ranih devedesetih, ulaziti u onoj stanici koja mi je nekada bila dolazna.

Ona i dalje svako poslijepodne, godinama u isto vrijeme, iz Zagreba kreće prema Osijeku i meni se uvijek iznova učini, posebno zimi, kako joj u vožnji vjetar šiba u lice i usporava brzinu. Onda se uplašim da će se moji prijatelji, očekujući me na posljednjoj postaji, zbog njezina zakašnjenja razboljeti, pa ne će sa mnom moći obići sva planirana mjesta i izgovoriti sve pripremljene priče o onima drugima, nama toliko različitima. I što je najvažnije, ne će imati dovoljno snage kojom će primiti količinu moje tuge, o kojoj sam mom najboljem prijatelju Delimiru, koji nije igrao nogomet tako dobro kao Jordan, ali mi je bolje od svih drugih pomogao da promijenim svoje dotadašnje shvaćanje pjesničke slobode, govorila u svibnju '92. u skloništu Hotela *Osijek*, kad sam ga željela uvjeriti kako će grad, iako je njegovo ime na zemljopisnoj karti ispisano puno manjim slovima nego ime onoga u koji odlazim, *zauvijek* ostati grad moje sudbine. I premda je nebo bilo vedro, vani je grmilo stotinu *Ciginih* gromova, čije je polazište bilo u onim sitnim selima mog *užeg zavičaja*, a ulazna vrata podrumskih prostorija otvarala su se onako automatski i onako priglupo za svakoga tko je do njih dotrčao s nekada sretnih osječkih ulica.

Čini mi se da ja do tada nisam ni u što bila toliko sigurna koliko sam od tada postala sigurna u riječ *zauvijek* i odlučila sam nikada je ne iznevjeriti. Mislila sam o njoj i onda kad je vlak, na povratku, prolazio pokraj đurdenovačke livade i kad su u moje pamćenje dolazile smiješne epizode s finalnih nogometnih utakmica, priče o jedenju juhe u vagon-restoranu istog vlaka i uspomene vezane uz subotnja spremanja kuće, koja u tom trenutku ostaje na desnoj strani, s pronalaženjem *Sveznadara* ili ispod tetina svečanog *bešteka*, ili između uredno složene posteljine. Nisam na nju zaboravila ni onda kad sam od jednog đurdenovačkog poznanika, koji je ušao u isti kupe, čula priču o mom prijatelju Jordanu, branitelju Borova Naselja, za kojeg više nikada ne ću moći provjeriti, iako smo nas dvoje *govorili istim jezikom*, je li se odista zvao Jordan, ili je to bila samo njegova *Podravkina* kocka - juha u *Podravci*.

Možda ću jednoga dana, u svojim zrelijim godinama, negdje nenadano upoznati mladića neobičnog imena, rođenog u kasnu jesen '91., čiji će mi otac, gospodin mojih godina, s ponosom reći kako ga je dao krstiti ne, kako to mnogi misle, imenom jedne rijeke, nego imenom svog poginulog ratnog zapovjednika.

(1996.)

Delimir REŠICKI

Njegova poezija je poezija ljubavi, melankolije, užitka u cesti, kretanju, u ritmu noći, u fluidima snijega, magle, prašine i dakako - tišine. Rešicki poezijom upozorava na srednjoeuropski tragiizam koji je pohranjen u sudbini njegova pjesničkog subjekta.

SRETNE ULICE

I.

rodericku

pokaži mi sretne ulice
svoja plava
široka bedra
bolnicu u čijem ćemo se želucu voljeti
kada budeš debeljuškasti sonet
tamo ćemo razbijati čitljive ampule vremena
i njegovim glazbenim sirupom
dražiti udove umorne od kemije i
sodomije
sestro, budan sam i gledam
kako mi iz nosa
danim
svuda po modroj prašini
prosutoj uokolo tvoje postelje
kaplje bezbojna, usijana živa:
ja sam tvoj provaljeni makro
sestro
ja sam prodao tvoje rublje
uspaljenim voajerima u
nepreglednom setu
kabina peep - showa na golgoti
ja sam
u prvim danima rata
kada su ti usta bila vlažan
zadimljeni kupe

pritisnuo dugme na do vratku sumraka
od

koraka
ultramarina i
izloga

čije utrobe
dogorijevaju cijelu noć

II.

ovaj je trg
maloumni trgovački papir
sumrak tek repetiran plebiscit svjetlosti
mirno
mekim šumovima erotičnog šinjela
potpisan u tvojim prohladnim venama
tamo gdje prestaje đubrište
niču montažne cvjećarne
u kojima se prodaju nezaboravna slova:
tvoje sunčane naočari
ekstatičan rafal
umilna gitareska ljeta
njegov dugi, dugi revolverski poljubac
uspavan na barikadama
kiromant con bendit
u barkama tvoje usne
na otvorenoj pučini

III.

u vlažnom pijesku tvoje nadlaktice
nacrtan je morski konjic
uhode mora
prodavale su jučer u bescijenje
svilenkasto meso školjaka po
praznim tržnicama
u aulama školjki
zastakljenim dječjim glasovima i sedefom

slušali smo sagu o bonaci
"kada je more kao zrcalo
u kome možeš vidjeti svoje lice
kroz tisuću godina i"

to je ta priča
uredno stornirani semestri
plave kovertе rujna
u disco clubovima na periferiji
tvoje se gačice mikšaju s pneumatskim
udarcima bubnja čekića
lusteri isijavaju šalove
prvoga večernjega znoja
u stiropornim plahtama
užareni asfalt
kada opuste otvoreni vrtovi uz cestu
sanja cijelo svitanje
meki razvrat tvojih stopala

IV.

na svome hrbatu
po svojim stegnima
u haustoru u komu su klinci
vulvu naslikali kao romboid
kineskog zmaja po sredini svemira
u koga se vinula valera
na svome stomaku
po svojim očima
po zemljovidima mehaničara
koji putuju zemljom
otkupljujući užad
satkanu od tvojih bespolnih glasnica
na svome potiljku
po aortama ljubavnika
u kojima ključaju
taximetri otmjene prostitucije
kada suludi sekreti jeseni
plaču u očima prodavača kino karata

za brončanim prahom božanske grete
koja cijele noći obilazi napuštenu dvoranu i
s ulegnutih stolica
otire tragove svojih usana
i nikada neće umrijeti*
na formularima u čijim se pagodama
specijalno testiraju inteligencija i
kičmena moždina
po girlandama i gondolama
smirenim slikovnicama predgrađa
sasvim blizu k tebi
kako bih mogao gledati
kako se u teškim mukama
ispod mirne površine vode
rađaju koralji i genocid
zato napiši, napiši me
bilo čime ulico
pisati znači depilirati
tvoje podatne jezike

*vidi Polet, New York, smrt je na našoj strani

V. (znoj od šetlanda)

imam djevojku od najfinijeg šetlanda
najljepša je kada se na prepunim ulicama
rašiva njena topla sloboda
upisana joj pod kapke kao caravella
koja će se vinuti u zrak
par trenutaka prije no guba
poljubi grad
ima teške
pjegave grudi
između kojih jedna kap znoja
putuje sanjivim metroom
dvije stanice daleko od trga
do stomaka
na komu zastane
kao čovjek ili žena

što izlazeći iz čekaonice
na kolodvoru
u nepoznatom gradu
zbunjeno se okreće uokolo sebe
odlažući i neprestano pogledavajući
dva papirnata kovčega
iz kojih
polagano ali sigurno
curka teško prokrijumčarena levanda
noćni radio fuck

(1986.)

Denis OSTROŠIĆ

Autor izrazitoga osjećaja za ludističko oblikovanje urbanoga prostora.

OSJEČKI TRIPTIH

koliko god gundulićeva bila
naružena
dubokim nasilnim kopovima
s kišom od jutros
moja će noga sama od sebe
u valentinski ponoćni trenutak
hrpicu žabe preskočiti

**

tirkiznozeleni soba s pogledom
objavljuje djevojku na biciklu
što u valentinskom mokrom
igrokazu
prerasta cestu, vozačku dozvolu i
osijek
utopljen u nemuštu oblaku
i jeziku
koji prhki okus jedvaprisegnute
sretne čokolade s lješnjakom
imenuje iskričavim srebrnim
trakom
- pravim prezimenom zvijezda
padalica

**

nedjeljama
moje su oči gubile boju
nadmješale
hladnom kristalastom masom
jednog sljedećeg dana

ogrnutu
od drveća izvješnim parolama
moje će čarape biti modre
kao baranjsko more
nekada

(1990.)

Krešimir PINTARIĆ

Urbani pejzaž kao tema stalno je mjesto teksta ovoga mladoga Quorumovog autora, nezaustavljive borgesovske strategije.

OSJEČKA MASKERATA

Civil u ratnim uvjetima ili nakon ovog slijedi kraći, ali jednoznačan odgovor

Znam da je rat i sve to, ali što da radim. Dovoljno dobro se poznajem da znam da nisam u stanju nositi uniformu i pucati okolo. Priznajem. Ali to ne znači da ne mogu biti *pozadinac* na kojeg se čovjek može osloniti. A to je jebeno važno ovih dana: ljudi kojima sam okružen očajnički je potreban oslonac. Iako se bolje osjećam kada koriste šank.

Jebi ga. Tako je to. Jednostavno ne mogu pucati na ljude da bih ih ubio, ali im mogu služiti piće dok ne umru od trovanja alkoholom. To da. Uvijek.

Ja sam samo loš konobar. Ali radim to temeljito.

A možda i griješim kada kažem *ne mogu*. Možda bi bilo točnije reći da jesam u stanju ubijati ljude, ali imam sreće što me rat nije prisilio da tu sposobnost i razvijem.

Rat.

Koji rat?

Malo prebučna *soap opera*.

Mislio sam da je rat potpuni kaos, a ispostavilo se da je potpuno predvidljiv. Kakav je to rat koji nakon mjesec-dva postane svakodnevicom?

Svaki jebeni dan jedno te isto. Ako ništa drugo, mogu mirne duše reći da započinje jebeno predvidljivo: sjedim za šankom; pušim prvu cigaretu; pijem pelinkovac; razmišljam što mi sve ovo u životu treba; čekam da se espresso-aparat ugrije ne bih li skuhao dvije kave za sudoper; slušam Galaxy 500; osjećam se depresivno.

Jebeno predvidljivo. Jebeno depresivno.

Doduše, uvijek me u tim trenucima tješi činjenica da je ovo ipak najbolji dio dana. Kada počnu stizati stalne i nestalne mušterije, ako se to uopće može nazvati mušterijama, bit će daleko gore. I pogoršavat će se. Do određene granice. A onda će postojati sve bolje i bolje. Ali još uvijek lošije nego sada.

Nekoliko puta mi se dogodilo da dodem pola sata ranije u nadi da ću tako produžiti taj period dobrog osjećaja. To se nikada nije dogodilo jer sam uvijek bio bijesan na sebe što sam ustao iz kreveta pola sata ranije. Iz svega toga sam izveo zaključak da se osjećaj ne može prevariti.

Bilo kako bilo, sjećam se dana kada nije sve bilo tako predvidljivo. Mislim, neko vrijeme su četnici - doslovce - minirali svaku predvidljivost. Ali ništa više od toga.

Kao prvo, čovjek se može na sve naviknuti, pa i na to. Znam da zvuči nevjerovatno, ali tako je. Ne kažem da može uživati, ali može se naviknuti. Kao i na mnoge druge stvari za kojima nije lud, ali ih je prihvatio kao normalne. Recimo, pranje zubi.

Kao drugo, njihova nepredvidljivost je, zapravo, vrlo predvidljiva. Da bi se objasnio granatiranje grada, u devet od deset slučajeva teorija kaosa ili bilo čega potpuno je izlišna. Ako ih naši ne podjebavaju, pucaju samo u ono doba dana kad je na ulicama puno ljudi. Naravno, mislim uvjetno puno. Danas je i deset ljudi na ulici puno. Onaj jedan slučaj kad bi bilo kakva teorija dobro došla jest onaj kada neki bolesnik - u civilstvu vjerovatno dobar vodoinstalater i loš muž - u prolazu ubaci poneku granatu u minobacač.

Tip bez smisla za humor. Ali totalno sjeban.

Čovječe, zajeban je rat. Uči nas mrziti. Uči nas da sve vidimo crno-bijelo. Ili da ne vidimo. A tu smo svi dobri učenici. Mislim, to je razlog zbog kojeg rat uvijek može napraviti *open air* turneju.

Vidiš li što ovaj rat radi? Pokušava ukinuti razliku između Srba i četnika. Rat je moćna stvar, on to može. Ali ja se trudim. Ne želim se nikome za ljubav praviti slijep. Ja razlikujem Srbe i četnike. Četnik je četnik i što tome dodati? Mislim, osim metka?

Najlakše razlikujem Srbe i četnike tako što si kažem: Srbi su ovdje, četnici su tamo. Znam da nije tako jednostavno, ali rat ometa svako razmišljanje. Najbolji dokaz za to jesu izjave tipa *ovdje mi, oni tamo*. Kao da sam u nekakvom rovu i pokušavam utvrditi u kojem ću smjeru pucati.

Bilo kako bilo, ne mogu se i ne ću ponašati kao da u cijelom Osijeku nema Srba, što u civilu, što u uniformi. I jedni i drugi se zapravo bore za Hrvatsku. Ne razumijem ih, ali ne razumijem ni tisuću drugih stvari.

Fascinantna slika: Srbin u hrvatskoj uniformi. I ubija četnike. To je nešto.

Zapravo: ne postoje ni Srbi ni Hrvati ni Danci ni Bugari. Čak ni Talijani ne postoje. Postojim ja i postojiš ti. I to je sve. Političari možda misle da nešto kao karakter nacije postoji, ali ja znam da to nije istina. Recimo: skupiš po cijelom svijetu najbolje i najdarovitije i najpametnije ljude i staviš ih u jednu državu - za dvije generacije bi dobio prosječno kretensku naciju kao što je svaka. Hoću reći: pojedinac može biti ovakav ili onakav, stado je stado.

Bilo kako bilo, svako jutro sjedim za šankom i pokušavam sabrati misli. I svako jutro se pitam jesam li normalan.

Čovječe, otkako je počelo ovo sranje od rata osjećam se tako jebeno živim. Mislim, kad god osjetim dah smrti za vratom, osjetim se tako jebeno živim. Istina je da se ponekad osjećam, za moj ukus, čak i previše živim. Upravo strašno.

Jesi ti živ?

Civil u mirnodopskim uvjetima ili nakon ovog slijedi kraće, ali temeljito razuvjeravanje

Gospodine pozorniče, mislim da nije u pitanju slučajnost. Reći ću Vam što mislim da je u pitanju, a ako griješim, Vi ćete me *razuvjeriti*. Radi se o sljedećem. Kad god me policijska ophodnja vidi, zaustavlja me - kao Vi i Vaš kolega sada. I onda rutina - dokumenti, provjera istih, pitanja: ime oca, moje zanimanje, adresa itsl. Možete reći da to ulazi u opis radnog mjesta, ali mene muči nešto drugo: *uklapam li se ja u opis sumnjivog lica?* Hoću reći, ne događa se to samo na ulici, već i u vlaku, nečijem automobilu, lokalnu. Ne događa se to samo poslije ponoći - kao sada - već i usred dana. Slučajnost? Ne bih rekao. Ne kažem da ne vjerujem u slučajnost, ali nekada čovjek jednostavno ne može vjerovati u takvo što. Paranoja? Pristajem na to samo ako uzmemo u obzir da je *paranoična osoba ona koja zna što se doista događa*. Bilo kako bilo, moja pretpostavka je, pod jedan, da je netko svim policajcima opisao - u školi ili u nekom priručniku ili što-ja-znam-gdje-i-kada - kako izgleda *usual suspect* ili, pod dva, svi su policajci - *sasvim spontano* - došli do istog zaključka. Što je najljepše od svega, meni oboje izgleda skoro podjednako vjerovatno, iako ono pod jedan nešto vjerovatnije. Ne želim podcjenjivati Vašu *spontanost*, samo mislim kako ste ipak tu da izvršavate naređenja, a ne da zaključujete. Mislim, Vaše je da *postupite po naređenju*, zar ne? Valjda. Sad svejedno, ispada da su sumnjivi svi - s dugom kosom i bradom, posebice ako pješače nakon što padne noć. Znači, neredovito šišanje i brijanje združeno sa šetanjem ulicom je nešto prema čemu je zakon nesklon. Ili to ipak nema veze s neredovitim šišanjem i brijanjem. Možda je u pitanju izgled koji odaje *nelikvidnost*. Iskreno govoreći, mislim da je to velika besmislica. Ako se oslonim na nešto što bih mogao nazvati *zdravim razumom*, sumnjiv je onaj koji se vozi u vlastitom BMW-u ili mercedesu, a nema ni trideset godina, u nekim slučajevima jedva dvadeset. Jeste li možda i sami primijetili priličan broj korpulentnih, kratko ošišanih i izbrijanih mladih osoba u kožnim jaknama u takvim vozilima? Gotovo bi se svaki čovjek mogao kladiti da svi idu kod istog krojača. Nešto kao hrvatska verzija *Reservoir Dogs*? Dobro, pustimo sada modu. Dakle, možda sam u krivu, ali jednostavno ne znam koje je to tako unosno i fizički zahtjevno zanimanje da si čovjek za nekoliko godina *rada* može priuštiti BMW ili mercedes. Ne kažem da je nemoguće to izvesti u skladu sa zakonom, ali mi se čini da je *izrazito teško*. Mislim, zakoni i služe da se mogu obogatiti samo neki, a

ne svi. Možda malo pretjerujem, ali činjenica je da je zakon takav da ste kao privatni poduzetnik - o onima koji rade za dvije-tri tisuće kuna mjesečno ne želim uopće razgovarati kao o mogućim kupcima BMW-a - koji u potpunosti poštuju zakon osuđeni na životarenje, a ne na bogaćenje. A ako ne poštuju zakon, financijska policija Vam uvijek može staviti ključ u bravu. Isto tako je činjenica da financijska policija ne dolazi kod svakoga. To sve Vam je zasigurno poznato. Razumijem, mislite *zakon je zakon*, takav je kakav je, svi su pred njim jednaki. Bilo kako bilo, postoji još nešto što govori u prilog onih u BMW-ima. Svjestan sam da je teško zamislivo da vam netko *odozgo* sugerira da se sumnjivci kreću u BMW-ima jer ih uvijek možemo vidjeti parkirane ispred zgrada MUP-a, raznih ministarstava, Vlade i sličnih ustanova, a to su Vam ipak poslodavci, zar ne? Dakle, opet se vraćamo na to, mora da su sumnjivi - ili barem potencijalno sumnjivi - oni koji nemaju novaca da si kupe BMW. A najsumnjiviji su oni koji izgledaju kao da *uopće* nemaju novaca. Oni zasigurno krađu da bi došli do njih. Da ne spominjem kako posebna opasnost prijeti od onih koji nisu sposobni krasti. Za takve je samo stvar vremena kada će postati prokleti špijuni - znate ono s *Judinim škudama* i *prodanim dušama*, zar ne? A to je protuzakonito, to svatko zna, to Vam nitko nije *morao* reći. Mislim krađa, špijunaža i podrivanje države, a ne BMW. Kad tako gledam na cijelu stvar, moram se složiti s Vama da su oni koji pješače svakako sumnjivi. Oni u BMW-ima nikako to ne mogu biti. Najbolji dokaz za to jest da se i *naš* Predsje

(1997.)

Marinko PLAZIBAT

Plazibatove su pjesme i zabavne, i nježne i grube, povremeno erotologične. One začuđuju i odbijaju, rado bježe u privatni govor i šifrirano pismo nekakvoj izvanekstualnoj osobi, ni trenutka ne podilaze tradicionalnoj sentimentalnosti iako se ni trenutka ne stide tradicionalne lirske patetike.

BALKON

veselo je i bučno
u mojoj skromnoj košulji
malo je i nedostaje mi, kaže sanja
to je i previše, misli i taji marta
zar ne bi more mogao sačuvati za me
veselo je
u košulji
prsti u mlijeku miču ladice
i ližu
ružu na sporom balkonu sa stolcem
za meko ljuljanje
večer se popela
buku tiho slomila
niti jedna djevojka ne naginje panju
nogu
glavom roni u moju mekoću

(1999.)

Elio PANELLA

Njegovi tekstovi izvire iz jezičnog osjećaja, a ometen pravocrtnim čitanjem Panella je zapisao ratno ozvučene pjesme i pokazao kako su najmlađi i ratu najbliži napisali ponajbolje hrvatske stihove te užasno nepoželjne stvarnosti.

MALO JE NEDOSTAJALO DA PREŠUTIM OVAJ DAN

Šetam noću. To baš nije
Pametno. Moram.
Mislim. Lovostaj je. Neće.
Barut gusto dimi. Ne vide.
Igram Se Čovjeka.
Mislim. Nitko mi nije Ravan.
Mojih deset zubaca Istegnuća
neće biti dostatno da Pokupim
sve projekte buke nad Gradom.
Zato Šetam. Mislim. Ludost je
vjerovati Im na riječ.
Naranče penju se lijepo za Oko.
Nebom. Poput stepenica čije
RukoHvate izmisliš ljudi Kao
svojevrsku Umjetnost Umiranja Na
Rate. Strašilo. Suncokret.
Sve Flambirano.

(listopad 1991.)

Marijana RADMILOVIĆ

Jezik Marijane Radmilović naslućuje pismenost (*Portreti nepoznatih žena*, 1998.) višestruke sofisticirane u kojemu se prepoznaje i osjetljivost za intersubjektivnu zagubljenost i identitetnu razloženost. Osobito je naglašena melankolijska blagost, urbanitet, erotika putovanja, ali i noćna slika - prožeta bjelinom i uzoritom ritmičnošću stiha što se nadostavlja na hrvatsko post-moderno pjesništvo.

U PROLAZU

Ovaj grad,
naći ćeš ga pod vodom
na karti koju si svjesno istetovirao
pod jezik i lisnatu dušu.
Proći će jedna žena, tako tužna žena
i upitati te jesi li spreman
večerati mulj,
to toplo, ljekovito dno.

(1995.)

Ervin HEINE

Publicističkim stilom Heine pokušava zaustaviti i opisati duh jednoga prohujaloga vremena portretirajući ga svakodnevnim pričama iz života običnih ljudi.

NEBO NAD OSIJEKOM

Poziv za proslavu 30 godina mature razveselio je Martina S. Osim što će ponovno sjesti u školske klupe Muške gimnazije imat će cijeli razred nakon toga prigodu sa suprugama večerati u "Zlatnom volu", a zatim plesati do iznemoglosti. Jubilej je doista bio velik i nije bilo mjesta nikakvoj štednji. Sjećanja na školska vremena sve su mu više navirala, ali ih je ipak najviše trošio na Herminu Z. koja mu je ostala u najbistrijem pamćenju. Posebno se živo sjećao posljednje večeri s njom na tvrđavskom bedemu odmah iznad Vodenih vrata.

Hermina je došla u Osijek iz Đakova da provede ljetne praznike na Dravi kod prijatelja svojih roditelja, koji su stanovali u Martinovom susjedstvu. Simpatija se između njih dvoje odmah razvila i Martin je nastojao da je što više produbi. U džepu je već imao naturalni rad kao dokaz svoje zrelosti, ali mu se ipak činilo da bi se trebao dokazati i na muškom planu. Ljeto je, međutim, brzo prolazilo i dan njenog odlaska se sve više približavao, a Martinu vrag nije davao mira, unatoč tome što se Hermina okružila zidom debljim i od tvrđavskih zidina. Stigla je i posljednja večernja šetnja uz Dravu i Martin odlučio proigrati svoj posljednji adut. Odveo ju je u Tvrđu, odnosno na šetnju tvrđavskim bedemima.

Hermina je s veseljem pristala, obuhvativši ga prvi put rukom oko struka. Stojeći iznad Vodenih vrata bila je oduševljena pogledom na Dravu i njena je obrana na trenutak toliko popustila da je Martinu dozvolila kratki "sestrinski" poljubac u obraz. Njemu, naravno, to nije bilo dosta pa je i dalje navaljivao. Herminina brana ponovno se podigla - izgledala je neosvojivo kao Tvrđa s podignutim ulaznim kapijama i širokim kanalom ispunjenim vodom koji je opasao zidine grada. Noć se spustila i Martin pokuša još jednom: - Nebo je predivno.

Hermina podigne pogled, a on joj prilijepi poljubac. No, umjesto da se potpuno opusti, ona se odmah ukočila i ohladila. On se tada na nju "naljutio" i krenuo kući. Kad joj je izmakao iz vida (gotovo se sjurio niz stepenice s bedema) ona osjeti svu nevolju svog položaja. Sama u mraku i, što je još gore, nije znala kako stići do Kokotove ulice u Gornjem gradu. Po danu bi se još nekako snašla, ali noću nije imala izgleda, pa njen nagli plač rasparsa lijepu i ugodnu ljetnu večer u Osijeku.

I dok se odijevao Martin je osjetio na njezinim slane suze koje su joj te večeri tekle niz obraze (vrativši se, dakako, po nju i pokidavši svoj posljednji adut iz rukava u paramparčad). Nije mu bilo lako da se s njom sada ponovno sret-

ne (udala se za njegovog šulfrenda iz Đakova s kojim je zajedno sjedio u školskoj klupi). Ali, iako je prošlo punih 30 godina, odlučio ju je ponovno zamoliti za oproštaj.

Martin je odmah prepoznao Herminu, kao i ona njega, jer su u istom omjeru dobili na težini, na sjedim vlasima kao i na borama (zato im se i činilo da se "nisu baš mnogo promijenili"). I baš kada je tražio način da joj se ispriča za zlo koje joj je učinio i zbog kojeg se rasplakala, ona ga upita:

- Da li su Vodena vrata daleko odavde?

Martin ne razmišljajući niječno odmahne glavom i u istom se trenu trgne: I ona to dobro pamti! Odlučio stoga odmah od nje zatražiti oprost, ali ga ona preduhitri:

- Čekaj me vani, odmah dolazim. Rekla je to tihim glasom kao da mu je htjela dati do znanja da je to samo njihova tajna, pa se iskrao van, iako za to nije bilo potrebe budući je zabava bila u punom jeku jer su bivši učenici htjeli nadoknaditi propušteno druženje koje je život rastavio i razasuo na stotine strana svijeta.

Nakon dvadesetak koračaja Martin iznese iz sebe:

- Znaš, ona mi večer nikako ne ide iz glave.

- Ni meni - nadoveže se Hermina.

- Ne znam što je to bilo sa mnom, kao da je vrag ušao u mene - odgovori on.

- Ma, pusti sad to. Nemoj si toliko prebacivati; ta bili smo djeca!

Stigavši pred Vodena vrata Hermina predloži da se popnu na bedem. Jedva ju je pratio koliko se hitro penjala. Sav zadihan sustigne je na vrhu, srce mu je htjelo iskočiti iz grudi, i uhvati se za nju teško dišući. Nije se opirala. Čila i puna energije Hermina sva radosna primijeti:

- Nebo je zaista predivno nad Osijekom. Martin podigne za njom pogled, ali mu se zamračilo pred očima i on se sruši.

Probudio se na "stamtišu" u "Zlatnom volu". Iznad njega bio je nagnut gradski liječnik:

- Dragi gospodine, u vašim godinama se ne skakuće po bedemima. Niste vi više dječarac koji trči za curama. Iste riječi mogao je pročitati i na žalosnom Hermininom licu.

(1998.)

Kornelija PANDŽIĆ

Fino nijansirajući poetiku Quoruma utiskuje je u autentično postmedijski urbani prostor što se čita već u njezinoj prvoj zbirci pjesama *Čuvari praga* (1994.). Zajedno s Teom Gikić te Marijom Radmilović, naznačava *postmoderni krug slavonskih pjesnikinja* (S. Jukić).

ČUVARI PRAGA

Umorni grade, čiji ću ja, tvoj umorni čovjek, i dalje biti sudionik u nenadanim povijestima, nego tvoj? I gdje ću smjestiti i svoj teret neizvjesnosti, nego li k tebi, svoju rastrzanu želju za bijegom i bolest neprestanog vraćanja?

Daljine su zavodljive, ali su sve dalje i glad za lijepo složenim prividima ustupa mjesto gladi za vlastitim gradom, mjestom anđela nesklonih odlasku i lutanju.

(1994.)

Dražen STOJČIĆ

Talent komunikacije, protočnost i dobra događajna povezanost, izbrušeni i zanimljivi dijalozi najavljuju i održavaju izvrsnu zabavu! - čitanja prvog romana (*Zabranjeno područje*, 1999.) osječkog teenagera internetovskog naraštaja. Osječki film, Kids.

ZABRANJENO PODRUČJE

Prošlo je 23 sata i nitko nije imao namjeru dočekati Božić u Pancinom brlogu. Macan, Čeba i Panca su, zbog onih tipova, (točnije; zbog straha od onih tipova) otišli pronaći neki kafić, a ostali su se tramvajem odvezli na trg, koji je bio prepun ljudi. Samo su se u uglovima trokutastog trga vidjeli visoki borovi koji su apsolutno dominirali cijelim prostorom. Hladni vjetar udarao je iz pravca Drave, no nikoga to nije previše smetalo. Svaki veći događaj obavezno je značio okupljanje na glavnom trgu, a dani kad se mladež skupljala na obližnjem korzu odavno su prošli. Nove generacije odabrale su baš Trg kao glavno sastajalište. Eto, zato se i ovog Božića nekoliko tisuća ljudi našlo na ovom vjetrovitom mjestu i veselo čekalo polnočku. Atmosfera je bila pri samom vrhuncu, a broj petardi povećavao se svakom sekundom. Naravno, bilo je puno poznatih ljudi, pa su jedno duže vrijeme proveli u sveopćem rukovanju i ljubljenju.

(1999.)

Stjepan DUJMOVIĆ

Slavonskobrodski "starogradski" pjesnik devedesetih se javlja nizom zbirki trubadursko 'n' urbane motivike, opjevavajući i ruralne cvelferijske slike i vinkovačke fluide i osječke ljepote.

NEBO IZNAD OSIJEKA

Aniti Schmidt

Glumica je bila razigrana, poletna, potom ozbiljna. Okružena ljudima. Primala je pohvale, poglede...

Sve je vrvjelo od izabranih riječi i žamora,
bujalo od toplih želja i namjera.

Uzvišeno, neponovljivo, jedan trenutak lijepog života u lijepom društvu.
Jedan osmijeh, jedan krasan pogled!

Ne smijem ni pomisliti što će biti kad nas napusti, kada naši dragi glumci odglume, kad se svjetlo ugasi.

Bila je u istom trenutku nestvarna i dostupna, jednostavna i otmjena. Otvorena, okretna... Okružena nadama.

Tko ljubi te crne oči ljepše od očekivanja?
Tko grli to nježno tijelo ljepše od ushita?

Daljina, što se krije iza njezinog lijepog pogleda? Grlena je bila svaka riječ u pjesmama.

Slušao sam očima i nadama. Gledao srcem i maštama. Čekao sam pjesmu nad pjesmama. Od svih pjesama ona je bila najljepša.

A moje nade izvan Broda i vremena.

Kao da je svu ljepotu Slavonije skupila, nama pokazala, pa sobom odnijela.

Kako je tek lijepo nebo iznad Osijeka!

(1999.)

Knjigopis, treći

Vilma VUKELIĆ

Tragovi prošlosti, Zagreb, 1994.

U stešnjanim granicama, Osijek, 1997.

Pavle BLAŽEK

Petar Smajić / Pavle Blažek ... (et al). - Osijek, 1976.

Requiem za učiteljicu ili kako zvati učiteljicu. - Osijek, 1984.

Vež zemlje. - Đakovo, 1985.

Vukov zavičaj danas / Pavle Blažek, Predrag Goll. - Osijek, 1988.

Okovan šutnjom. - Osijek, 1989.

Djelovanje i djelo Miroslava Kraljevića (1823. - 1877.). - Osijek, 1989.

Stihovi i proza / Dragan Mucić, Pavle Blažek. - Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica; kolo 17, knj. 81)

Milivoj POLIĆ

Kibernetika. - Osijek, 1960.

Prostor šutnje. - Osijek, 1968., 1969.

Južna strana. - Osijek, 1970.

Četvrti ugao. - Osijek, 1973.

Okrenut gradu u svitanje. - Osijek, 1974.

Školj u ravnici. - Osijek, 1975.

Svijet nas samih ne može postojati. - Zagreb, 1981.

Dal mare alla pianura. - Napoli, 1983.

Crteži perom. - Osijek: Revija, 1986.

Izdvojen samo za ljubav./ Milivoj Polić, Antun Šimunić. - Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica; kolo 7, knj. 34)

Dragan MUCIĆ

Melodije srca. - Osijek: Štampa, 1952.

Čovjek, ptice i zvijezde. - Osijek: Matica hrvatska, 1964.

Hrvatsko kazalište u Osijeku 1907. - Osijek: Narodno kazalište u Osijeku, 1967.

Likovi, scena, kreacije: (Prilozi za povijest HNK u Osijeku). - Osijek: Narodno kazalište u Osijeku, 1969.

Matica hrvatska Osijek 1960. - 1970. - Osijek: Matica hrvatska, 1971.

Krleža i Osijek. - Osijek: Sveučilište u Osijeku - Pedagoški fakultet, 1979.
Stihovi i proza./ Dragan Mucić, Pavle Blažek. - Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica; kolo 17, knj. 81)

Saša BENČEK

Koje su u meni. - Osijek: Revija, 1974.
Simfonija snova. - Osijek: Revija, 1980.
Kukurijek. - Osijek: Revija, 1988.
Skitnička molitva. - Vinkovci: Privlačica, 1994. - (Slavonica; kolo 14, knj. 69)

Bogdan MESINGER

Kiša, Vinkovci, 1970.
Samac, Vinkovci, 1973.
Zatvorena pučina, Osijek, 1984.
24 dana rata, Osijek, 1992.

Anto GARDAS

Pjesme. - Našice: Anto Gardaš, Savo Panjković, 1965.
Na jednoj obali. - Slavonski Brod: Mala biblioteka "Posavskih tokova", 1968.
Srebrna polja. - Našice: Samoupravna interesna zajednica kulture i tehničke kulture općine Našice, 1975.
Balada o kapetanovu povratku. - Osijek: Izdavački centar "Revija", 1976.
Jež i zlatni potok. - Zagreb: Naša djeca, 1978.; Školska knjiga, 1985., 1986., 1987., 1989.
Tajna zelene pećine. - Osijek: Izdavački centar "Revija", 1979.; Zagreb: Targa, 1996.
Ljubičasti planet. - Zagreb: Mladost, 1981., 1986., 1993.; Znanje, 1996.
Zaboravljena torba. - Osijek: Izdavački centar "Revija", 1982. - (Biblioteka Maslačak; knj. 1)
Bakreni Petar. - Zagreb: Mladost, 1984., 1990.
Izum profesora Leopolda. - Zagreb: Mladost, 1986.; Targa, 1995.
Zvijezda u travi. - Zagreb: Naša djeca, 1986.
Uvijek netko nekog voli - Zagreb: Školska knjiga, 1986.
Prvi suncokreti. - Zagreb: Naša djeca, 1987.
Pigulica. - Zagreb: Mladost, 1988.; Wuppertal: Lijepa naša, 1995.
Postelja gospode Jelene. - Osijek: Izdavački centar "Revija", 1988.
Duh u močvari. - Zagreb: Mladost, 1989., 1990.; Znanje, 1994., 1998.
Sunčanin cvijet. - Zagreb: Mladost, 1990.
Uz more. - Užička Požega: Književno društvo "Razvigor" ("M. Bašđ"), 1991.
Priče iz Kopačkog rita. - Vinkovci: Privlačica, 1993. - (Biblioteka Dukatić)

Grm divlje ruže. - Osijek: Matica hrvatska, 1994.
Filip, dječak bez imena. - Zagreb: Znanje, 1994., 1998.
Miron na tragu Svetoga Grala. - Zagreb: Znanje, 1995.
Prikaza. - Zagreb: Targa, 1995.
Hej, bečari. - Vinkovci: Privlačica, 1996. - (Biblioteka Dukat)
Damjanovo jezero. - Zagreb: Znanje, 1996.
Žuborenja. - Osijek: Matica hrvatska, 1996.
Sto sunovrata. - Samobor: Hrvatsko haiku društvo, 1997.
Kuća od drvenih kocaka. - Vinkovci: Riječ d.o.o., 1997. - (Knjižnica Rijek)
Plavokрила ptica. - Osijek: Matica hrvatska, 1998.

Fabijan ŠOVAGOVIĆ

Glumčevi zapisi. - Zagreb: Prolog, 1977.
Sokol ga nije volio. - Privlaka: Privlačica, 1986. - (Mali dukat; knj. 14)
Divani Fabe Šovagova. - Vinkovci: Riječ, 1996. - (Knjižnica Rijek; knj. 1)

Jasna MELVINGER

Vodeni cvet. - Novi Sad, 1958.
Sve što diše. - Kruševac, 1963.
Tako umiru starice. - Novi Sad, 1967.
Svet i svetlost. - Novi Sad, 1972.
Pet sestara. - Novi Sad, 1972.
Visoke strane ležaja. - Novi Sad, 1979.
Avans za danas. - Novi Sad, 1986.
Ljubavni soneti. - Novi Sad, 1989.

Predrag JIRSAK

Mjesečeva djeca. - Zagreb, 1958.
Karavan savršenih. - Zagreb, 1964.
Češka strukturalna književna teorija. - 1978.
Lov na vepra. - Zagreb, 1986.

Stjepan ČUIĆ

Iza bregova. - Osijek: Narodno sveučilište Božidar Maslarić, 1965. - (Biblioteka Vrbaci; knj. 3)
Staljinova slika i druge priče. - Zagreb: Centar za društvene djelatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske, 1971. - (Biblioteka Suvremeni pisci; knj. 1), 1975.; Sarajevo: Svjetlost, 1984./85., Zagreb: Targa, 1995.
Tridesetogodišnje priče. - Zagreb: NZMH, 1979. - (Biblioteka Opća knjižnica; knj. 12)

Dnevnik po novom kalendaru. - Zagreb: Centar za društvene djelatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske, 1980. - (Suvremeni hrvatski pisci Novo slovo; knj. 19)
Tajnoviti ponor. - Zagreb: Mladost, 1981. - (Biblioteka Jelen); Zagreb: Targa, 1995. - (Biblioteka Best; knj. 5)
Orden. - Zagreb: August Cesarec, 1981. - (Biblioteka Bestseler), 1990., 1991.
Pripovijetke. - Sarajevo, 1986.
Abeceda licemjerja. - Zagreb: Radio 101 & Prova, 1992.
Lule mira. - Rijeka: Riječki nakladni zavod, 1994. - (Biblioteka Publicistika; knj. 1)

Drago KEKANOVIĆ

Svjetlost šuma. - Osijek: Božidar Maslarić, 1965.
Mehanika noći i drugi spisi. - Zagreb: Razlog, 1971.
Dionis. - Osijek, 1973.
Večera na verandi. - Zagreb: Naprijed, 1975.
Ledena šuma i druge kratke priče. - Zagreb: Centar društvenih djelatnosti SSOH, 1977. - (Suvremeni hrvatski pisci; knj.10)
Potomak sjena. - Zagreb: Naprijed, 1978.
Ivanjska noć. - Beograd: BIGZ, 1985.
Zaglada. - Krakow, 1985.
Panonski diptih. - Zagreb: August Cesarec, 1989.
Američki sladoled. - Zagreb: Prosvjeta, 1997.

Zvonko MAKOVIĆ

U žilama će ljepota teći. - Zagreb: Naprijed, 1968.
Prostor voštanice. - Split: IC mladih Marko Marulić, 1969.
Karta svijeta. - Zagreb: Studentski centar sveučilišta u Zagrebu, 1971. - (Biblioteka Razlog)
Oko u akciji. - Zagreb: Mladost, 1978.
Miroslav Šutej: monografija. - Zagreb, 1981.
Činjenice. - Split: Logos, 1979. - (Biblioteka Kolajna)
Strah. - Zagreb: Znanje, 1985. - (Biblioteka ITD; knj. 117)
Mauro Stipanov: monografija. - Zagreb, 1987.
Ime. - Zagreb: Naprijed, 1987.
Nenapisano. - Zagreb, 1989.
Točka bijega. - Zagreb: GZH, 1990. - (Biblioteka Zora)
Prah. - Zagreb: Naklada MD, 1992. - (Biblioteka Plexus)
Izvjješća o stanju. - Zagreb: Meandar, 1994.

Duško MARIČIĆ

Osunčani hram. - Osijek: IC Božidar Maslarić, 1968.
Svjetiljka na usni. - Osijek: IC Božidar Maslarić, 1971.
Dionizijanje. - Osijek: IC Revija, 1981.
Slavonski dio pakla. - Osijek: IC Revija, 1990.

Stjepan TOMAŠ

Sveti bunar. - Zagreb, 1972. - (Biblioteka Razlog)
Građani u prvom koljenu. - Beograd, 1973.; Zagreb: Mladost, 1978.
Tko kuca otvorit će mu se. - Osijek: Glas Slavonije, 1973. - (Biblioteka Vez)
Moljac i noćni čuvar. - Zagreb: Školska knjiga, 1987.
Dobar dan, tata. - Zagreb: Znanje, 1987.
Taninska četvrt. - Zagreb: Znanje, 1989.
Smrtna ura. - Zagreb: Znanje, 1989.
Život u provinciji. - Zagreb: Nakladni zavod MH, 1989.
Halo, ovdje komandos. - Zagreb: Znanje, 1991.
Moj tata spava s anđelima. - Zagreb: Mladost, 1992.
Anđeli na vrhu igle. - Zagreb: Nakladni zavod MH, 1993.
Mali ratni dnevnik. - Zagreb: Alfa, 1993.
Zlatousti. - Zagreb: Znanje, 1993.
Srpski Bog Mars. - Zagreb: Nakladni zavod MH, 1995.
Emigranti. - Zagreb: Alfa, 1998.

Drago HEDL

Smijeh na kiši: Priče. - Osijek, 1969.
Osječka slikovnica: feljtoni. - Osijek: IC Revija, 1983.; Čakovec: Zrinski, 1984.; 1990.
Žuti vrtuljak: priče. - Osijek, 1986.
Naši obračuni s Krležom: polemike. - Osijek, 1987.
Žifci u škripcu. - Osijek: IC Revija, 1988.

Josip CVENIĆ

Protumarani zavičaji. - Osijek: IC Revija, 1976.
Pričanja Heraklitovog kušača i druga pričanja. - Osijek: IC Revija, 1982.
Blank. - Osijek: IC Revija, 1986.
Lektira. - Zagreb: Quorum, 1990.
Čvrsto drži joy - stick!. - Zagreb: Mladost, 1994. - (Biblioteka Eko vjeverica)
Udžbenik priča, za završne razrede odrastanja. - Zagreb: Slon, 1995.

Ogledanje s krajem stoljeća: Od kolumne do eseja. - Osijek: Matica hrvatska Osijek, 1997. - (Neotradicija, kolo 1, knj. 4.)

Kajinov pečat: (roman). - Zagreb: Mozaik knjiga, 1997. - (Biblioteka Rukoljub)

Branislav KRIVOKAPIĆ

Sve zbog Marije. - Osijek: Revija, 1982.

Jarac otkupitelj. - Osijek: Revija, 1987.

Album zafrkancija. - Zagreb: (vlastita naklada), 1987.

Višekratno proročanstvo pukotina. - Zagreb: Hrvatski centar ITI, 1994.

Zlatko KRILIĆ

Prvi sudar. - Zagreb: 1979., Mladost, 1985.

Zabranjena vrata. - Zagreb, 1985.

Veliki zavodnik. - Zagreb: 1984., Mladost, 1986.

Početak plovidbe. Sam. - Zagreb: Školska knjiga, 1986.

Živi pijesak. - Zagreb, 1987.

Zagonetno pismo. - Zagreb: Mladost, 1987.

Kazalište lutaka i drugi igrokazi. - Rijeka, 1989.

Čudnovata istina. - Zagreb: 1980., Alfa, 1994.

Ljudski se rod odlučio za hod. - Zagreb: Zlatno krilo, 1994.

Jaje. - Zagreb: Zlatno krilo, 1994.

Hod. - Zagreb, 1994.

Pripovijetke. - Zagreb, ABC Naklada, 1997.

Vjekoslav BOBAN

Nijednim umom zamišljeno. - Osijek, 1975.

Orator. - Zagreb, 1982.

Kutija žigica. - Zagreb: Quorum, 1984.

Gangamon - Ganglion. - Osijek, 1985.

Kritika sintetizma. - Rijeka: IC Rijeka, 1990.

Jahačica na vjetru. - Zagreb, 1996.

Antikvarijat, Zagreb, 1997.

Julijana MATANOVIĆ

Četiri dimenzije sumnje: kritička čitanja / Matanović, Bogišić, Bačić, Mićanović. - Zagreb: Quorum, 1988.

Barok iz suvremenosti gledat. - Osijek: Revija, 1992.

Ivan Gundulić. - Zagreb: Školska knjiga, 1993. - (Biblioteka Ključ za književno djelo)

Zašto sam vam lagala. - Zagreb: Mozaik knjiga, 1997. - (Biblioteka Rukoljub)

Prvo lice jednine. - Osijek: Matica hrvatska Osijek, 1997. - (Neotradicija, kolo 1, knj. 5)

BILJEŠKA O PISCU. - Zagreb: Mozaik knjiga, 2000.

Delimir REŠICKI

Gnomi. - Zagreb: CDD SSOH, 1985. - (Biblioteka Quorum; kolo 2, knj. 17)

Tišina. - Osijek: EPSO, 1985. - (Mali katalog poezije)

Sretne ulice. - Osijek: Izdavački centar Radničkog sveučilišta Božidar Maslarić, 1987. - (Biblioteka Revija; knj. 56)

Die die my darling. - Zagreb: RS SOH, 1990. - (Biblioteka Quorum; kolo 6, knj. 40)

Sagrada familia. - Zagreb/ Osijek: Meandar (etc), 1993. - (Edicija Meandar; knj. 1)

Ogledi o tuzi. - Zagreb/ Osijek: Meandar (etc), 1995. - (Edicija Meandar; knj. 7)

Knjiga o anđelima. - Zagreb: Meandar, 1997. - (Edicija Meandar; knj. 18)

Bližnji: (prikazi i ogledi). - Osijek: Matica hrvatska, 1998. - (Knjižnica Neotradicija; kolo 2, knj. 3)

Denis OSTROŠIĆ

Iza trepavica. - Slatina: Castrum - Voćin, 1997.

Romeo MIHALJEVIĆ

Andeoska konverzacija. - Zagreb: Mozaik knjiga, 1997.

Antun ŠIMUNIĆ

Svetkovanje vatre. - Zagreb: (vlastita naklada), 1974.

Lopoč i voštanica. - Zagreb: (vlastita naklada), 1976.

I tako postajem vjetar. - Zagreb: UPAH - Zagreb, 1979. - (Biblioteka poezije; knj. 8)

Vrijeme i prostor u pjesništvu Johna Donne. - Zagreb, 1980.

Pjesme i ne - pjesme. - Zagreb: Školske novine, 1981. - (Biblioteka prosvjetni radnici pisci; knj. 10)

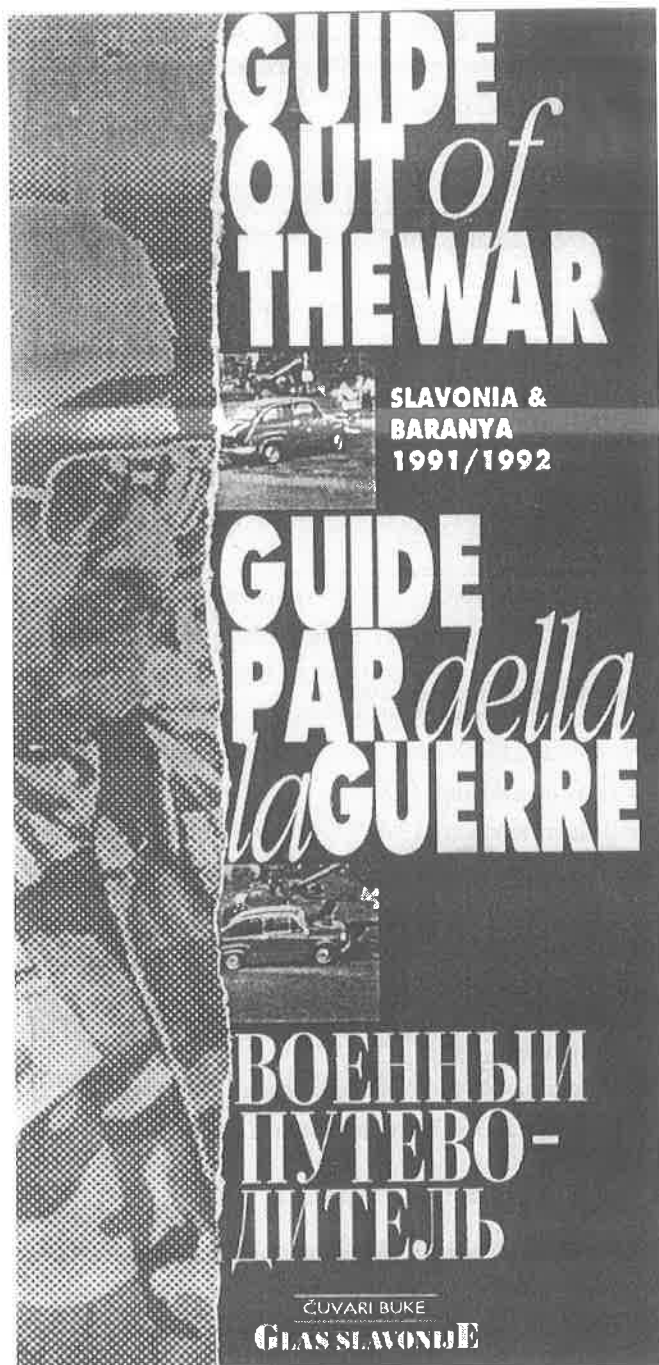
Marija(na) i druge. - Vinkovci: DKH, 1982. - (Biblioteka članova - suradnika Sekcije)

Obstinie antaven. - Osijek: Liberiga stelo, 1983.

Novo perspektive/ Novaj perspektivoj. - Osijek: (vlastita naklada), 1984.

Povratak slovne repatice. - Vinkovci: DHK (Sekcija Vinkovci), 1986. - (Biblioteka Brazde; knj. 3)

Usijana lepeza: (zbirka aforizama). - Osijek: (vlastita naklada), 1987.

ČUVARI BUKE (slavonsko ratno pismo)

Priča o gradu, četvrta

Ukupno je osječko ratno pismo, u njegovim pojedinačnim brojnim izvodima, upisana složena identitetna gramatika. U prvom je redu riječ o označavanju kultiviranja povijesnih tragova. Riječ je o Muzeju Slavonije, ustanovi koja, kao mnoge druge osječke kulturne i obrazovne ustanove radi u ratu na djelomičnom izmještanju svojih djelovanja. I HNK i Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera i Gradska i sveučilišna knjižnica i Galerija grada Osijeka djelomično će izmjestiti svoje predmete rada, ali će zatim i zastati i selektivno vratiti u djelovanje sve što se moglo prilagoditi ratnim uvjetima rada. Negdje je bilo samo pitanje vratiti ljude, i tamo je to, u HNK-u i na Sveučilištu, djelatno i učinjeno. Što se tiče Galerije, ona postaje svojevrsni protjecatelj rada Osječkoga ratnog ateliera čemu u prilog govore izložbe reportažne fotografije. I u Galeriji se također vidi veza s ostalim slavonskim kulturnim prostorima, jer izložbe autora iz Vukovara, Vinkovaca itd. stižu u Galeriju gotovo istovremeno s izložbama osječkih autora. Izložbenim se djelatnostima u ratu bavi i Muzej Slavonije, kao i HNK, a znakoviti su i manji postavi u različitim ugostiteljskim prostorima. Tu se, u prostoru galerijskog prizemlja manje ili više uspješno pripravlja u svojevrsnoj interdisciplinarnosti i projekt Osijek će uvijek biti Osijek, od kojega u svakom slučaju »ostaje« dobra dosjetka - odgovor najbučnijem i najuspješnijem osječkom ratnom plakatu Predraga Došena *Osijek nikada neće biti Ocek*. Taj odgovor dobro je mjesto za odčitavanje različitih paradigmi, u najmanju ruku - dviju, odgovora pisma na rat, unutar prostora istoga grada. Naime, na stanje se rata gdjekad odgovaralo proglašavanjem kakvoga kriznog djelovanja, a gdjekad opet, posve suprotnim inatom, baš posve stabilnog i normalnog djelovanja.

Ta se razlika najjasnije vidjela u strategijama rada i nastupa Glasa Slavonije naspram nastupa HR Radio postaje Osijek. Prvi su smislili ono dugotrajno upozorenje, ratno izdanje *Oni još uvijek pucaju na nas*, a drugi su izriječkom skladali svoj program što mirnodopskije s inatskim podtekstom ne mogu oni nama mijenjati program.

Osijek, dakle, u ratu ima i dnevne novine, i radiopostaju, i kazalište, i TV postaje, i književni časopis i kino i vrtiće (posebno na vrtiće upozorava zagrebački ratni

radioreporter i književnik Ljubomir Pauzin, te proizvodi manji serijal radioemisija - reportaža iz osječkih vrtića!), i Sveučilište.

Časopis *Književna revija* postaje mjesto spomenutih komentara i supstitucijske konstelacije, te nastavak svojega djelovanja upućuje uvezivanju ratne kronologije zapisane kroz dnevna novinska izvješća i reportažne snimke, kao i utiske ratnih reportera Glasa Slavonije. Oni pak, pročitavši separat književnih kolumnista, primaju projekciju te književne osjetljivosti, te je u drugom izdanju materijala iz časopisa, u izdanju zasebne knjige, ozračuju označiteljskim pokrovom primljenim kroz književni separat. Riječ je o označitelju *Slavonska krv*, označitelju čije su se označeno slavonski ratni književnici bojali aktivirati i prepoznati u obliku usmrćene metafore. Rock magazin *Heroina* je svojim starim mjestom rođenja, cafe barom *Valentino*, inače kulturnim mjestom okupljanja energije koja je svoja ostvarenja izlivala u scenski prostor prijeratnoga SKUC-a, najvitalnije publicističko dijete toga vremena. Osječko se ratno pismo, pokazuje kroz osobitu i visoku recepcijsku osjetljivost. Osijek, naime, za vrijeme rata, i dobrim dijelom kroz oblikovno praktični poticaj postrojbe IPD OZ Osijek, prima proizvodnju što nastaje u drugim slavonskim gradovima i njihovu okružju, a također Osijek i vrlo mnogo šalje tim gradovima i njihovu okružju. U Osijeku, također, djeluje i HR Radio postaja Baranja (s agilnim implicitnim projektantom Antom Bandovom), a pojavljuju se i posebni vojni periodici (bilteni postrojbi), između kojih se izdvaja *Gardist*, grafički solidno estetizirani list 106-e brigade HV, gdje svojevrsan serijal duhovne i vizualno doslovne topografije grada u ratu nastoji ispisati Vlastimir Kusik (inače kustos Galerije likovnih umjetnosti Osijek). Osijek, dakle, za vrijeme rata prati i što se događa u svim ostalim slavonskim i baranjskim prostorima ratnog pisma, te ih nastoji i što je moguće više povezati u recepcijsku mrežu. U potpunoj pismovnoj isprepletenosti massmedija, kulture i umjetnosti projekti su *Noise Slawonische Kunst* i njegova komplementarna izvedba, odnosno nakladnički program *Dokumenti*, 27. lipnja na raskrižju Vukovarske i Klajnovce nastojeći eksplicitno osporiti cenzorsko nesnalaženje u djelovanju najrasprostranjenijih hrvatskih masovnih medija. U svakom slučaju, osječki su stoga umjetnici proputovali velikim dijelom Slavonije u ratu, a velik je broj ostvarenja iz drugih slavonskih prostora dobio odgovarajuću recepcijsku pozornost u massmedijima Osijeka. U Osijeku, tako, tijekom 1991./1992./1993. godine izlaze sljedeći periodici (časopisi, magazini, novine, podlistci): *Književna revija*, *Glas Slavonije*, *Slavonski magazin*, *Gardist*, *Kormoran*, *Kult* te fanzin *Noise Slawonische Kunst*. To su, dakle, papirni mediji na kojima/u kojima publicisti te praktičari i teoretičari umjetnosti izlažu svoje uzvrate zbilji rata. U Osijeku se ne će pojaviti mnogo autorskih monografija, nego više tematskih, međutim, najzanimljivijom se pokazuje *Uvijek Osijek* (1993.), s također supostavljenim slikama grada iz rukopisa B. Glavaš / Z. Kramarić. Ivan Faktor svoje autorstvo u korpusu

SRP potpisuje u dva pisma; kulture i umjetnosti. U pismo se kulture upisuje sudjelovanjem u projektnim izvedbama *Noise Slawonische Kunst*, te uredničkim serijalima kino repertoara u Ratnom kinu Royal (Ratni i Civilni film). U pismo umjetnosti Faktor se autorski upisuje visoko stiliziranim djelima hrvatskoga ratnog video dokumentarizma, filmovima *Osijek*, petak 13., prvi dio i *Osijek*, petak 13., drugi dio, te *Vinkovačka jesen* i *Guards*. Ivan Faktor iz opsežnog video dokumentarija u osobnoj pohrani izuzetno pozorno izvlači određene ekstrakte te ih u karakterističnoj ciklusnoj autocover obradbi intertekstualizira uvođenjem jednoga davnog autora osječkih kinotridesetih godina, Fritza Langa, kroz čije rubove autobiografskih zapisa o iskustvu rata Faktor prošiva svoju/Osijekovu ratnu autobiografiju. Mudro pri tome, Faktor reflektira i mjesto umjetnika u ratu i mjesto svakoga drugog branitelja u ratu, kao mjesto u istim temeljima oružane i svake druge obrane grada.

Pored agitteatarskih ostvaraja, strategijski mogućih te oblikovanih od početka 1992., ostvaraja pripremljenih u izvedbe *Bljesni sada snagom sunca* i *Slavonska rapsodija*, a inače rađenih postupkom kompilacijskoga skladanja, osječki HNK priprema i dvije posve složene ansambl predstave. Igraju, Samuela Becketta, predstavu *Koraci* (1992.). Milan Živković režira predstavu Davora Špišića *Dobrodošli u rat* i time u korpusu SRP nakon video-spota *Krećemo na vas*, u pismo umjetnosti upisuje svoj redateljski i sudramatizacijski rad. Osječki je ratni atelier u prvom katalogijskom nastupu supotpisala sljedeća autorska skupina: Đuro Adžić, Vladimir Džanko, Boro Ivandić, Josip Karežić, Branimir D. Kusik, Marijan Sušac, Ratko Žaja, Marko Živković, Franjo Molnar i Marin Topić.

Zajedno s *Vodičem iz rata* (1992.) i *Ratom za Hrvatsku* (1992.), knjiga *Slavonska krv* (Dario Topić, Davor Špišić, Zoran Jačimović, Zdenko Pušić, 1992.) predstavlja izdavačke pothvate ratne Slavonije. *Slavonsku krv* suurednički potpisuju Branko Maleš i Milan Živković. Knjiga se sastoji od sljedećih poglavlja: *Šah na 25 polja* potpisuje Dario Topić, a predstavlja ratnu kronologiju od predborovskih događaja, pa do predvensovskog stanja (tu se misli na dane pred potpisivanje sporazuma uz posredovanje Cyrusa Vancea, 2. siječnja 1992. u Sarajevu); *Dokumenti*: popis prvih naoružanih postrojbi obrane Osijeka, prepiska s dijasporom, naredbe iz ključnih trenutaka obrane grada itd.; ratni dnevnik bez datuma Davora Špišića naslovljen *Provjetravanje kaosa*, literariziranost se može odčitati i kroz uočavanje oblikovne strukturiranosti, za koju se zapaža kretanje od crtice do kratke uokvirene novele, gdje je svima zajednička izvjesna sintaktostilistička tamnost; mali glosarij Osobe, mjesta i pojmovi, poglavlje je knjige koje ukratko predstavlja priču o ratu. Fotografije Zorana Jačimovića pokrivaju svibanj i lipanj 1991., a Zdenka Pušića se priključuju krajem lipnja. U knjizi *Guide out of the war – Slavonia and Baranya 1991./1992.*, knjižnica Čuvari buke, Glas Slavoni-

je, Osijek 1992., nalaze se tekstovi koji nude odčitavanje identiteta urbanih struktura Slavonije i Baranje. Prvi se dio knjige zove *Slavonija i Baranja u ratu*, dok se sljedeći naziva *Gradovi Slavonije i Baranje*. U tom drugom dijelu Vodič štuje žanrovski zahtjev, predstavlja slavonske i baranjske gradove u zemljopisnom poretku od Istoka prema Zapadu, te započinje Ilokom i Vukovarom, a završava Novom Gradiškom. U zaokupljenosti ratnim, ali i osnovnim sudbinama pojedinih gradova Vodič je poglavito usmjeren na istočni dio ovoga područja i u tom smislu upozorava urednička napomena dodana Uvodniku: *Vodič se bavi poglavito istočnom Slavonijom i pretpostavlja postojanje odgovarajućeg paralelnog vodiča zapadnoslavonskim prostorom, čija je sudbina ratno vezana naglašenije s izvanslavonskim hrvatskim gradovima. Samo smo u općim tekstovnim dodirima prilazili sudbinama općina - gradova izvan Slavonije, i to u slučajevima mjesta koja su ionako bila slavonska u starijem i širem smislu. Treći se dio knjige naziva *Nepotpuni résumé*, a sastoji se od teksta *Nepotpuni résumé* razaranja izazvanih ratom u Slavoniji i Baranji, zatim teksta Kratak popis osoba osumnjičenih i optuženih za ratne zločine (ponajviše vezano uz sudbinu Baranje). To poglavlje, kao i cijela knjiga, završava kvadratima postmodernog stripa iz Vinkovaca Du-bravka Matakovića.*

Pripovijest o autorima, četvrta

Tomislav Mišir, rođeni Vukovarac, devedesetih se javlja trima knjigama, od kojih su dvije opsežne zbirke pjesama natopljene ratnom motivikom i intelektualističkim kritičkim gardom (*Kentaur*, 1988.). Neke od njegovih pjesama upućenih Vukovaru prepoznate su kao sam vrh vukovarskog ratnog pisma. Kombinacija sentimenta, ogorčenja i lucidne spoznaje Miširovo su najjače oružje. Drama *Astralna projekcija*, romaneskno i bršanovski, igra se etikom osječkog ratnog prostora.

Zlatko Kramarić, Osječki gradonačelnik i sveučilišni profesor, književnik, tijekom ratnoga stanja autobiografskim diskursom ispisuje nekoliko knjiga (*Gradonačelnice, vrijeme je* 1993., *Diskretni šarm gradonačelnika*, 1994.) u kojima se stvarno dogođena zbilja isprepliće s autorovim proživljenim iskustvima, te on tzv. sindromom naknadne pameti smješta svoje mišljenje u hibrid političke, literarne i filozofijske slike svijeta. Knjiga *Gradonačelnice, vrijeme je* sastoji se od kolumnističkih zapisa koji prate eksplicitnu Kramarićevu strategiju praćenja promjena u svakodnevicu, sažetu rečenicom: Stvari se doslovno mijenjaju iz trena u tren.

Tea Gikić, Karlovčanka, življenjem i djelatnošću vezana uz Osijek, svoj poetski prvijenac *Bez pucnja* objelodanjuje 1993. godine i ubrzo nakon njega niže još nekoliko zbirki pjesama (*Zaduhana tišinom*, 1995., *Melankolija obilja*, 1996., *Čežnja za snom i zaboravom*, 1997.). Njezino pjesništvo oslanja se na iskustvo egzistencije, koje se od kolektivno tragično-ratnog opisa pa do metafizike svakodnevlja humanizacijom pokušava oduprijeti, spasiti od otuđenosti i uspostaviti izgubljenu komunikativnost. Tea Gikić autorica je izrazitoga osjećaja za urbani prostor kojega pjesmama tematizira. Njezini stihovi razmahuju izložene svakodnevne tragove u svojevrsnu paniku opisa. Subjekt se gubi u blagu energiju rezignacije, nastojeći se vratiti u nešto blažu tugaljivu intonaciju. Pri tome pristajući na nužan obračun sa zbiljom i njezinim implicitnim cinizmom. Stihovi su to postmučninskog stanja, mudre i ranjive liričnosti.

Kornelija Pandžić, pjesnikinja koja u knjizi *Čuvar praga* (1995.) slijedi *quorumovsku* poetiku osamdesetih, transtekstulano filtrirajući medijsku osjetljivost motivima iz ratne zbilje. Subjekt njezinih pjesama dijelom se smješta i seli u tekstove drugih umjetnosti, ali zatim opskrbljen sviješću o krajnjim stanjima svakodnevice, pronalazi novu blagost i utočište.

Pjesme su često bliske proznome ritmu, ali pomalo usporene rečenice smjenjuju se s kraćim i bržim semantičkim zahvatima. Ležerno se smješta u ezoterijske kôdove ukazujući prije svega na njihovu neočekivanu bliskost intimi i osjećajnosti (D. Rešicki).

Davor Špišić, publicist, prozaist, dramatičar i dramaturg, koji vrlo intenzivno doživljava i promišlja ratno i postratno stanje u Osijeku što se čita i u njegovom kolumnističkom, reportažnom (*Svlačenje smrada*, 1994., *Trbuhozborci*, 1997.), a i dramskome radu. *Predigre* (1996.) zbirka je od tri dramska teksta koji se nadopisuju na poetiku ratnoga slavonskoga pisma. Potpunu zrelost sloj *špišićevske* ironije doživljava u naslovu trećega dramskoga teksta (*Godina dobre berbe*) koji je svoje izvođenje na pozornici Studentskoga centra imao na Osječkom ljetu mladih 1997. godine. U tekstu *Godina dobre berbe* čita se izuzetna autorova pribranost u ispisivanju cijeloga teksta koja grč u želucima čitatelja zadržava od opisa same uvodne scene preko tamnih dijaloga (izvrsno napisani dijalozi kojima su naglašeni komunikacijski problemi unutar obitelji i unutar samoga društva) do konačnog još tragičnijega kraja. Špišić se svojim dramskim tekstovima pokazao kao vrstan dramski pisac čiji se tekstovi mogu uspješno pretvoriti u scenski oblik što

potvrđuje njegovu pripadnost zapadnoeuropskom teatrološkom krugu. Pervertirana i do apsurdna stanja unutar uvjerljivo konkretne obitelji predstavljaju i metaforu širega socijalnoga stanja.

Branko Vrbošić, zaposlen u Osijeku kao novinar *Večernjeg lista*, prati ratna događanja u Slavoniji i Baranji. Jedan dio novinarskih izvješća dopunjen iskazima sudionika i svjedoka oblikuje u romaneskni dokument *707 dana pakla - somborska skupina od akcije i zatvora do slobode* (1994.). Knjigu je Vrbošić napisao na temelju praćenja pripadnika Samostalne uskočke satnije iz Osijeka koji su krajem siječnja 1992. pokušali minirati most preko Dunava kod Batine. Izuzetno uspješna romaneskna obrada stvarnih događaja dinamičan je i zanimljiv zapis (K. Peternai) koji ovu knjigu svrstavaju u sam vrh hrvatskoga ratnoga pisma.

Bruno Andrić Brmba (1970.), fanzinski je pjesnik i "kulter", dio je predratne mlade stvaralačke scene okupljene oko osječkog STUC-a. Sudjelovao je u različitim glumačkim istraživanjima off-teatra u skupini Valentino Theatre, a stihovima se prvo pojavljuje u malonakladskim skriptama-fanzinskim zbirčicama, zapravo samoizdatnima. Njegovi su stihovi dijelom otisnuti u samostalnoj zbirci *Zavod za zaštitu zdravlja* (1995.). Odlikuje ga elementarna dosjetka, blagi apsurd, nonsens, zabavan je i gdjekad zatvoren u žargonski sustav svoje društvene skupine. Nailazi na lektirske i alektirske intertekstualizme, na ikonografiju punk-pokreta i osobitu solipsističnost subjekta.

Tekstuarij, četvrti

Davor ŠPIŠIĆ

Medijski ratnik koji je u ratne reportaže i kolumnističke tekstove i drame uspio utisnuti egzistencijalni grč sofisticiranog pojedinca projiciran izvanknjiževnom olovnom stvarnošću.

Od 18. stoljeća i dramskih pjesama Emerika Pavića, od značajnoga *Josipa...* Aleksandra Tomkovića, uz ponešto "dramskog" kod Knezovića, Turkovića... dolazi se do 19. stoljeća i do Sudarovićevih pa malo kasnije i Glembayicinih didaktovki. Zatim se uz Bartol Babićeve pučke igrokaze početkom 20. stoljeća pojavljuju i strasniji šokački prizori Antuna Matasovića, te napokon intertekstni dramski sastavci uglednoga Virovitičanina i osječkoga gimnazijskog đaka Miroslava Feldmana. Možda ponajbolji, krležijanski dramski komad prve polovice dvadesetoga stoljeća iz osječkoga okružja, piše Marijan Matijašević, naslovljujući ga *Aljmaš* (1931.). Nakon pedesetih neusporedivo je snažan *Sokol...*, Fabe Šovagova, zabavna je monodrama *Otkaćeni* Drage Hedla, nepročitane su burleske Branislava Krivokapića, a mudra *Smrtna ura*, autorska adaptacija Stjepana Tomaša (1999.).

Špišićevo složeno i hiperosjetljivo ratno pismo, nastaje autorskom i suautorskom (s MŽ-om) preradbom "adatiranoga dnevnika" iz 1991.

DOBRODOŠLI U RAT

5. slika

Ulazi Marija. Za vrijeme njezina monologa ulaze Ivan, Filip i Branko. Probijaju se kroz naslage dima i zvukove metaka.

MARIJA: Patrolirali su sablasno pustim Gradom. Peti je dan neprekidnih napada. Talozni vremena hladnokrvno su se rušili u baruštine. U crnim krpama neba pištale su vatre. Sred pakla sjedila je žena i suludo se smijala.

LUDA KINJA: Slikajte! Slikajte! Ne vrijedi! Ne vrijedi!

FILIP: Koga ja foliram ovim slikama? Gadi mi se sve. Ljudi ginu, guše se u krvi, kuće nestaju, djeca trunu, a ja... mijenjam objektivu.

BRANKO: Nemamo vremena za monologe. Treba sve ovo sranje predati u redakciju.

FILIP (pogleda ženu koja kleči pred njim u prašini): Pogledajte ovu ludu ženu. Ona je moj motiv. Sjajan motiv. Pizdarija! Njezino ludilo, moja izložba. Negdje u budućnosti.

Ukaže se nacereni Harlekin, koji ruši komad zida. Granate.

IVAN: Likvidiraju Grad. Komad po komad. Jebeni barbari. Bože, koliko će još trajati tvoja zabava?

BRANKO: Misliš da se još zabavlja? S ovakvim dosadnim stvorenjima?

Stanka.

IVAN: Peti se dan već lomimo ovim ulicama duhova. Oni, koji su pogubljeni, ionako neće čitati. Plemenita misija. Mi i ulice.

Granate. Zatamnjenje.

Osvjetljavaju se Ivan i Ana.

IVAN: Ne mogu pod zemlju. Ne još. (*Stanka*). Mirna si?

ANA: Navika.

IVAN: Ne bojiš se više?

ANA: Bojim. Ali... sad znam živjeti s time.

Zatamnjenje. Zvuk zgaženog stakla.

6. SLIKA

Prasak stakla. Tišina. Kapi vode. Razoreno predvorje Hotela. Ivan, Filip i Branko. Prljavi, iscrpljeni, dobrono pripiti. Stol pred njima pun je limenki piva. Kapi.

BRANKO (*otpije dobar gutljaj*): Bilo je pakleno. Valjda će se đubrad iz kasarne danas predati.

FILIP: Ne danas više. Tko će snimati? Ja sam se već pretvorio u pivsku pjenu.

IVAN: Izgledali ste kao groteske dok su meci divljali oko nas.

BRANKO: Tko nam govori.

IVAN: Morbidno sam se osjećao dok sam kasnije lomio kruh u onom podrumu. Tijela sledenih ljudi i nestvarna toplina kruha...

FILIP (*prekida ga*): Gledali su nas kao idiote. Nisu daleko od istine.

Udar granate. Tišina. Kaplje voda. Filip ode do razvaljenog šanka, pronade bocu i vrati se stolu.

FILIP: Što me još drži u ovom jebenom Gradu? (*Stanka*). Još prošle godine pakirao sam vreću za Madrid... Poslije lizao kišu s njezina ludog tijela, uvijek je bila tamo... I sada je...

BRANKO (*pokazuje na skupinu stranih novinara oko šanka*): Pogledajte ove strance. Upadnu u tuđi žanr, tuđi pakao, u njem grizu neko vrijeme, prežive ako je moguće, dignu dobru lovu i... jednostavno nestanu. Vrate se u svoje dosadne svjetove. Prokleta bih volio biti na njihovu mjestu.

IVAN (*potegne gutljaj*): Podigao sam glavu i na stepenicama spazio vojnika. Dječak. Bio je još živ. Trbuh razvaljen. Curi. Pomoći nisam mogao. I što ja radim? Bilježim faze njegove agonije. Direktno u notes.

FILIP: Pisao si reportažu?

BRANKO: Koga to još zanima?

FILIP: Pitam se...

IVAN: Što?

FILIP: Postoji li metak s mojim imenom?

BRANKO: Bože, melankolije. Dečki, bljuje mi se. Jedino što nam ostaje jest dobro se naroljati. Sjajna obrana od dosadnih okrutnosti. Na press konferencije više ne idem... Gade mi se tipovi koji nosa nisu promolili iz Grada, masturbiraju ulogom ratnog reportera. Znaite, prvi put u životu odgovoran sam za ove moje rutinerske bljuvotine, u novinama. Živjeli!

IVAN: Ja sam u svemu počeo uživati. To me užasava. Ludilo, totalno.

FILIP: Ne znam što darovati sudbini? Da misli na mene. (*Stanka*). Ima li još nešto da nisam snimio danas?

IVAN: Opusti se. Motivi te čekaju.

BRANKO: Brat mi je pobjegao. Otišao je prije dva dana. I mene je zvao. "Ovo nije moj rat", rekao je. "Ti si budala", rekao je i nestao. Da je bar na njihovoj strani. Ovak, ne mogu ni pucati na njega. Nije njegov rat. A moj jest? Ubit ću ga. Bilo kako.

FILIP: Rulet me je danas slušao. Pijmo u to ime.

BRANKO: Srećom ne postoji televizor u ovom nesretnom Hotelu. Ne moramo gledati ulice po kojima smo maločas ludovali.

IVAN (*polijeva se pivom po glavi*): Krv, znoj i suze. Dečki moji, pretvaramo se u hrpu patetike. Idemo van.

FILIP: Možda nisu sve žene pobjegle.

Zatamnjenje.

7. SLIKA

Ulazi Ivan. U blatnom i krvavom odijelu. Ana leži na krevetu, na plahtama od duh, beskonačnih zavoja.

IVAN: Želim te.

ANA: Zašto se nisi javio? Cijeli dan ludujem. (*Stanka*.) Vraćala sam se kući. Počela je uzbuna. Na drugoj strani ulice neka žena pokušavala se dokopati zaklona. Odjednom, udar. Strašan. Podižući se, ugledah njezino krupno tijelo. Na sredini ceste. Haljina se podigla, tijelo je drhtalo, lica nije više imala. Povraćala sam tri metra dalje. (*Stanka*.) Ostavljaš me ludilu. Grub si. Tražiš vraga. Izazivaš sudbinu...

IVAN: Želim te. Smrt me uzbuđuje, no to nije dovoljno.

(...)

METAFORA BRISANOG PROSTORA

Noć je potrošena. Životinjska. Strahom prijetila. Najžešće kažnjavanje Osijeka. Centri egzekucije množe se brzinom pohlepne zvijeri. Poligon "C" na kojem se sve više ukapaju pokojnici oklopnici, izlazi iz anonimnosti i postaje metaforom brisanog prostora. Brisano u smislu nestanka. Jutra se dočekuju sa strahom. Strahom prepoznavanja. Odškrinuti novoučinjenu ranu neobjašnjiva je mučnina. Molim se da Noć ne umine. I ne odnese ulicu koju bih prepoznao.

KATEDRALE NE-UMLJA

Iz kuće ishodim uz zvukovlje Oldfieldove teme iz "Polja smrti". Somnambulan svijet izranja iz elegije cjevastih, zvonastih uzdisaja. Zvuk me prati. Stapa se sa slikom: vertikalna Katedrale ugrožena mučkim projektilima. Osjećaji struje uzduhom oko mene i namah lome emocije, kruteći ih do kamenja, Katedrali uz podnožje. Drznici kojima je duh samo pogansko čuđenje, učinili su agresiju na domicil Svetosti. U kojem je zgusnuto osjećanje identiteta jednog Nationa. Brutalna im raspomamljenost korjenita je u nerazumijevanju. Ono što ne razumiju, ono što nikada imali nisu, valja uništiti, ugroziti i pogaziti. Nivelirati do istog nivoa primitivizma i niskosti. Međutim, sadašnje su granate tek krajnja, bestijalna materijalizacija onoga što je učinjeno daleko prije. Posrnuli Um koji je za osječku secesiju tvrdio da je kičasti surogat Beča i namjeravao je rušiti, ona Ruka koja je zgradi HNK-a (izgrađenoj 1866.) namijenila zaborav, a dozvolila ustroj novog spomen-mastodonta gluposti, ona indolentna paradigma koja je od baroknog jezgra Tvrde stvorila soldatsko stovarište..., sada se metamorfozom sklopila u ubojitost granate. Zatornici hrvatskoga identiteta svoj su posao obavili pedantnim podizanjem davnih katedrala ne-umlja. Sada svoj bijes tek dopuniše redovnim krvarenjem. Učiniše ga makabričnom potvrdom zasijanog sjemena. Direktno razaranje, dakako, naizgled je bolnije. Ali, prava bol i užas jedne destruktivne prirode neljudskog bića odživljena je već u prošlosti. Sada samo obnavlja Rane.

(1991.)

SRCE OD STAKLA

Gradom se razbilo staklo. Gazim njegovim Srcem i osluškujem ugodu pod nogama.

NERAZGOVJETNE BARUŠTINE

Kapucinska. Ispod Merkurova tijela zjapi rupa. S druge strane ulice još jedna secesijska dama ostala bez svojih artificijelnih pretjerivanja. Nemoguće je zamisliti s kojom se lakoćom vremenski taloži Osijeka uzgone do nerazgovjetnih baruština. Ono što je profinjenim utkivanjem izbrazdalo lice Grada, hladno se likvidira, unakažava. Komad po komad. Probuđena Hymera rigala je vatru nad

cjelokupnim obzorjem. U crnim krpama neba pištao je zapaljen rezervoar. Oštra pozadina za svijet začudno bijele boje. Na klupici, nedaleko ljepljiva pakla, sjedila je žena. Suludo se smijala: "Slikajte! Slikajte!" Pokazivala je kuću iza leđa. Ono što je nekada zvano kućom. Pobjegoh od te mrtve prirode.

Borbe oko Bolnice. Zgrada u Huttlerovoj plamti. Iz vojarne tuku bolnički prostor. Humanizam tih demona zapliće se u svaku krvavu plahtu kojom se upijaju razaranja. Prasak metala iz ruke izobličjenih liječnika-snajperista, zlokobni udari granata. Brisano prostor do zgrade Interne. Sestra nas vodi u podzemlje. Dugi hodnici umorno se bjelasaju krevetima, plahama, kateterima, kapljama infuzije, rastjelovljenim udovima, vlažnim zavojima i ohlađenim, plavičastim tijelima. Ogromne oči i duge, duge ruke, odasvud se pružaju k nama: "Kako je vani?", pitaju zebnjom, zamoreni zemljom pod kojom su. A ne pripadaju joj. Ne još.

STRATIŠTE

Stajali smo zgureni u smiješnom zaklonu. Vratnice kinematografa nepromijenjena boljševičkog imena ("Crvena zvijezda") primile su naša četiri tijela. Sljubljeni u bljesku granata rasprskavajućih oko nas. Posljednji udarci u Hotel "Osijek". Staklom i komadima betona rušilo se ovo zdanje u Zaborav. Pretrčavši hotelsko parkiralište ulijećemo u predvorje. Mračno. Morbidna anabaza putničkih svratišta. Razvaljeni liftovi. Sa stropa kaplje voda. Prilika u polumraku. Američki novinar. Kaže da sutra odlazi. Sretnik. Vjetar zatvara i otvara ulazna vrata. Amerikanac se ne miče u oguljenom naslonjaču. Prepoznah u njem stoicizam odlaska.

Suton čovječnosti u pejzažu oko Bolnice. Izmet zla poharao je kuće duž tramvajske pruge. Garavi skeleti opkoljavaju zgrade JNA-taborišta. Vojarna se još nije predala. U Huttlerovoj zuje rojevi metaka. Sklonište jedne zgrade prima nas u utrobu. Stanovnici pružaju topli kruh. U njegovoj sigurnosti topim svoj nemir. "Nećete valjda dalje?", odvrću nas, lutajući pogledima po našim akreditivima, oznakama pripadnosti armiji suludih. Fanatična vožnja pogibeljnim ulicama. Sjenjak gori. Paradoks elitizma: jedno od najljepših gradskih središta plaća danak. Gubi prepoznatljivost. Na Divaltovoj nas pokušava doći metak ubojice. Strahotan zvuk baca nas na pod vozila. Vozimo ulicama uz prijetnju smrti. Miljama daleko do Hillovih stiliziranih nasilja, isčitavanu svijest svoga užasa. Postoji li uistinu metak s mojim ugraviranim imenom? Do lica ugledah drugo i treće, četvrto, sa tragovljem istoga pitanja.

(1991.)

Dario TOPIĆ

U ratno reportažnim tekstovima Topić je pokazao izrazitu sposobnost zapažanja i predviđanja ratne zbilje koja se mijenjala *iz trenu u tren*. Iz pozicije urbanoga subjekta vrlo disciplinirano preciznim komentarima projicirao je i vlastiti odnos prema prostoru kojim se kretao.

OSIJEK, PETAK, 13. rujna

Punih 15 sati trajao je artiljerijski napad na Osijek. Neprijatelj je tukao iz svih svojih uporišta. S poligona C, iz vojarnje u centru grada, iz Bilja, iz Bijelog Brda i iz stare Tenje. Sve je počelo u petak, točno u 18 sati, a kratka stanica bila je između 9 i 11,30 sati sljedećeg dana. Da bi onda počelo ponovno.

Stanovništvo je cijelo vrijeme bilo u podrumima i skloništim, slušajući totalno dezorijentirani lokalni radio od kojega nisu ništa uspijevali saznati. Shvatljivo je da su ratni uvjeti rada medijskih djelatnika užasni, ali bi radio stanica o kojoj ovisi čitav grad u ovakvim prilikama morala biti daleko bolje organizirana i informirana. S druge strane, osječka ekipa HTV-a tek je oko 11 sati uspjela prikazati oštećenja na obližnjem Hotelu *Osijek*. Za razliku od njih reporterske ekipe *Glasa Slavonije* od ranih su jutarnjih sati bile na nogama, ali treba uzeti u obzir da papirnati mediji informacije donose tek nakon 24 sata.

U do sada najžešćem napadu na grad najviše su stradale obiteljske kuće u Retfali, pogodene projektilima iz Baranje. Radi se o Rudničkoj, Skadarskoj, Dojranskoj, Bohinjskoj i Bledskoj ulici, te mađarskom groblju u ulici Š. Petefija. Ponovno je pogoden i Jug II, te okolna stambena naselja, posebice Velebitska i Plitvička ulica. Nekoliko granata je palo i na potezu osječkog korza. Uništene su sve trgovine.

Oko 8 sati jedan projektil iz pravca poligona C pogodio je treći kat Hotela *Osijek*. Od detonacije su razbijena sva stakla do sedmog kata. Znatno je oštećen međunarodni Press club i vozni park inozemnih izvijestitelja.

Tom prilikom ranjen je i fotoreporter agencije Reuter, Nikola Antonov.

U petak, sat vremena prije ponoći, s dva projektila iz pravca Bijelog Brda pogoden je rezervoar s 5.000 tona ekstra lakog ulja (posebna vrsta dizel goriva) u dvorištu Termoelektrane-toplane na Zelenom polju. Prilikom pogotka granate otvorio se lim na rezervoaru, pa je tako došlo samo do zapaljenja, a ne i do eksplozije. U protivnom bi čitav istočni dio grada bio jednostavno zbrisan.

Požar nije moguće ugasiti, pa su vatrogasci angažirani samo na hlađenju okolnih rezervoara istog kapaciteta. Jučer, do podneva, izgorilo je oko 2.000 tona tog goriva, a ostalo bi trebalo dogorjeti u toku poslijepodneva i noći.

KONFEDERACIJA S "VALENTINOM"

U "Valentinu" više nema "Osječkog piva". Samo "Ožujsko". A psihodelija plavog poprimila je maskirne boje. Poznati lokalni rock cafe živi u ratu. I to bukvalno. Ekscentrični umjetnici (od kojih su mnogi upravo ondje zalijevali vlastitu propast), afirmirani kulturni djelatnici, glazbenici, novinari i gardisti. Svi zajedno. "Sve Pulitzer do Pulitzera". Jedinstveni u težnji da zarone u plavo, a zapravo svi odreda daltonisti.

Prvi golub mira zacijelo će doletjeti u "Valentino" i ondje potražiti svog čovjeka sa šahovnicom. Metaforu za rockera koji je gitaru zamijenio puškom. Sjest će mu na rame i pričati kako je iz visina gledao u još veće visine. U nebo nad Osijekom. Rez. I sve je crno. Odjekuju najprije tihi, a zatim sve glasniji taktovi Laibachove koračnice. Sve su istinitiji. Pa Slovenija se punih deset godina pripremala za afirmaciju vlastitog naciona i svojstvenog mu suvereniteta. Zato nam je odjednom kosa posvijetlila. Uredno smo podšišani, obučeni u crno i radikalni. Svi ljudi u "Valošu" izgubili su imena. Ostao je samo drug Sivi. Ali i njegovo pepeljasto lice odavno je oivičeno crnim. Počeo je držati političke govore o nekom novom svijetu. Poslije je hladnom vodom osvježavao čelo, ali gardisti su već nestali. Odnijeli su kasetu s koračnicom. I onda je sve počelo. Odnosno, bilo je jasno da je počelo i da je dobro.

Upravo smo u "Valentinu" drobili o mogućnostima eventualne konfederacije između Slavonije, Istre i Dalmacije, ali onda su bombardirali Banske dvore pa je hipoteza ispala nerealnom. Osim toga, govorilo se i o HOS-u. Ideja o Hrvatskoj do Drine bila je primamljiva. Ali onda su počele padati granate. Stolice su ostale prazne, a čaše pune šrapnela. No, alkohol se i dalje nazirao negdje u dubini. Drug Sivi to najbolje zna. On ga je vidio i sutra ujutro, i prije nego što se "Valentino" ponovno otvorio. Krenulo je sve ispočetka. A broj gardista s crnim beretkama se povećao.

Zaključili smo tada da je za početak najbolje definirati odnose unutar konfederacije s "Valentinom". No, potpisi na eventualni sporazum bit će stavljeni tek nakon što se definitivno devastiraju boce s "Ožujskim pivom". Za početak, bit će to zauvijek.

(1991.)

Tea GIKIĆ

Izvršna neogzistencijalistična pjesnikinja!

OTISAK GRADA

Glavni mamac usnimavanja grada je vertikala
uglavljena između obalne vjeđe i neba
između starog drvenog mosta i retfalačke
periferije
u zagasitim bojama sutona.

Prospekt puzavog prometa i maketa zdanja
napučenih od svrbljive gnjavaže,
treperavih od žege, mutnih za padanja snijega,
ugrubo izrezbarenih pod kišnim kasom
i smradnih na tržnicama sporog cjenjkanja
i urbani kvartovi patvorenog sklada,
simptomi su jedne nerješive situacije
koja ne može opstati na mjesečini
koliko god bila luda ta zamisao.

Kolažna igra fasada i dvorišnih poligona
jedan je već korišten grad izdržljivih zidina,
popločenih kolnika nalik na patentne zatvarače
mračnih izbi s produženim sjenama
i tišinom koja nas tajanstveno prati
po trgovima zapuštenih životnosti
po krčmama čudnih ugošćivanja
do Vodenih vrata, stalno otvorenih,
što uporno vabe prekodravski vjetar.

Ono u što bi trebalo povjerovati je
kako nam ništa ne može dati sigurnije utočište
od milja prošetanih parkova
i sastava neba koje sadrži nešto naše.

(1995.)

BRMBA

R'n'r, punk, suburb, grafiti, fanzinska lirika, kafićka kultura, postupci ludizma, "lajferske" strategije.

RIŽA

Otvorio se kineski
restoran!

LJUBAVNA RAPSODIJA ISPOD KESTENA

Polumrak
poluhladnoća
klupa ispod kestena
i ja.

SJEDITE SKUHAT ĆU KAVICU

Moj mozak nije ovdje
Otišao je po kruh i mlijeko
Cigarete i alkohol
Ako Vam se da pričekati
Sjedite, skuhat ću kavicu!

(1993.)

6.

Branko VRBOŠIĆ

Izvrstan osjećaj za romansiranje dokumentarne građe kao i zavidan stupanj spisateljske discipline nudi na čitanje dinamičan tekst vrlo blizak filmskom scenariju.

GORI GRAD

3. siječnja, petak je, 1992. godina. Osijek obavijaju plameni jezici i gusti dim. Tako počinje druga ratna godina. Plavo nebo i sunčani zimski dan ne postoje, ne vide se. Ni ne naslućuju se. Za Osijek je stvaran samo gusti dim koji suklja, pali zgrade i - ljude. Odnosi zanavijek srcem, mudročću i mukom stvarano, njegovano i odgajano.

- Oprosti im Bože, ne znaju što čine?! Iz Baranje, baš kao i Sarvaša, Tenje, Antunovca i ostalih okupiranih hrvatskih naselja oko Osijeka agresor nemilice razara grad. Nakon spaljenog, sa zemljom srušenog, Vukovara, Osijek je očito sljedeći cilj.

A treći je siječnja. Dan kada je trebalo stupiti na snagu još jedno primirje ili točnije "prekid vatrenog djelovanja" između regularne Hrvatske vojske i raznih formacija JNA. Dan kada su konačno srušeni velikosrpski snovi o osvajanju Hrvatske do "crte Karlobag - Karlovac - Virovitica". Dan kada se u neizvjesnosti za buduće na Osijek ispaljuju granate samo slijepe mržnje. Dan kada je Opća bolnica Osijek proglašena posebnom zaštićenom zonom...

Gori grad.

Domovinski, nikad objavljeni, rat u Hrvatskoj zadnjih je dana prosinca 1991. godine zasigurno bio najteži na području istočne Slavonije. Okupirano je pola općine Osijek. Baranja je davno pala. Vukovarska općina isto. Pola vinkovačke općine otrgnuto je hrvatskim vlastima. Osijek živi u poluokruženju. Iz Baranje ga tuku svim rapoloživim sredstvima pripadnici Novosadskog korpusa JNA i domaći Srbi. S njima je i više tisuća Srba koji su na zapovjed iz Beograda napustili područje zapadne Slavonije. Zbog tuđih osvajačkih planova, osobne lakomislivosti ili polusvijesti o novom pljačkaškom pohodu napustili su područje koje su, protjeravši Nijemce, nastanili prije 40 godina. Sada su protjerali Hrvate iz još bogatije Baranje. Bestidno ušli u tuđi dom.

Sa istočne strane, sve do križanja gradske obilaznice i stare ceste iz Nemetina, Osijeku su se primakli pripadnici aktivnog i pričuvnog sastava Niškog i Beogradskog korpusa JNA. S njima su mnogi slavonski Srbi. Pod njihovom su čizmom na jugu Tenja, Antunovac, Ernestinovo, Laslovo...

Iz tog okruženja već u svitanje zore, tog 3. siječnja, počeo je stravičan, žestok napad na Osijek. Višecijevni raketni bacači zasipaju ubojite projekte direktno u središte grada. Od nekad bijelog "renaulta 4" ostaje samo hrpa lima. Granata je pala na vozačevo sjedalo. Ostaci automobila - nekome toliko potrebnog jer pješačiti po gradu na koji baš u svakom trenutku s tri strane svijeta mogu stići smrtonosni pro-

jektili ravno je ludosti, ludoj hrabrosti ili samo stvarnosti Osijeka - umiru ispred zgrade Hrvatskog narodnog kazališta. To drugo profesionalno kazalište u Hrvata spaljeno je 16. studenoga 1991. godine. I tada su zapaljivi projektili, uz pozorno korigiranje (!) gađanja iz samoga grada sijali smrt, "neronski" uništili simbol grada, hram kulture koji nikada nije bio vojni cilj. Do jeseni 1991. godine.

Nikada nisu razarana ni sveta mjesta kakvo je crkva Sv. Petra i Pavla, popularna osječka katedrala. Nikada, do 1991. godine.

Nitko do tada nije tako bezumno razarao ni gospodarstvo. U najužem gradskom središtu, na Trgu Ante Starčevića koji se ranije nazivao Trgom slobode, 3. siječnja ratne 1992. granate razaraju mramorni pločnik, a iza metaliziranih stakala i žute ukrasne opeke nezaustavljivo probijaju plamen i dim. Gori upravna zgrada Građevinskog poduzeća "Gradnja". Kao i od mnogih drugih zgrada s jednom granatom od ljepotice nastaje crna sjena.

Ni 1.000 metara dalje, na križanju Radićeve i Gundulićeve ulice, sličan dim, sa sličnim uzrokom, guta zgradu "Export-importa". Djelatnici Vatrogasnog centra Osijek nisu na sigurnom. Hitaju od jednog do drugog žarišta. Uz kišu granata, riskirajući, pa čak kockajući se najvećim mogućim ulogom - vlastitim životom, spašavaju što se spasiti dade. Nažalost, spasa nema za petero građana koji su se u trenutku eksplozije zatekli u skladištu u Županijskoj ulici. Granate "namijenjene" Tvornici žigica "Drava" bile su "prekratke" tek 20-ak metara. Malo, ali srećom dovoljno da "Drava" toga dana ne plane poput kutije žigica. Pogođeno je, nažalost, skladište prehrambenih proizvoda. Ubijeni su ljudi.

Usmrćeni građani, kao i 27 teško ranjenih, samo su novi brojevi s imenom i prezimenom. Osijek ne stiže previti rane, a kamoli oplakati i dostojanstveno sahraniti svoje poginule. Svaki dan gine po nekoliko osoba. Ponekad i više od 10 u jednom jedinom danu.

S prvim sumrakom, u 18,20 sati, Osijekom je zavladao čudan mir. Tišina koja ledi krv. Je li to kraj? Ili početak primirja? Prekid vatrenog djelovanja, kako kažu vojnici.

Nema vremena za razmišljanje i čekanje. Osječani hitro popravljaju razbijene krovove, prozore, pa i zidove. Najloni se "niotkud" pronalaze. Valja zatvoriti rupe jer može biti kiše, snijega, a tada treba barem improviziran, ako već ne čvrst krov nad glavom. Ulice i razorena stubišta zgrada vrijedne ruke čiste. A stakla na svakom koraku.

Mirna, nestvarno mirna noć. Tek pokoji hitac iz automatskog oružja podsjeća da je to ratni Osijek.

Spava grad.

(1992.)

Branko MALEŠ

Jedan od najutjecajnijih hrvatskih pjesnika kraja tisućljeća, strateg pozitivne energije, suosnivač i suurednik (s Tomislavom Lulićem iz *Valentina* i Borisom Maleševićem iz *Desingsystema*) neusporedivoga i prvog hrvatskog rock magazina *Heroina*. Rekao je: *Ne slušati rock-znači živjeti nepismen u gradu!*

Iz Zagreba je osamdesetih i devedesetih povremeno dolazio živjeti u *Wallosh*. 1991./1992. također.

SLAVONSKI NOISEKUNST

Ono što, pa i polumutno, podrazumijevamo pod "scenom" neke potkulture uvijek izaziva kolektivna energija, a čini plodni konglomerat izvodača i fana. Tako se dogodilo i u Osijeku (i šire) prije rata a traje - u specifičnim izvodima - i za rata. Paralele, osim na prvu, zvukovnu lopticu, sa slovenskom subkulturnom energijom svojedobno označenom NSK nisu umjesne. Zvukovna se podudarnost, naime, temelji samo na repličnoj blagoj ironizaciji kojom se željelo malo zezati hrvatsku rock kritiku koja je svojedobno bez ostatka pušila svaki slovenski NSK proizvod; jednako tako, u jednom je slučaju ta kritika čak i netalentirano zamjerila osječkom dark bandu *Roderick* nesrazmjer između njihove "tamne" glazbe i navodno bezbrižnog i bogatog života u Slavoniji. (U to doba ta je grupa, unutar vlastitog žanra, sigurno bila jedna od najzanimljivijih u bivšoj Jugoslaviji).

Rokerska se Slavonija, zapravo, često potcjenjivala; potcjenjivao se, preciznije, njen urbanitet. Između notornog kulena i nepoznatog zvuka slavonskih gradova i gradića nije baš veliko čudo što su se oni koji pišu kojekakve fenomenologije domaćeg prostora opredijelili za poznatu kobasicu. No, zadnje su godine nužno napravile određenu rošadu u inače čvrstom sustavu domaćih predodžbi, a - držim - valjda su poneku predodžbu i razbile te zamijenile činjenicom. Činjenicom slavonske scene.

Scena, sa sjedištem u Osijeku, "krenula" je, još prije rata, i po drugim većim slavonskim gradovima, tj. industrijaliziranim zonama: Vinkovci, Požega, Brod... Okosnicu scene, kao i uvijek i svuda, činio je njen - u slavonskom slučaju prilično - prepoznatljiv muzički znak: dark, garage, noise-pop, nojzirana jazzie-psihodelija i najzad noise. Gotovo obavezno se uz osnovni muzički "žanr", tu - pretežno nojzirana glazbena podloga - vežu i ostali komplementarni generacijski govori: osječka fanzinska i časopisna produkcija, fotografija, literatura, malo specijalizirano izdavaštvo vinila, kult okupljalište, film... Moda i slikarstvo nisu u slavonskom slučaju uhvatili izraženiji korak sa zaštitnim muzičkim znakom kao što se to zbilo u poznatijoj slovenskoj verziji (slično) imenovane kolektivne energije. Nije se to dogodilo možda i zbog samog rata koji za sve pametne uvijek prebrzo stiže.

U jednom momentu, u toku 1990. godine, Osijek je, kao središte koje snažno radora neroditeljsku kulturu, imao sve spremno za uključivanje u potragu za ime-

novanjem vlastite raznogovorne, netradicionalne, ali novotradicijske, aktualne i sintetizirajuće, ukratko moderne tj. polidisciplinarne kulture. Osijek je, u figuri tadašnjeg direktora kulture pri STUC-u, književnika Gorana Rema, imao vrlo otvoreno i već izvježbano, živo polje za permanentno izvođenje i definitivno promoviranje, tj. ustoličenje vlastite geste.

Prije samog rata, a dolaskom Rema za prvog mladog "kulturnjaka" u gradu, osječka književna tribina ugošćava brojne mlade književnike prvenstveno (post)moderne orijentacije, nerijetko sa smislom za golemo iskustvo pop kulture. Izdaje se aktualizirana osječka (dotad samo književna) "Revija" s jednim Nickom Caveom na naslovnici i prijevodom njegovog prvog romana; u nekoliko izašlih brojeva do početka prvog rata može se pročitati i intervju s kulturnim G. Brancom, prvi put se objavljuju rock fotografije (Zoran Jaćimović) s engleskih ljetnih festivala.

Premda ima nesumnjivo zaslužnijih za slavonski NK, književnik Delimir Rešicki svojom knjigom *Sretne ulice* (1987.) kao i brojnim tekstovima o popularnoj kulturi svakako značajno podržava Rema u prepoznavanju i prikupljanju prije nekoliko godina samo nazrijete kolektivne energije koju je, jasno, trebalo samo zakotrljati. Rešickijev prilično isključivi pansubkulturizam, na način najpoštenijeg i najuspješnijeg akvizitera u suvremenoj hrvatskoj poeziji, niječe pedagošku diktaturu čitanke i zauzvrat neštedimice nudi himnizirani i ekstatični "prijepis" ulice i njenih (rock-)heroja. Rešickijeva knjiga, tj. njena velika popularnost jer, ne zaboravimo, riječ je o stihovima, svaki rutinski psihološki realizam u mladim autora, a čime je Slavonija oduvijek obilovala, dovodi u ozbiljno pitanje.

(Tom Lulić, direktor magazina i vlasnik *Valentina*, osječkog kult okupljališta); u prvom se broju (90./91.) kao što je poznato, prezentira upravo slavonska rock scena: autor tog pregleda G. Rem, uz druge grupe: *Glad Spfkn...* promovira požeški band *Married Body*, tadašnji neosporni noise favorit. Nije, usput, loše podsjetiti da su MB i zagrebačka *Sexa* u to doba dvije najjače, dakako - ne i najpopularnije, skupine u Hrvatskoj. (Rem i STUC su, uz već objavljeni LP grupe *Roderick*, trebali osigurati i vinil požeškim nojzerima, već snimljen u zagrebačkom studiju; te vrlo dobre snimke rat je spriječio da se pojave na plastici u produkciji osječkog STUC-a, tj. Centra mladih...).

Ubrzo nakon prvog broja *Heroine*, početkom 1991. godine sam Rem smišlja definitivno ime za zahuktalu slavonsku nestrukturiranu kulturu: dosjetka "Neue Slawonische Kunst" (*Heroina*, br. 1) završava ipak u "Noise...", odrednici koja je izravno govorila što se tada voljelo slušati i što se po slavonskim garažama sviralo, ili barem pokušavalo svirati.

Čovjek koji putem svojevrstne glazbene potpore izravno potpomaže osječki film "permanentnog događanja" jest Belomanastirčanin Darko Jerković. Rock-enciklopedist, opremljen inače i brojnim drukčijim znanjima, posljednjih godina mnogo piše u raznim publikacijama kojima ta vrsta glazbe nije samo nesretna "muzika za mlade". Jerković stječe ime u ljubljanskoj i beogradskoj subkulturnoj zoni i postaje ubrzo jednom od prvih figura (moram reći - vrlo tašte i netrpeljive) domaće rock kritike. Rešicki i Jerković, inače - tandem, slušaju među prvima melankolični ženski psihodelizam *Cowboy Junkies* i *H. Sandoval*, da bi, barem rock-enciklopedist Jerković, završili - prije rata, dakako - na ordinarnom USA-noiseu.

Potkraj 1990. godine Jerković završava ambicioznu i opsežnu knjigu *White Noise*, zbirku eseja i portreta o 80 američkih noise grupa, opremljenu pripadnom diskografijom. (Knjigu zbog ratnih neprilika nisu još dosad tiskali osječki STUC i magazin *Heroina*.) Inače, koliko mi je poznato, takvu sintetizirajuću knjigu o nesumnjivo značajnom rock žanru osamdesetih nije dosad objavio niti jedan američki kritičar ili rock-fenomenolog.

Kraj 1990. i početak 1991. godine protječe u pasioniranom hodočašću svakom važnijem zagrebačkom i ljubljanskom rock koncertu. Osijek i Zagreb se tada vole. (Sada je nešto drukčija situacija.) Osječka ekipa energista, barem 30 do 50 ljudi, na svakom je, i malom, noise koncertu u zagrebačkoj (bivšoj) Galeriji Esce... Gledali smo *The All*, *Fugazi*, *NoMeansNo...* i trošili pivo bez obzira na etiketu. (A kad su *Ramonesi* izašli na binu u kontra-lichtu, ispred 12 tisuća ljudi u zagrebačkom Domu sportova, nisam vjerovao da su to ipak Oni. Te večeri nije baš bilo puno punka, ali je to bio najbolji speed-metal koji sam ikad čuo uživo).

U međuvremenu, Rem i STUC objavljuju desetak promo-kazeta; istrčavaju zapravo sva slavonska imena koja imalo vrijede: *Pokvarena Mašta*, *M. Body*, *Kaotične duše*, *Spûnk...* Na trakama se svira od garagea, džezirane noise psihodelije do noisea.

Osječka čvrsta jezgra nestrukturiranih kult-energista u matičnim dvoranama održava u mjesecu prosječno četiri koncerta, dakle, više nego u Zagrebu; nastupaju domaći ali i strani alter bandovi: *Sexa*, *Majke*, *MB*, *God Bullies*, *Partibrejkers...* Rem stupa u pregovore i s pulskom scenom koja je nešto značila, i znači, u hrvatskom glazbenom prostoru... (Zagreb, kako se vidi, ne spominjem jer se tu i nije bogznašto sviralo; u zaslužne mastodonte se pak ne razumijem.) Uz iznimno živo koncertriranje, izdavanje promo-kazeta, tekstovno vezivanje uz *Heroinu*, modne priredbe u osječkom Centru (kreatorice: I. Wruss, M. Risojević, M. Vujića), izložbe Jaćimovićevih fotografija i obavezne filmove gospodina Faktora - osječkog Galete... stiže se do ljeta 1991.

Rem preuzima zagrebački *Eurokaz*, odmah ga preimenuje u *Post-eurokaz* i upravo, na osječkim daskama, radi od njega multimedijalni ljetni festival... U osječkim otvo-

renim i zatvorenim prostorima trebalo je nastupiti 12 domaćih i stranih kazališnih grupa. Neke su se predstave namjerno radile u samom Osijeku (K. Jocić, M. Živković), a onda je 27. lipnja tenk prešao preko crvenog fiće, sad već najpoznatijeg auta slavenskog rata... Počinje druga faza slavenskog NK, "buke" u mnogo širem značenju nego što je to volumen jedne striktno muzikološke definicije.

Počinje faza naglog i prisilnog uozbiljenja: kafić *Valentino* - kult okupljalište mnogih poznatih i još više - nepoznatih nosilaca etiketirane kolektivne energije - daje prve vojnike. Ubrzo i prve žrtve, *valentinovce*.

U književnoj *Reviji* - naslovljenoj "Slavonska krv" - Rem i redakcija, uz preostali "civilni" materijal, odmah tiskaju i prvi osječki ratni dokument: *27. lipnja, raskrižje na Klajnovoj*, dižući spomenik crvenom fići i bezbrojnim licima negativiteta koji je tek uslijedio, ratu.

Ratna faza slavenskog NK sada već traje deset mjeseci. Sadašnje značajke osječkih noise-energista naprosto su primjerene lošem vremenu; izravno borbeno sudjelovanje i, s druge strane, čuvanje podataka putem poštenog i preciznog dokumentarizma. Borba i dokument. Mnogi su u uniformi. File, frontman mnogih osječkih bando-va, sada je u vojsci: Rem ga, uz brojne zapovjedničke potpise, izvlači pred mikrofon. Tada dark vokalistkinja Dabilly (ex *Glad*), File (*Road Runners*, *Die Hausers*), Senio (*No Passaran*), Nemanja (*Nahson Booz*), Kralj (*Saratoga*) i Bač (*Spin*, *Die Hausers*) vježbaju dva dana i održe turneju po Hrvatskoj. Sviraju - kao svojevrstni all stars band - pod nazivom "NSK"; bili su u Zagrebu, Rijeci, Rovinju, Varaždinu, Čakovcu... Zagrebački koncert *NSK* zabilježen je na ploči... Grupa *NSK*, oformljena na prinudni način ratne zbilje, raspada se čim ta ista nelagoda prestane, tj. u momentu kad glazbenici mogu ponovno oformiti vlastite matične sastave.

Ratnofanzinska aktivnost *NSK*, čiji civilni nositelji sada mahom rade u osječkom IPD-u, pedantno dokumentira ratne posljedice; nedavno je, u suradnji s riječkim *Dometima*, objavljen novi broj *Revije* koji je integralno organiziran, prvi put u hrvatskoj periodici, kao ratno raznožanrovsko bilježenje. U mirnijim hrvatskim gradovima nisu u tome uspjeli, u Osijeku jesu. Taj broj *Revije* već potpisuje novi glavni urednik, mladi kazališni redatelj Milan Živković.

Koliko će ratna faza slavenskog NK zapravo trajati, i u što će se, možda i sišom prilika, *NSK* pretvoriti najmanje ovisi o samim osječkim energistima.

"Kunst" je u slovenskoj varijanti bio džoker za "Veliku Umjetnost" Sistema. U Osijeku je "Kunst" - citat, kaže stari *valentinovac* Ivica Zec, trenutno prevoditelj simpatičnim tipovima iz UN koji u načelu slabo govore engleski. Živa i nestrukturirana kultura osječkog undergrounda zajedno s rutinskom građanskom kulturom (istočne Hrvatske) ima vrlo malo: samo diplome profesora, magistara i doktora.

(Nedjeljna Dalmacija, 26. 3. 1992.)

Lady DABILLY

Rock pjevačica predratnih dark-glazbenih strujanja, autorica, suautorica ratnog glazbenog i multiumjetničkog projekta *Noise Slawonische Kunst*.

TI SI TU

ti si tu
tu kraj mene
tu uz strah što nas pokriva
staklo led sa ulice
tijela otkriva
mirno tonem
mnogo dublje od sna

Osijek, petak 13. rujna 1991.

Stjepan PETE-FILE

Rock pjevač, glumac predratnih *noise* scenskih tendencija. Gnomičnoga izriječka, autentične izvedbene karizme, stopostotni kulter nježne i nepotkupljive geste.

VIDIO SAM GRAD BEZ SVJETLOSTI

čuo sam kroz san
pjesmu krvnika
krv prijatelja
vidio sam dan
bez trunke svjetlosti
bol vapaj nemoćnih
vrisak Hrvatska
vrisak Hrvatska
vrisak Hrvatska

Osijek, petak 13. rujna 1991.

Zlatko KRAMARIĆ

Gotovo uvijek iz subjektne pozicije prvoga lica Kramarić modelira ili se cinički obračunava s događajima iz zbilje. Takva pozicija sofisticiranoga erudite u osječkim olovnim vremenima projicirala je i zavidan stupanj tolerancije, razuma i osjećaja u vremenima kada spomenute kategorije nisu uvijek mogle biti prepoznate.

KAKO SE TO MOŽE BITI OSJEČANIN?

Naslov ovoga svečarsko-programsko-teorijskog teksta trebao bi biti puno više od (ne)uspjele parafraze čuvene knjige još čuvenijeg Alaina Finkielkrauta *Kako se to može biti Hrvat*. Naposljetku, i naslov Finkielkrautove knjige nije ništa ino nego novija varijacija na (pra)staro pitanje: "Kako se to može biti Perzijanac", odnosno kako se to uopće može biti "Drugi"?

U ovom bih tekstu želio objasniti da biti Osječaninom za mene znači mnogo više od formalne pogodnosti. Osijek je moja Hrvatska u malom, moj jezik, moja kultura, moja politika. Osijek je moja ljubav, onakva kakvom je definira Hannah Arendt kada govori o svojoj ljubavi spram Izraela. Ljubav je, kaže ona, previše osobni osjećaj da bi se mogao primjenjivati na jedan grad. Voli se osoba, a ne skupina. Voljeti vlastiti narod/grad može biti pomalo narcisoidno.

Ljudi su, posebice u Osijeku, isuviše umorni od velikih riječi i još većih obećanja. S obećanjima se ne treba igrati. Ona nas lako mogu zavesti - u trijumf bez pokrića. Doduše, poneki puta treba pazljivo oslušivati i logiku srca, ali to još uvijek ne mora značiti (a najčešće ni ne znači) da tu logiku moramo nužno slijediti. Oduvijek sam, da parafraziram opet Hannah Arendt, svoje *osječanstvo* smatrao jednom od stvarnih i neporecivih činjenica svoga života, te nikada nisam želio promijeniti činjenice te vrste ili ih se, ne daj Bože, odreći.

Postoji svojevrsna temeljna zahvalnost za sve što jest takvo kakvo jest; ono sve što je dano, a nije bilo niti je moglo biti učinjeno; za stvari koje su *physei* a ne *nomo*. Taj je stav nedvojbeno pred-politički, ali u iznimnim uvjetima, kao u uvjetima političkog (što će reći-ratnoga) života Osječana, suđeno mu je da nosi i političke posljedice...

I upravo te iznimne, povijesne (i nadajmo se, neponovljive) okolnosti uvjetovale su moj (građanski) odnos spram Osijeka: nadahnjujem se blagoslovom pamćenja, jer mi samo taj blagoslov omogućuje da iznova reinterpreiram hrvatsku prošlost ovoga grada, i prošlost nacije kojoj, zahvaljujući "familijarnoj nesreći" pripadam. Ta reinterpretacija nikada nije bila jednostavna (čak ni u onim manje sretnim vremenima kada je to bilo gotovo normalno). No, uvijek sam branio njenu slojevitost, jer samo se u toj slojevitosti kristalila naša istina. Upravo zbog toga mogao sam si dopustiti malu neskromnost i izjaviti kako se Osijek i ja

volimo javno. I to usprkos svima onima koji nemaju baš prevelikih osjećaja za takvu vrstu javnih ljubavi.

I mi Osječani možemo si, usprkos starom dobrom Emilu Zoli, čestitati. Jer, usprkos svemu što smo prošli, pokazali smo i dokazali da u ovom gradu ne postoji mržnja spram složenosti ni odbojnost spram pluralnog svijeta.

Mi smo oni koji ni pod koju cijenu nismo pristali na reducirane oblike života. Mi smo se s(p)retno oslobodili ideoloških modela koje su nametnula "rješenja", a da se nije pitalo funkcioniraju li ona ili ne. Time smo nedvojbeno dokazali da zaslužujemo epitet "građana svijeta".

I baš zbog toga, mi si na ovaj dan možemo dopustiti da budemo i malo oholi. No, u toj simpatičnoj oholosti ostat ćemo i dalje ironični spram svih rješenja (posebice svojih vlastitih). Ujedno ćemo biti spremni dragovoljno napuštati sve ono što ne ide, i mijenjati i prilagođavati u detaljima one stvari koje dobro idu. Stoga idemo dalje!

Sretan vam Dan grada, moji Osječani.!

(1995.)

Goran REM

Praćenje ratne zbilje iz pozicije postmodernoga mišljenja često puta se projicirala kao kritika ciničnoga uma koja privatnom gestom nastoji zaštititi i očuvati prostor egzistencijalnoga kao i pravo na priču o vlastitom životu.

NA RUBU PAMETI, OSIJEK - VINKOVCI

15. ožujka 1993.

Ne znam to izraziti, to je, bilo, u želucu, u grlu, plućima, u mučnini... s kim sam to živio dvadesetiosam godina, zar sam bio toliko glup da sam početkom sedmog mjeseca zaista otišao na more...

Majci, koja je tvrdoglavo ostala tamo dolazili su reći da Glavaš siječe Srbe u Osijeku, i da ih u komadima pakira u metalne kutije kojima ih pušta niz Dravu... kum je to dolazio govoriti, pritom je bio za kavu, i nije ništa pitao za sina ustašu, kuma.

Ali, u sedmom mjesecu 1992. kum u svakodnevnom dolasku na kavu više i ne aludira na sina ustašu i isječene komade Srba, nego više da mu je svega toga dosta, da to nema dalje smisla, da odlazi odatle... Otišao je u susjedno selo, poslije je majka saznala...

Saznala je za tridesetipet Hrvata i Mađara, toliko ih je imenom znala, ali je moralo biti barem sto.

SVE mi je ostalo tamo i to vjerojatno znači da više NIČEGA nema, ali, to je čudno reći, ali mi je najviše žao novih novcatih patika Dražen Petrović, stvarno su bile dobre, 150 DEM, i žao mi je kompleta video vrpce s Leoneovim filmovima.

Da, Hrvoje mi je rekao da su prvo čega se sjeti ostavljenog u srušenoj kući u Tenju albumi Joy Division.

Janja žali za kompletom Quoruma...

Osijek, na rubu pameti. Vjerojatno nema boljeg grada u Hrvatskoj za postavljanje, tako zvane, dramske izvedbe. Jedan od radnih naslova Kevine nove knjige je *Predzide Europe**, ali mislim da je neusporedivo bolji spomenuti Krležin naslov i to dakako shvatimo li ga kao istoznačje.

Svaki put drukčije parafraziram Špišićev refren iz predstave *Dobrodošli u rat*, svaki se put drukčije sjetim rečenice o gradu koji nije živio smrću svojih rubova. Eliptično bismo se dosjetili: Ili jest?

U svakom se slučaju moramo radovati pameti koja je odlučila njegovati onaj dragocjeni zametak osječke kazališne estetike rođen, čuvan u vremenu najgadnijeg

slavonskog rubišta pameti. Pišem, dakako, o skorom započetak rada na Špišićevoj obradi Krleže.

Naime, i tada, tamo, usred onoga vrućeg artiljerijskog čuvanja poštene hrvatske pameti komentirali smo Živković/Špišić (pomalo Topić) dramaturšku tekstualizaciju predstave *Dobrodošli u rat* kao vrlo blisku čak i nekoj "školskoj" varijanti kazališnog postavljanja Krleže. Osim što se može upitati postoji li takvo nešto, nešto što se može nazvati "školski postavljen Krleža", može se i samo napisati da smo "mi" tada tako razgovarali, ponajviše uz osnovni Špišićev tekst nedatiranoga dnevnika iz *Slavonske krvi*.

Ponavljam, doista se moramo radovati prilici koja je dana ponovno istom, kako nam na početku sezone najavljuje osječki HNK, istom "mladom tandemu" Špišić/Živković.

S obzirom na izvrsnu, najavljenu i pametnu postavu Živković/Špišić, znam da ne vjerujem u prepričavanje jednog sastanka "fonda kulture grada", prema kojem pričanju je jedan umjetnik - sada fondovski službenik - lagao o formalnim nekalifikacijama drugog umjetnika. Ne vjerujem u to, ne ću imenovati stoga ni prepričavatelja, niti lažljivca niti oblaganog.

Ne vjerujem ni to da mi je kolega književnik rekao da malo pazim što pišem.

Ne vjerujem niti da je taj isti kolega našem zajedničkom trećem kolegi rekao da malo pazi što mu ja pišem u njegovu uredničkom (?) prostoru. Ne vjerujem ni da je četvrtom kolegi izbacivao dijelove teksta prije objelodanjivanja.

Ne vjerujem da je to činio, nije, ali neka to niti ne pokušava činiti. Die Hausers su mini koncertirali u Rock Cafeu, Lady Dabilly ima pet novih stvari. Često mi se javljaju Killing Feeling.

(1993.)

Stjepan TOMAŠ

Roman *Srpski bog Mars* nadovezuje se na poetiku hrvatskog ratnog pisma uz N. Fabriju i F. Šehovića, a ratna trilogija za djecu i mladež *Mali ratni dnevnik* dijelom je slavonskog ratnog pisma.

MALI RATNI DNEVNIK

Daska u glavi
(6. rujna, petak)

U utorak je trebala započeti nova školska godina, ali nije. Nastava je odgođena do daljnjega, dok ne dopusti čika Bora Ivanović, komandant vojarne "Milan Stanivuković" u Osijeku.

Odgođeno je bilo i ovogodišnje ljetovanje – zbog balvana koji su se ispriječili na cestama prema moru. Uzalud su ekolozi upozoravali: "Balvan više, stablo manje". Onima koji su ih postavljali, nedostajala je "jedna daska u glavi", pa su nemilice sjekli šume.

Lani bi me zakašnjeli početak školske godine radovao, ali ove, rastužuje me. Bojim se da mi ove godine ne će biti odgođeno samo ljetovanje i početak školske godine.

U telefonskoj vezi s mamom
(7. rujna, subota)

Moj tata je prosvjetni inspektor, a mama farmaceutkinja. Oboje ujutro odlaze na posao, pa ostajem sama.

Mama naziva telefonom svakih pola sata iz ljekarne pa joj moram obećati da ću na svaki znak zračne opasnosti (o općoj da i ne govorim) sići u podrum. Obećavam i da ću pojesti doručak, a kasnije i jabuku. Samo su zbog mene kupili sanduk "ajdareda" koje jedino volim.

Tata dolazi kući sve ranije. On više ne može ići u škole pa samo prikuplja podatke i šalje ih u Zagreb. A u izvještaje zapisuje koliko je škola oštećeno ili srušeno i koliko nastavnika ne dolazi na posao.

Svskog dana strepim hoću li čuti da je oštećena i škola "Anka Butorac" u koju idem. U VI. b.

Što je najgore na svijetu?
(9. rujna, ponedjeljak)

Kad bi me tkogod upitao što je najgore na svijetu, odgovorila bih: nestanak struje.

U kući imamo centralno grijanje na struju. Redukcije su česte, gotovo svakodnevnne, pa se smrzavamo. Nakratko ostajemo i bez vode. Bdijemo u mraku ili polumraku, uz plamičak svijeće. U svakoj sobi imamo svijeće i šibice, čak i u kupaonici (hodnicima kročimo uz baterijsku svjetiljku). Nisam do sada znala da imamo toliko svijećnjaka: staklenih, drvenih, porculanskih, keramičkih, mesinganih – nalik na one u crkvi.

Najgore je u podrumu. U njemu je, uz svjetlo svijeće, kao u kapelici.

Tata postaje mama
(10. rujna, utorak)

Tata se sve ranije vraća s posla. On radi u Tvrđi koju stalno bombardiraju iz Baranje. Već su dvaput pogodili zgradu u kojoj radi.

Kod kuće se tata preobražava u mamu: kuha nam ručak i posprema. Što manje ima posla u gradu, to ima više posla u kući.

Baranja šaptom pade
(12. rujna, četvrtak)

- Baranja je šaptom pala – rekao je tata za ručkom. Ja sam to već znala jer sam vijest čula na radiju. Do sada sam zurila samo u televizor, ali ova je čarobna kutija bez struje nijema i slijepa pa se sve češće družim s radiom ili tranzistorom na baterije.

Čitavo poslijepodne razgovarali su o Baranji. U njoj su živjeli sedam godina. Preselili su u Osijek upravo u vrijeme kad je roda sa mnom u kljunu slijetala na njihov dimnjak (kad sam zločesta, tata kaže da im je roda ispustila tuđu bebu). Tata je radio u Baranji kao profesor u srednjoj školi i u Baranji ima mnogo prijatelja.

O okupaciji Baranje tata je pisao i za novine. Prepisat ću nekoliko rečenica:

"Ovog ljeta u Baranju je ušla vojska koja je sebe još uvijek nazivala jugoslavenkom i narodnom. Tjednima je čučala na vinorodnim brežuljcima, a onda se jednoga dana spustila u nizinu i okupirala je..."

Iz Tvrde u kojoj radim, vidim Baranju kao na dlanu – i dugu kolonu od 35.000 Baranjaca na njihovom izbjegličkom i tegobnom putu u Mađarsku ili u nepoznato. Baranja je šaptom pala, bez ijednog ispaljenog metka i čudim se: zna li Hrvatska gdje je Baranja?

Vjerojatno zna. Ali, ako zna, zašto nije..."

On i mama dugo su tražili odgovor na ove tri točkice.

Kako izgledaju kolone izbjeglica vidjela sam na tv-u, kad su iseljavali stanovnike Iloka. Ništa mučnije u životu nisam vidjela. (1993.)

Knjigopis, četvrti

Zlatko KRAMARIĆ

- Romanite na Slavko Janevski. - Skopje: Makedonska knjiga, 1987.
Novi experimentum macedonicum. - Osijek: IC, Revija, 1988.
Ogledi za makedonski romansieri. - Skopje, 1989.
Makedonske teme i dileme. - Zagreb: NZMH, 1991.
Diskurs razlike (ogledi o alternativnom mišljenju). - Rijeka: IC Dometi, 1993.
Gradonačelnice, vrijeme je. - Zagreb, 1993.
Od tradicije prema modernizmu Skopja. - 1995.
Diskretni šarm gradonačelnika: (vremenu usprkos, liberalno). - Osijek: Matica hrvatska, 1995.
Književnost, povijest, politika. - Osijek, 1998. - (Biblioteka Theoria nova, Svjetla grada)

Tea GIKIĆ

- Bez pucnja. - Vinkovci: Privlačica, 1993. - (Biblioteka Slap)
Zadihana tišinom. - Zagreb: Meandar, 1995. - (Biblioteka Slovo razlike)
Melankolija obilja. - Zagreb: Meandar, 1996. - (Edicija Off line, knj. 5)
Čežnja za snom i zaboravom. - Osijek: Matica hrvatska Osijek, 1998. - (Biblioteka Hrvatski pleter)

Davor ŠPIŠIĆ

- Slavonska krv./ Davor Špišić... (et al.). - Osijek: Glas Slavonije, 1992.
Svlačenje smrada. - Zagreb: Meandar, 1994.
Predigre: tri drame. - Zagreb: Hrvatski centar ITI, 1996. - (Biblioteka Mansioni)
Trbuhozborci. - Zagreb: Meandar, 1997.

Vesna BURIĆ

OSJEČKA KNJIGA - PREPOZNLJIVA I PO DOBROJ OPREMI

Prilog uz
Osječku čitanku

Ukoričena hrvatska književnost Osijeka u Zavičajnoj zbirci Essekiana - zavičajno je blago koje je polazište i osnova za svo praćenje i izučavanje ovog jednog od osnovnih korpusa hrvatske književnosti. Imati potpunu knjižnu produkciju, k tomu još i bibliografski obrađenu, znači omogućiti svakom od korisnika potpuni pregled prema kojem taj netko svoj djelokrug i razinu zanimanja određuje potpuno individualno. Svatko, dakle, zadovoljava svoje zanimanje, svoju širinu i razinu.

Čemu danas imati konkretni pregled i uvid znači nešto posebno u sveopćoj globalizaciji, umreženosti, dostupnosti. Moderna su vremena i lokalna vremena. Imati primjerak u ruci, pogotovo neki od onih koji seže i koje stoljeće unazad, kulturološki je doživljaj i za znalca. Ukoričena književnost nije samo objelodanjeni tekst, književnost koju znamo i iz kasnijih i drugih izdanja, iz komentara, osvrtu, polemika, kritika. Ta književnost za nas lokalno je i predgovor, pogovor, dodatak i reklama, vinjeta i fotografija, oprema tiskovine, uvez, papir i otisak...

Uz pregled hrvatske književnosti u Osijeku nužno je stoga reproducirati nešto od tih ukoričenih knjižnih uradaka. Ne samo radi uvida u protjecanje vremena, mijene i različitosti već i zbog našeg odnosa prema knjizi kao predmetu-bibliofilskom primjerku, grafičkom umijeću, likovnom uradku, umjetnini, muzealiji, raritetu...

Iz plošnog reprodukcijskog preuzimanja lika naslovnice ili korica knjige ne vidi se mnogo, nije to onaj gotovo opipljivi odnos koji npr. već može pružiti izložba knjiga, ali i taj put je ono nešto što popratno uz raspravu o knjizi dobro sjeda. O knjizi ne treba samo govoriti (pisati), u nju treba bar djelomice imati uvid. I plošno vidjeti korice ili naslovnice znači nešto više od govorenja o knjizi - ipak je to neposredan dodir s knjigom jer ostalih konvencija smo ipak iskustveno potpuno svjesni - vidjeti naslovnice knjige za znalce već gotovo znači imati knjigu u vidokrugu-rukohvatu.

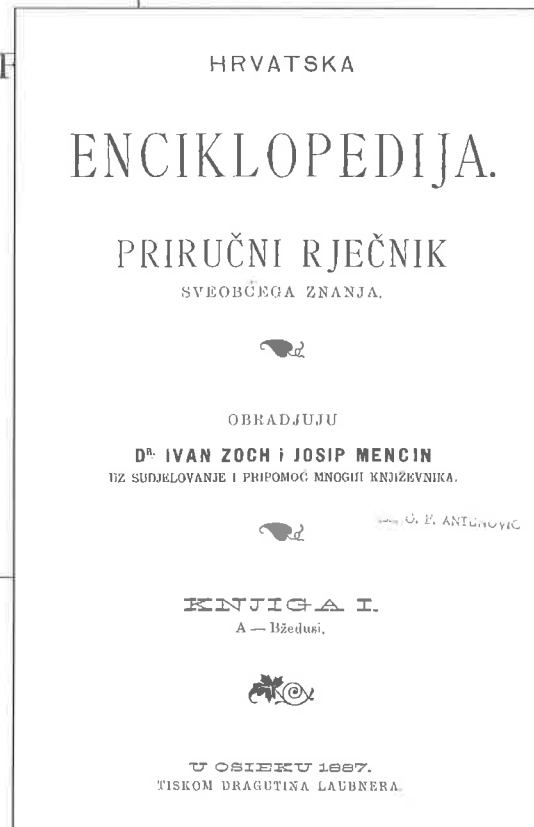
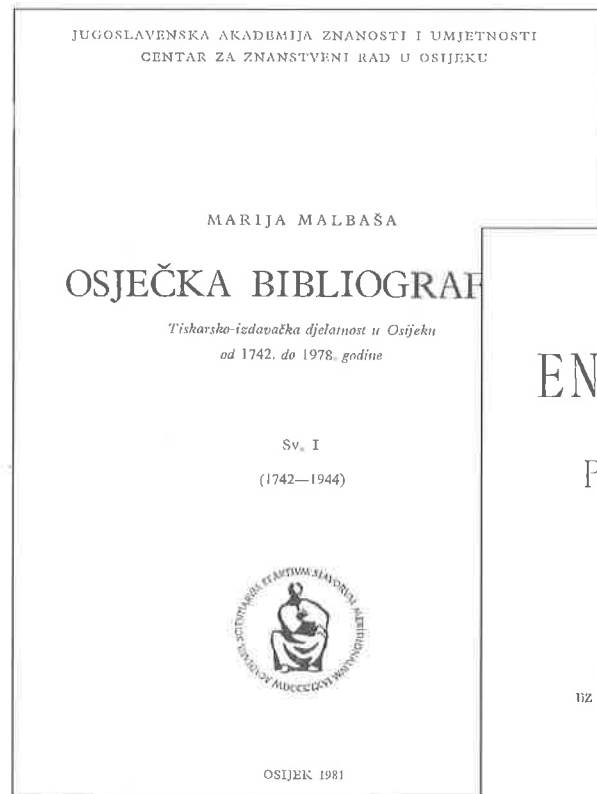
Stoga smo reproducirali uz ovaj pregled hrvatske književnosti u Osijeku više korica knjiga ili naslovnice knjiga i časopisa. Činili smo to i ranije, dakako, pa su neke od naslovnica možda i poznatije i popularnije od teksta i sadržaja knjige - konkretno npr. Relkovičev *Satir*, osječke *Ezopove fabule*, ili *Jeka od Osijeka* ...

Pregledati cjelokupnu osječku knjižnu produkciju najjednostavnije je prema objavljenim Osječkim bibliografijama Marije Malbaše, o svakovrsnim knjižnim zanimljivostima i raznoli-

¹ Malbaša, M. Osječka bibliografija: Tiskarsko-izdavačka djelatnost u Osijeku od 1742. do 1978. godine.- Sv.1,2.- Osijek: JAZU, 1981.; 1985. - Burić, V. Knjižnica.- U: Blago Muzeja Slavonije.- Osijek: MSO, 1997.

³većinom prilozi i izložbe V. Burić. O tome vidi: - Burić, V. Oprema knjiga i tiskovina. - U: Likovna umjetnost Osijeka 1900.-1940. - Osijek: Galerija likovnih umjetnosti; Muzej Slavonije, 1986. (kratica LUO); - Burić, V. Popis izdanja Muzeja Slavonije. - U: Blago Muzeja Slavonije. - Osijek: MSO, 1997.

kostima u prilogu Vesne Burić u Blagu Muzeja Slavonije.¹ Opremi osječkih knjiga pisano je i knjižni su izložci predstavljani na domaćim i inozemnim izložbama i katalogima više puta, od bidermajerske do secesijske i suvremene opreme tiskovina.² Knjige od 1980.-ih tiskane su i izvan Osijeka, u Zagrebu poglavito. Tako se i ovaj izdvojeni pregled književnih publikacija uklapa u cjelokupnu osječku književnu produkciju

Primjerci knjiga – iz knjižnice Muzeja Slavonije Osijek i Matice hrvatske Osijek

= ljepotom rješenja, važnosti sadržaja, tiskarskim zanimljivoštimama...

REPRODUCIRANE KORICE ILI NASLOVNICE OSJEČKIH PUBLIKACIJA:

KNJIGE:

XVIII. stoljeće:

1. Relković, Matija Antun. Satir / iliti divji csovik- (II. izdanje).- Osik, 1779.- Tiskan sa slovih Martina Divalda OB-69

XIX. stoljeće:

2. Relković, Matija Antun. Esopove / fabule / za slavonsku u skullu hodechju/dicu sastavljene./ U Ossiku, 1804.- Pritiskane u slovopreshi Ivana Mart. Divalt. OB-177
3. Filipović, Adam. Razgovor / priprosti;- U Ossiku, 1822. -- Pritiskano s' slovih M. A. Divald. OB-243
4. Tiskara Divaldovih: In der / Diwald'schen Buchdruckerey / zu Esseck/sind folgende gedruckte Artikeln für beigesetzten Preis in W. W. / zu bekommen: / Osijek, 1823. OB-680
5. Okrugić Srimac, Ilija. Sačurica i šubara, ili Sto za jedan.- Osijek, 1864.- Tiskom Drag. Lehmann i druga. OB-697

XX. stoljeće:

6. Glembay, Josipa. Iskre pod pepelom.- Osijek: Izdao Klub hrvatskih književnika i umjetnika. Naklada Kluba Hrvatica, 1924. oprema - Ivan Roch / Tiskara Antuna Rotta LUO 171 = OB-2314
7. Magjer, Rudolfo Franjin. Iz prošlosti i sadašnjosti.- Zagreb: Komisionalna naklada St. Kugli u Zagrebu, 1925. oprema - Saša Šantel/ Tisak Srpske štamparije d.d. u Osijeku LUO 176 = OB-2360
8. Cepelić, Iso. Glasi i poglasja iz lovova: Crtice.- Zagreb, s. n., 1940. LUO 267 = oprema - Vladimir Filakovac / Tisak Prve hrv. dioničke tiskare u Osijeku - Lovačka knjižnica, knj. br. 7 Hrvatskog društva za gojenje lova i ribarstva u Zagrebu OB-3058
9. Rešicki, Delimir. Sretne ulice.- Osijek, 1987. =oprema - J. Maričić, fotografija L. Hine - M. Topić / Čakovec, Zrinski Essk.-1987
10. Malbaša, Marija. Osječka bibliografija.- Sv. I., II. Osijek: JAZU, Centar za znanstveni rad u Osijeku, 1981. - 1985. Essk.1981.
11. Lirika o Slavoniji.- Osijek, 1958. Essk. 1985.
12. Mesinger, Bogdan. 24 dana rata. - Osijek: Alfa, 1992. Essk. 1992.
13. Tomaš, Stjepan. Zlatousti. - Zagreb: Znanje, 1995. Essk. 1995.
14. Rem, Goran. Slavonsko ratno pismo. - Osijek: MH, 1996. Essk. 1996.
15. Tanocki, Franjo, Slavonska jezikoslovna baština. - Osijek: MH, 1996. Essk. 1996.
16. Roda Roda. Pripovijesti iz Slavonije. - Zagreb: MH, 1997. Essk. 1997.
17. Matanović, Julijana, Zašto sam vam lagala. - Zagreb: Mozaik knjiga, 1998. Essk. 1998.

ČASOPISI:

1. Jubilarni almanah Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku.- Osijek, 1929. LUO 204 = oprema Ivan Roch / Tisak Ferde Kittera OB 2522
2. Slavonija danas.- Osijek, 1/1954. = oprema Antun Žunić / Tisak Štampa Essk P.-1954

ISSN 1330-1659

KNJIŽEVNA REVIJA, časopis za književnost i kulturu

Osnivač i izdavač: Matica hrvatska Osijek

Za izdavača: Josip Vrbošić

Uredništvo: Branka Ban, Stjepan Blažetin (Pečuh), Josip Cvenić (glavni i odgovorni urednik), Zlatko Kramarić, Alica Kulihova (Bratislava), Reinhard Lauer (Göttingen), Julijana Matanović (Zagreb), Jože Pogačnik (Maribor), Goran Rem, Delimir Rešicki, Davor Špišić, Stjepan Tomaš

Adresa uredništva: Matica hrvatska Osijek, Strossmayerova 1/I, p.p. 179, 31000 OSIJEK, telefon/fax: 031/283-499

Rukopisi se ne vraćaju

Cijena: 80 kn

Uplata: žiro račun Matice hrvatske Osijek, 33600 - 678 - 27172 s naznakom za Književnu reviju.

Tisak: Grafika, Osijek